

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

RÂŞİD HALİFELEİN BİRBERLERİYLE
OLAN İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Mohammad Yaser MAHDİ
118110021009

DANIŞMAN
Prof. Dr. Ahmet ÖNKAL

KONYA - 2015

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	İV
YÜKSEK LİSANS TEZ KABUL FORMU	V
ÖZET.....	VI
SUMMARY.....	vii
KISALTMALAR.....	viii
ÖNSÖZ.....	X
GİRİŞ.....	1
A. Konu İle İlgili Kaynaklar ve Araştırmanın Yöntemi	1
B. Hulefâ-i Râşidîn Kavramı ve Çerçevesi.....	4
C. Râşid Halifelerin Asr-ı Saâdet'teki Konumu	7
D. Râşid Halifelerin Birbirleriyle Olan Akrabalık Bağları	9
1. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer.....	9
2. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Osman.....	10
3. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ali.....	10
4. Hz. Ömer ve Hz. Osman.....	11
5. Hz. Ömer ve Hz. Ali.....	12
6. Hz. Osman ve Hz. Ali.....	12

I. BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE HULEFÂ-İ RÂŞİDÎN'İN BİRBİRLERİYLE İLİŞKİLERİ

A. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer İlişkileri.....	14
1. Muâhât Meselesi.....	14
2. Hz. Ebû Bekir İle Hz. Ömer Arasındaki Samimiyet.....	15
3. Hz. Ömer'in Hz. Ebû Bekir'e Olan Saygısı.....	16
4. Hz. Ömer'in Hz. Ebû Bekir'e Olan Güveni.....	16
5. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in Hayırda ve Sadakada Yarışmaları.....	17
6. Hz. Ebû Bekir İle Hz. Ömer Arasındaki Sevgi	18
7. Hz. Ömer'in Kızını Hz. Ebû Bekir'e Nikâhlama İsteği	19
8. Kırtas Olayı	19

B. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Osman İlişkileri	22
1. Hz. Osman'ın Müslüman Oluşu	22
2. Hz. Ebû Bekir ile Hz. Osman'ın Cahiliye'deki Ortak Özelliği	25
C. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ali İlişkileri	26
1. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ali'nin Birbirlerini Takdirleri	26
2. Hz. Ali'nin Evlenmesinde Hz. Ebû Bekir'in Yardımı	27
3. Hz. Ebû Bekir'in Hz. Ali'ye Muhabbeti	29
4. Hz. Ali'nin Hz. Ebû Bekir Hakkındaki Görüşleri	30
D. Hz. Ömer ve Hz. Osman İlişkileri	31
1. Hz. Ömer İle Hz. Osman'ın Arasındaki Samimiyet	31
E. Hz. Ömer ve Hz. Ali İlişkileri	31
1. Hz. Ali'ye Göre Hz. Ömer'in Hicreti	32
2. Hz. Ali'nin Evlenmesinde Hz. Ömer'in Rolü	32
F. Hz. Osman ve Hz. Ali İlişkileri	33
1. Hz. Ali'nin Evlenmesinde Hz. Osman'ın Rolü	33
2. Hz. Osman'ın Hz. Ali'ye Fikir Danışması	35

II. BÖLÜM

HULEFÂ-İ RÂŞİDÎN DÖNEMİNDE HALİFELERİN BİRBİRLERİYLE OLAN İLİŞKİLERİ

A. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer İlişkileri.....	38
1. Hz. Ebû Bekir'in Halife Seçiminde Hz. Ömer ve Ebû Bekir'e Biati	38
2. Hz. Ömer'in Hz. Ebû Bekir'e Maaş Tayin İsteği	42
3. Hz. Ömer'in Hz. Ebû Bekir'e Hayranlığı	43
4. Hz. Ebû Bekir'in İrtidat Edenler İçin Oluşturduğu Heyet ve Hz. Ömer	44
5. Hz. Ebû Bekir'in Danışmanı Hz. Ömer'in Konumu	45
6. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in Birbirlerine Olan Güveni ve İtimadı	46
7. Hz. Ebû Bekir'in Hilâfet Vasiyetinde Hz. Ömer'in Konumu	47
B. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Osman İlişkileri	48
1. Hz. Ebû Bekir'in Halife Seçiminde Hz. Osman'ın Durumu	48
2. Hz. Ebû Bekir'in Danışmanı Hz. Osman	50
3. Hz. Ebû Bekir'in İslam Fetihleri İçin Oluşturduğu Heyet ve Hz. Osman	51
4. Hz. Ebû Bekir'in Hz. Osman'a Olan Güveni	52
5. Hz. Ebû Bekir'in Vefatı ve Hz. Osman	53
C. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ali İlişkileri	53
1. Hz. Ebû Bekir'in Halife Seçiminde Hz. Ali ve Ebû Bekir'e Biati	53
2. Hz. Ali'nin Hz. Fatıma Sebebiyle Hz. Ebû Bekir İle İlişkisi	57
3. Hz. Ebû Bekir'in Danışmanı Olarak Hz. Ali	59
4. Hz. Ebû Bekir'in İrtidat Edenlere Karşı Savaşı Sırasında Hz. Ali'nin Konumu	61
5. Hz. Ali'nin İlk İki Râşid Halife Hakkındaki Düşüncesi	62
6. Hz. Ali'nin Mektubuna Göre İlk İki Halifenin Sıfatları	64
7. Hz. Ali'ye Göre Hz. Ebû Bekir'in Fazileti	64
8. Hz. Ebû Bekir'in Vefatında Hz. Ali	66
9. Hz. Ebû Bekir'in Vefatından Sonra Hz. Ali'nin Onun Hakkındaki Görüşleri	68

D. Hz. Ömer ve Hz. Osman İlişkileri.....	68
1. Hz. Ömer'in Halife Seçilmesinde Hz. Osman.....	69
2. Hz. Ömer'in Danışmanı Olarak Hz. Osman.....	70
3. Hz. Ömer ile Hz. Osman'ın Tartışması	71
4. Hz. Ömer İle Hz. Osman Arasındaki Sosyal İlişki	71
5. Hz. Ömer'in Hançerlendiğinde Vasiyet Ettiği Hilâfet Şûrasında Hz. Osman.....	72
E. Hz. Ömer ve Hz. Ali İlişkileri	74
1. Rasûlullah'ı Mevlâ Bilenlerin Mevlâsı Olarak Hz. Ali	74
2. Halife'nin Vekili Olarak Hz. Ali	75
3. Halifenin Kadısı Olarak Hz. Ali	76
4. Hz. Ömer'in Hz. Ali'nin Bilgisine Başvurması	78
5. Hz. Ömer'in Hz. Ali'ye Olan Saygısı.....	79
6. Hz. Ali'nin Mektupta Yazdığı İlk İki Halifenin Sıfatları	80
7. Hz. Ömer'in Hz. Ali'nin Kızını İstemesi	80
8. Hz. Ömer'in Hançerlendiğinde Vasiyet Ettiği Hilâfet Şûrasında Hz. Ali	82
F. Hz. Osman ve Hz. Ali İlişkileri	82
1. Hz. Osman'ın Halife Seçiminde Hz. Ali	82
2. Hz. Ali'ye Göre Hz. Osman'ın Fazileti	84
3. Mescid-i Nebvî'nin Genişletilmesi Konusunda Hz. Ali'nin Hz. Osman'a Desteği	85
4. Hz. Osman Dönemindeki Fikhî Konularda Hz. Ali'nin Konumu	85
5. Hz. Ali'nin Hz. Osman'a İkazları	87
6. Hz. Ali'nin Osman İle Âsîler Arasında Arabuluculuk Yapması	95
7. Hz. Ali'nin Âsîlere Karşı Tutumu	96
8. Hz. Osman'ın Kuşatılması Sırasında Hz. Ali'nin Rolü	98
9. Hz. Osman'ın Şehit Edilişi Sırasında Hz. Ali	100
SONUÇ.....	102
BİBLİYOGRAFYA.....	106

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mohammad Yaser Mahdi		
	Numarası	118110021009		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İslam Tarihi Anabilim Dalı/ İslam Tarihi Bölümü		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora		
Tezin Adı	Râşid Halifelerin Birbirleriyle Olan İlişkileri			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
İmzası

M. Yaser Mahdi

YÜKSEK LİSANS TEZ KABUL FORMU

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	M. Yaser Mahdi
	Numarası	118116621059
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları (İslam Tarihi)
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ahmet Önal
	Tezin Adı	Rasid Halifelerin Birbirleriyle olan İlişkileri

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan ^{Rasid Halifelerin} ~~Birbirleriyle olan İlişkileri~~ başlıklı bu çalışma 10/5/2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	Ahmet ÖNAL	
2	Prof. Dr.	I. Hakkı Atgeken	
3	Prof. Dr.	MUSTAFA DEMİRÇİ	

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZET

Hulefâ-i Râşidîn denilince Hz. Peygamber'den sonra sırasıyla İslam'ın ilk dört halifesi anlaşılmaktadır. Sahâbîlerin özellikle Râşid halifelerin birbiriyle çok güzel ilişkilerinin bulunduğu rivayetlerde geçmektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de sahâbenin birbirlerine karşı merhametli oldukları vurgulanmıştır. İslam tarihi kaynaklarında râşid halifelerin aralarındaki sevgi ve muhabbetlerine rastlamak mümkündür. Özellikle İslam'ın dördüncü halifesi olan Hz. Ali'nin, kendisinden önce halife olan üç halifeyle irtibatı ve aralarındaki münasebetleri çok fazlaydı. Tezimizin konusu da bu dört halifenin arasındaki münasebeti incelemektir.

Bu çalışmamız, giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş kısmında konu ile ilgili kaynaklar ve araştırmanın tespiti, Hulefâ-i Râşidîn kavramı ve çerçevesi, râşid halifelerin asr-ı saâdetteki konumu ve son olarak da râşid halifelerin birbirleriyle olan akrabalık bağlarından bahsedilmektedir. Çalışmamızın Birinci Bölümü'nde ise Hz. Peygamber döneminde hulefâ-i râşidîn'in birbirleriyle olan ilişkilerini incelemeye tâbi tuttuk. İkinci Bölüm'de de Hulefâ-i Râşidîn döneminde halifelerin birbirleriyle olan ilişkilerini geniş bir şekilde inceledik. Sonuç kısmında da tezimizin kısaca bir değerlendirmesi ve çalışmamızdan çıkardığımız sonuçlara yer vermeye çalıştık.

Anahtar Sözcük: Hulefâ-i Râşidîn, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali.

KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SUMMARY

The collective term of al-Khulafa al-Rashidun, the Rightly Guided Caliphs, sequentially refer to the first four successors of the Prophet Muhammad. According to narrations, generally all the Companions, but particularly the Rashid Caliphs had very good relationship with each other. Likewise, such kind relationships among the Companions have been highlighted in the Quran. The love and intimacy among the Rashid Caliphs can highly be noticed in Islamic History sources. Specifically, the fourth Caliph of Islam, Ali b. Abi Talib, had a strong positive attachment to the three Caliphs before him. The main objective of the thesis is to explore the relationships among the four Caliphs.

This thesis consists of an introduction, two chapters, and a conclusion part. Identifying the sources and methods of the topic, conceptualizing the term of al-Khulaf al-Rashidun and its framework, the position of the Rashid Caliphs and relationships among during the Prophet's time be discussed In the introduction. In the first chapter, we discussed the interactions of the Rashid Caliphs with each other at the time of the Prophet Muhammad. In the second chapter, we explored in detail how they interacted with each other in the post-Prophet period. In the conclusion part, we briefly evaluated our thesis and its implications.

Keywords: al-Khulafa al-Rashidun, Ali b. Abi Talib, Abu Bakr, Umar, Osman.

KISALTMALAR

AİBÜ.	: Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Ans.	: Ansiklopedisi
(a.s.)	: Aleyhisselam
AÜİF	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
bkz.	: Bakınız
bsk.	: Baskı
(c.c.)	: Celle Celâlühû
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
h.	: Hicrî
İst.	: İstanbul
İSTEM	: İslam Sanat, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi
km.	: Kilo metre
Krş.	: Karşılaştırınız
M.	: Milâdî
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
nr.	: Numara
(r.a.)	: Radiyallâhu Anh/ Radiyallâhu Anhâ/Radiyallâhu Ahnum
s.	: sayfa
S.	: Sayı
(s.a.s)	: Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
SDÜ	: Süleyman Demirel Üniversitesi

S.Ü.S.B.E. : Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Thk. : Tahkik

Thz. : Tarihsiz

v. : Vefat tarihi

vb. : Ve benzeri

vd. : Ve diğerleri

vs. : Vesaire

Yay. : Yayınları

ÖNSÖZ

Hulefâ-i Râşidîn denilince Hz. Peygamber'den sonra sırasıyla İslam'ın ilk dört halifesi anlaşılmaktadır. Rasûlüllah'ın sahâbîleri arasında Hz. Peygamber'in en yakın dostları ve kız alıp verme bakımından da en yakın akrabaları sayılmaktadırlar. Hz. Peygamber'den sonra da İslam'ı ve tebliği dünyanın dört köşesine yetiştiren kişiler olarak bilinmektedirler.

Sahâbîlerin özellikle Râşid halifelerin birbiriyle çok güzel ilişkilerinin bulunduğu rivayetlerde geçmektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de sahâbîlerin özelliklerini şöyle ifade etmektedir: *رحماء بينهم* “*Birbirlerine karşı da merhametlidirler*” (Feth suresi, 48/29). İslam tarihi kaynaklarında râşid halifelerin aralarındaki sevgi ve muhabbetlerine rastlamak mümkündür. Özellikle İslam'ın dördüncü halifesi olan Hz. Ali'nin (r.a.), kendisinden önce halife olan üç halifeyle irtibatı ve aralarındaki münasebetleri çok fazlaydı. Başka bir ifade ile İslam'ın dördüncü halifesi olan Hz. Ali'nin (r.a.) kendisinden önceki üç halife ile ilişkileri samimiyet ve sevgi doluydu. Tezimizin konusu da bu dört halifenin arasındaki münasebeti incelemektir.

Bu çalışmamız, giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş kısmında konu ile ilgili kaynaklar ve araştırmanın tespiti, Hulefâ-i Râşidîn kavramı ve çerçevesi, râşid halifelerin asr-ı saâdetteki konumu ve son olarak da râşid halifelerin birbirleriyle olan akrabalık bağlarından bahsedilmektedir.

Çalışmamızın Birinci Bölümü'nde ise Hz. Peygamber (s.a.s) döneminde hulefâ-i râşidîn'in birbirleriyle olan ilişkilerini incelemeye tâbi tuttuk. İkinci Bölüm'de de Hulefâ-i Râşidîn döneminde halifelerin birbirleriyle olan ilişkilerini geniş bir şekilde inceledik. Sonuç kısmında da tezimizin kısaca bir değerlendirmesi ve çalışmamızdan çıkardığımız sonuçlara yer vermeye çalıştık.

Bu çalışmamı hazırlarken vaktini, desteğini ve her türlü yardımını esirgemeyen danışman hocam sayın Prof. Dr. Ahmet Önkâl'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Ayrıca her zaman değerli fikirlerinden istifade ettiğim saygı değer hocamlarım Prof. Dr. M. Bahâüddin Varol'a ve Prof. Dr. Mustafa Demirci, çalışmamı hazırlarken kaynaklar konusunda yardımcı

olan N.E.Ü. İlahiyat Fakültesi İslam Tarihinde hocalarım olan Prof. Dr. M. Ali Kapar, Prof. Dr. Ahmet Turan Yüksel, Prof. Dr. İsmail Hakkı Atçeken ve Yrd. Doç. Dr. Ali Dadan'a bu çalışmam için yaptıkları yardımlarından dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmak bizden, başarı Allah'tandır.

M. Yaser Mahdi

Konya- 2015

GİRİŞ

A. Konu İle İlgili Kaynaklar ve Araştırmanın Yöntemi

Araştırmamız, başlığından da anlaşılacağı gibi geniş bir konu olduğu için, tek bir şahıs veya tek bir dönemi içermekten öte, geniş bir zamanı kapsaması ve önemli târihî şahsiyetleri (Dört Râşid Halife) ilgilendiren bir konu olması nedeniyle metot ve kaynak açısından fazlaca geniş bir yelpazeden istifade etmeyi zorunlu kılmaktadır.

İlk İslam Tarihi kaynakları diye ifade ettiğimiz kaynakların genel yapısı, daha çok siyâsî tarihe ait olayları rivayetlere dayanarak aktarma şeklinde olduğundan bütün kaynakları, tezimizin konuları açısından gözden geçirmenin zorluğu âşikârdır. Zira kaynaklarda tez konumuzla alakalı bir alt başlığı bulabilmek zordur. Bundan dolayı anılan geniş zaman dilimi için başvuru olan tüm temel kaynaklarımız gözden geçirilerek rivayet edilen olaylar içerisinde bizim konumuzla ilgisi bulunan konulardaki anlatımları bulunup çıkarılmaktadır ve bu tür bilgilere ulaşabilmek için de bir çok kaynağı taramak gerekmektedir. Konumuzla ilgili olarak başta temel İslam Tarihi kaynakları olmak üzere, Hadis, Tabakât, Fütûhat, Siyâsî Tarih sahasında yazılan kaynak ve araştırmalardan istifade etmeye çalıştık.

İlk dönem İslam Tarihi kaynaklarından İbn İshâk'ın (v. 151/768) *Sîretü İbn İshâk*¹ ve İbn Hişâm'ın (v. 213/828) *es-Sîretü'n-Nebeviyye*'si², özellikle hulefâ-i râşidînin Hz. Peygamber dönemindeki hayatını incelerken sıkça başvurduğumuz kaynakların başında gelmektedir. Çalışmanın bir çok bölümünde Tabakât ve Neseb'le ilgili eserlerden İbn Sa'd'ın (v. 230/844) *et-Tabakât*³, bir kısım rivayetleri sadece kendisinde bulduğumuz Belâzürî'nin (v. 279/892) *Ensâbü'l-Eşrâf*⁴, İbnü'l Esîr'in (v. 630/1232) *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*'si⁵ râşid halifelerin hayatıyla ilgili önemli bilgiler vermektedir.

---

¹ İbn İshâk, Muhammed b. İshâk (v. 151/768), *Sîretü İbn İshâk*, Thk., Muhammed Hamidullah, Hayra Hizmet Vakfı Yay., Konya, 1981.

² İbn Hişâm, Abdülmelik b. Hişâm (v. 213/828), *Sîretü'n-Nebî*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1981.

³ İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd (v. 230/844), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut, Thz.

⁴ el-Belâzürî, Ahmed b. Yahya b. Câbir (v. 279/892), *Ensâbü'l-Eşrâf*, Thk. Muhammed Hamidullah, Kahire, 1959.

⁵ İbnü'l Esîr, İzzüddin Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed (v. 630/1233), *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 1433.

Araştırmamızın değişik aşamalarında, Şîî düşünceye meyli ile bilinen Ya'kûbî'nin (v. 292/904) *Târîh*'i⁶, olaylarla ilgili bolca malzeme sunmaları ve olayları yıllara göre tasnif etmeleri yönünden bize kolaylık sağlayan Taberî'nin (v. 310/922) *Târîh*'i⁷ ve İbnü'l Esîr'in (v. 630/1232) *el-Kâmil*'i⁸, ayrıca konumuzun her aşamasında sıkça başvurduğumuz İbn Kesîr'in (v. 774/1372) *el-Bidâye*'si⁹, verdikleri rivayetlerden sonra yaptıkları yorumlarının yanında, râşid halifelerin konumuzla ilgili olayları hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir.

Çağdaş siyer kitaplarından da Muhammed Hamidullah'ın *İslam Peygamberi*'i¹⁰, M. Asım Köksal'ın *İslam Tarihi*'i¹¹, İbrahim Sarıçam'ın *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*'t¹² vb. gibi eserler incelenmiş ve tezimizle ilgili rivayetler/olaylara oldukça kolaylık sağlamıştır. Ali Muhammed Sallâbî'nin *Ebü Bekir Siddik*'i¹³, Ömer Fârûk'u¹⁴, Osman Zü'n-Nûreyn'i¹⁵ ve Ali Murtezâ'sı¹⁶, râşid halifelerin ayrıntılı ve müstakil olarak ele alması yönüyle çalışma sırasında sıkça başvurduğumuz çalışmalar arasında yer almaktadır.

Konumuzla ilgili diğer çağdaş kitaplardan da ciddî bir şekilde istifade edilmiştir. Murat Sarıcık'ın *Hız. Ali (İlk Üç Halife İle Kavgalı mıydı?)*¹⁷ kitabı konumuz açısından dikkate değer bir araştırma durumunu teşkil etmektedir. Bu şekilde çalışmamızın süresi boyunca aslî ve tâlî olmak üzere bir çok kaynak ve araştırma taranmıştır. Elbette konumuz ile ilgili daha fazla aslî kaynak ve çalışma bulunabilirdi. Ama özellikle belirtmeliyiz ki, tez konusunun belirlenmesi aşamasından tez yazım işinin sonuna kadar elimizden geldiğince konumuzun titizliği açısından kaynaklar taranmış ve eserler düzenli bir şekilde takip edilmiştir.

Ayrıca Hadis kitaplarından da konumuzla ilgili bölümler tek tek taranmış ve gerekli rivayetler ele alınarak değerlendirilmiştir. Metot açısından söylemek gerekirse, bazı rivayetler ilk iki halife veya üç halifeden bahsettiği için, rivayetleri tekrar aktarmak gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

⁶ el-Ya'kûbî, Ahmed b. Ebü Ya'kûb b. Ca'fer b. Vehb (v. 284/897), *Târîhu'l-Ya'kûbî*, Necef, 1358.

⁷ et-Taberî, Ebü Ca'fer Muhammed b. Cerîr (v. 310/922), *Târîhu't-Taberî (Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk)*, Thk., M. Ebü'l-Fazl İbrahim, Dâru'l-Maârif, Mısır, 1968.

⁸ İbnü'l Esîr, İzzüddin Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed (v. 630/1233), *el-Kâmil fi't-Târîh*, Beyrut, 1965.

⁹ İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmâil b. Ömer (774/1372), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Matbaatü's-Saâde, Mısır, 1932.

¹⁰ Muhammed Hamidullah (v. 2002), *İslam Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, İrfan Yay., İstanbul 1980.

¹¹ Köksal, Muhammed Asım, *İslam Tarihi*, Şamil Yay., İstanbul, 1972.

¹² Sarıçam, İbrahim, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, DİB Yay., 4. bsk., Ankara, 2005.

¹³ Sallâbî, Ali Muhammed, *Ebü Bekir es-Siddik*, çev. Muhammed İbrahim Keyânî, Kitâb Hâne-i Akîde, İrân, 1388.

¹⁴ Sallâbî, Ali Muhammed, *Ömer Fârûk*, Kitâb Hâne-i Akîde, İrân, 1388.

¹⁵ Sallâbî, Ali Muhammed, *Osman Zü'n-Nûreyn*, Kitâb Hâne-i Akîde, İrân, 1388.

¹⁶ Sallâbî, Ali Muhammed, *Ali Murtezâ*, Kitâb Hâne-i Akîde, İrân, 1388.

¹⁷ Murat Sarıcık, *Hız. Ali (İlk Üç Halife İle Kavgalı mıydı?)*, Nesil Yay., İstanbul, 2012.

Konumuz ile ilgili Türkçe ve Farsça yazılan eserleri de taradık ve iki dilde tezimizle ilgili müstakil bir çalışma göremedik. Arapça eserlerde bakabildiğimiz kadarıyla da herhangi bir esere rastlamadık. Elbette ki Hulefâ-i Râşidîn konusu İslam Tarihi Bilim Dalında özel bir konu olarak görülmekte ve bu dönem için bir çok eser veya her bir halifenin hayatı için müstakil bir eser bulabilmek mümkündür. Fakat eser olarak bizim konumuza rastlanılmamaktadır. Bu noktada konumuzla benzerlik gösteren Abdurrahman Şanverdi'nin "*İlk Üç Halife Döneminde Hz. Ali*" yayımlanmamış yüksek lisans tezini ifade etmemiz gerekecektir. Tezin adından da anlaşıldığı gibi Hz. Ali'nin diğer üç halife dönemindeki ilişkileri bağlamında incelenmiştir. Başka bir ifade ile söylemek gerekirse, Şanverdi, Hz. Ali merkezli bir çalışma yapmıştır. Bizim tezimizle arasındaki fark ise, halifelik dönemlerinde, sadece Hz. Ali'nin diğer üç halife ile ilişkileri incelenmiş olup, Hz. Peygamber (s.a.s) dönemindeki ilişkilerine ağırlık verilmemesidir.¹⁸

Bu arada çalışmamızda sıkça kullandığımız kaynaklardan biri olan Muhibüddîn et-Taberî'nin (v. 694/1295) *er-Riyâzü'n-Nadira fî Menâkibi'l-Aşera* adlı eseri¹⁹ bizim konumuzla yakından ilgili olduğundan, bu kitabın bizim tezimizle alakasını kısaca değerlendirmeye tabi tutmamız faydalı olacaktır.

Yazar bu eserinde her şeyden önce aşere-i mübeşşere'yi ele almış, onları tanıtmış ve faziletleri hakkında rivayetleri aktarmıştır. Yazarın bu eserinde ağırlıklı olarak râşid halifeler üzerinde durup bunların birbirlerine olan ilişkilerini ve özellikle Hz. Ebû Bekir döneminde vuku bulan hâdiselere bilimsel ve mantıksal bir çerçeveye yorumlamaya çalışması, tezimizdeki hâdiseler ve olayları yorumlama konusunda bize oldukça ufuk açıcı olmuştur.

Ayrıca Murat Sarıcık'ın eserlerinden olan "*Hz. Ali (İlk Üç Halife ile Kavgalı mıydı?)*" eseri, bol malzeme ve tutarlı yorumlar içermesi açısından çalışmamıza oldukça katkı sağlamıştır. Bu eserde Hz. Ali (r.a.) baz alınarak kendisinden önceki halifelerle ilişkileri incelenmiştir. Bu kitapta şu soruların cevabı aranmıştır:

1. İlk üç halife ile Hz. Ali'nin arası açık mıydı?
2. Gerçekten Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin ilişkileri nasıldı?
3. Hz. Peygamber'den sonra hilâfet haksız yere Hz. Ali'nin elinden mi alındı?

¹⁸ Abdurrahman Şanverdi, *İlk Üç Halife Döneminde (Siyâsî, Dini ve Sosyal Etkisi Yönüyle) Hz. Ali*, S.Ü.S.B.E., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007.

¹⁹ Muhibüddîn et-Taberî (v. 694/1295), *er-Riyâzü'n-Nadira fî Menâkibi'l-Aşera*, Mısır, Thz.

4. Hz. Ali bu haksızlık yüzünden mi Hz. Ebû Bekir'e biat etmekte gecikti?

5. Hz. Ali ve Hz. Ebû Bekir'in arasının açılmasında Hz. Fatıma'nın mîras istemesi mi etkili oldu?

6. On İki İmam'ın altıncısı olan Ca'fer-i Sâdık'ın annesi Ferve, Hz. Ebû Bekir'in hangi torununun kızıydı?

7. Takiyye nedir ve Hz. Ali gerçekten ilk üç halife döneminde takiyye etti mi; onlardan korkup çekinerek görüşlerini açıklayamadı mı?

8. Hicrî Takvim'in başlangıcı gibi bazı konularda, Hz. Ömer (r.a.) Hz. Ali'nin görüşleri doğrultusunda mı hareket etti?... vd.

Bu eserde başlığın ve zikrettiğimiz sorulardan da anlaşıldığı üzere Hz. Ali ile ondan önceki ilk üç halifenin arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Kısacası bu eserde Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman'ın (r.a.), Hz. Ali ile ilişkileri olaylar ışığında yorumlanmaya çalışılmıştır.

Son olarak şunu diyebiliriz ki; araştırma konusunu hazırlanırken temel klasik eserler, titizlik içerisinde taranmaya gayret gösterilmiştir. Aynı zamanda konuyla ilgili hadis kitapları da gerekli yerlerde incelenmeye çalışılmış ve konuyla ilgili hadis alıntıları yapılmıştır. Yine Arap ve Fars âleminde yapılmış araştırmalar ve Türkçe'ye tercüme edilmiş eserler, Türkiye'de konuyla ilgili basılmış eser, makaleler ve ansiklopedik maddeler taranarak, tarafsız ve geniş bir bakış açısıyla araştırma konusu incelenmeye çalışılmıştır.

B. Hulefâ-i Râşidîn Kavramı ve Çerçevesi

Hulefâ-i Râşidîn/Râşid Halifeler/الخلفاء الراشدين, Arapça hulefâ ve râşidîn kelimesinden oluşmaktadır. Hulefâ, halife teriminin çoğulu ve râşidîn de râşid'in çoğuludur. Halife, bir kimsenin yerine geçen, onu temsil eden kimse demek olup bir öncekinin yerine geçen, peşinden gelen, halef olan, temsil eden manalarını taşıyan, Halefe/خلف kökünden gelmektedir.²⁰ Ayrıca halife, devlet başkanı için de kullanılır.²¹ Kur'an-ı Kerim'de de bu kelime geçmektedir.²² Râşid ise doğru yolda olan, doğruya ve hakka sınıksız sarılan ve kemâle

²⁰ Serdar Mutçalı, *el-Mu'cemü'l-Arabî*, Dağarcık Yay., İstanbul, 1995, s. 245; Suleyman Uludağ, "Halife", DİA, İstanbul, 1998, XV/299.

²¹ Casim Avcı, "Hilâfet", DİA, İstanbul, 1998, XVIII/539; ayrıca bkz. Adem Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi 2 (Hulefâ-i Râşidîn Dönemi)*, Ensar Yay., 7. bsk., İstanbul, 2012, s. 19.

²² Ahkaf Suresi 46/21; Cin Suresi 72/27; Bakara Suresi 2/66, 255.

ermiş demektir.²³

İslam tarihinde hilâfet müessesesi, Hz. Peygamber'in vefatının ardından Hz. Ebû Bekir'e biat edilmesiyle ortaya çıkmıştır.²⁴ İslam tarihinde Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ebû Bekir'e biat edilmesiyle başlayan, daha sonra Hz. Ömer ve Osman'ın hilâfetleriyle sürüp, Hz. Ali (r.a.) ile sona eren döneme Hulefâ-i Râşidîn devri denilir.²⁵

Bu döneme söz konusu adın verilmesinin sebebi sahâbîden İrbâd b. Sâriye'nin rivayet ettiği, sünnetine uymanın ve bunun sınırlarını râşid halifelerin sünnetini de içine alacak şekilde genişletmenin gerekliliğini belirten Hz. Peygamber'in uzun bir hadisiyle açıklanmaktadır. Bu hadiste Rasûlüllah (s.a.s) kendisinden sonra yaşayacaklara hitâben, "*Herhangi bir ihtilâfla karşılaştığınızda size düşen görev, benim sünnetime ve Hulefâ-i Râşidîn'in sünnetine uymaktır*" demiştir.²⁶

Hadiste geçen "Hulefâ-i Râşidîn/Râşid Halifeler" tabirinden, ilk dört halifenin kastedildiğini kabul edenlerin yanında diğer Müslüman imamların da bu gruba girdiğini ileri sürenler olmuş ve bunlardan bazıları Emevî Halifesi Ömer b. Abdülazîz'e "beşinci râşid halife" demiştir.²⁷

Öte yandan yine Rasûlüllah'a (s.a.s) nispet edilen, gerçek anlamda hilâfetin (hilâfetü'n-Nübüvve) 30 yıl süreceği ve daha sonra saltanata dönüşeceği yolundaki hadisten²⁸ hareketle bazı Sünnî âlimler, Hz. Hasan'ı, babası Hz. Ali'nin ölümünden (40/661) hilâfeti, Muâviye b. Ebû Süfyân'a bıraktığı güne kadar (25 Rebülevvel 41/29 Temmuz 661) geçen süreyi gözönünde bulundurarak onu hulefâ-i râşidîn'in beşincisi kabul etmişler,²⁹ başka bir ifade ile Hz. Hasan'ı da hulefâ-i râşidîn'in içinde saymışlardır.³⁰ Ancak yine de hulefâ-i râşidîn'in sayısı, İslâm dünyasında genellikle "dört halife" veya "dört seçkin dost" (çehâr yâr, çehâryâr-i

²³ Mutçalı, *el-Mu'cem*, s. 324; ayrıca bkz. Rıza Savaş, "*Râşid Halifeler Arasındaki Akrabalık Bağları*", İSTEM, yıl: 3, sayı, 6, Konya, 2005, s. 122.

²⁴ Avcı, , "*Hilâfet*", DİA, XVIII/540.

²⁵ Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi 2 (Hulefâ-i Râşidîn Dönemi)*, s. 11; Mustafa Fayda, "*Hulefâ-i Râşidîn*", DİA, İstanbul, 1998, XVIII/325.

²⁶ Ahmed b. Hanbel (v. 241/855), *el-Müsned*, Mısır, 1313, IV/126, 127; Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as (v. 275/888), *es-Sünen*, Hıms, 1388, "*Sünnet*", 5; ed-Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman (v. 255/869) *Sünenü'd-Dârimî*, Thk. Abdullah Hâşim Yemenî el-Medenî, Kâhire, 1966, "*Mukaddime*", 16; İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd İbn Mâce (v. 273/887), *Sünenü İbn Mâce*, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1997, "*Mukaddime*", 6; Tirmizî, Muhammed b. İsa b. Sevre (v. 279/889), *Sünenü't-Tirmizî (Sünen-i Tirmizî Tercümesi)*, Yunus Emre Yay., İstanbul, Thz., "*İlim*", 16; ayrıca bkz. Fayda, "*Hulefâ-i Râşidîn*", DİA, XVIII/325.

²⁷ Ebû Dâvûd, "*Sünnet*", 1; ayrıca bkz. Fayda, "*Hulefâ-i Râşidîn*", XVIII/325.

²⁸ Bkz. İbn Hanbel, *el-Müsned*, IV/273, V/50, 220-221; Ebû Dâvûd, "*Sünnet*", 8; Tirmizî, "*Fiten*", 48.

²⁹ Bkz. Fayda, "*Hulefâ-i Râşidîn*", DİA, XVIII/325.

³⁰ Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi 2 (Hulefâ-i Râşidîn Dönemi)*, s. 11.

güzîn, çehâr dost) denilerek dört rakamıyla sınırlı tutulmaktadır. İlk iki halife olan Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer (r.a.) birlikte zikredildiğinde "*şeyhayn*" tabiri kullanılmaktadır. Ehl-i sünnete göre ashap içinde en faziletli kimseler hilâfete geçiş sırasına göre hulefâ-i râşidîndir.³¹

Bazı âlimler hulefâ-i râşidînle ilgili Hz. Peygamber'in hadislerinden yola çıkarak, şöyle demektedirler: "*Râşid halifeler icmâ ile dördttür. Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Ali.*"³²

Ehl-i Sünnet ulemâsı Hz. Peygamber'den sonra insanların en faziletliilerini sıralarken ilk dört halifeyi listenin başına alırlar. Nevevî, Sahîh-i Müslim şerhinde şöyle zikretmektedir: "*Çoğunluk şöyle dedi: Sahâbenin en faziletlisi Ebû Bekir sonra Ömer sonra Osman ve daha sonra da Ali'dir. Kûfeli Ehl-i Sünnet âlimlerinin bazıları, Hz. Ali'yi Hz. Osman'dan önce zikrederler. Hâlbuki doğru ve meşhur olan Hz. Osman'ın önce zikredilmesidir.*"³³

Çalışmamızın çerçevesi açısında "Hulefâ-i Râşidîn" denildiğinde çoğunluğun kabul ettiği ilk dört halifeyi esas alarak birbirleriyle olan ilişkilerini tespit etmeye çalışacağız.

Hulefâ-i Râşidîn Tablosu:³⁴

No	Halife	Halife Olduğu Tarih	Hilâfet Müddeti	Vefat Tarihi
1	Hz. Ebû Bekir es-Siddîk	Hicri 11	2 Yıl, 3 ay	Hicri 13 ³⁵
2	Hz. Ömer el-Fârûk	Hicri 13	10 Yıl, 6 ay	Hicri 23 ³⁶
3	Hz. Osman Zü'n-Nûreyn	Hicri 24	12 Yıl	Hicri 35 ³⁷
4	Hz. Ali el-Murtezâ	Hicri 35	4 Yıl, 9 ay	Hicri 40 ³⁸

³¹ Fayda, "*Hulefâ-i Râşidîn*", DİA, XVIII/325.

³² Savaş, "*Râşid Halifeler Arasındaki Akrabalık Bağları*", s. 124; ayrıca bkz. İbnü'l-Arabî, el-Mâlikî (v. 543/1148), *Sahihu't-Tirmizî bi Şerhi'l-İmâm İbnü'l-Arabî*, Mısır, 1934, (Bâbü'l-İlm), X/146.

³³ En-Nevevî, Muhyiddin Ebû Zekerîya Yahya b. Şeref (v. 676/1277), *Sahihu Müslim bi Şerhi'n-Nevevî*, Mısır, 1349 H., (Fadâilu's-Sahâbe), XV/148; ayrıca bkz. Savaş, "*Râşid Halifeler Arasındaki Akrabalık Bağları*", s. 125.

³⁴ Detaylı bilgi için bkz. Savaş, "*Râşid Halifeler Arasındaki Akrabalık Bağları*", s. 124-125.

³⁵ Bkz. Mustafa Fayda, "*Ebû Bekir*", DİA, İstanbul, 1994, X/102.

³⁶ Bkz. Mustafa Fayda, "*Ömer*", DİA, İstanbul, 2007, XXXIV/44.

³⁷ Bkz. İsmail Yiğit, "*Osman*", DİA, İstanbul, 2007, XXXII/438.

³⁸ Bkz. E. Ruhi Fiğlalı, "*Ali*", DİA, İstanbul, 1989, II/371.

C. Râşid Halifelerin Asr-ı Saâdet'teki Konumu

Hulefâ-i râşidîn sahâbîler arasında önde gelenlerden ve ilk Müslümanlardandırlar. Ayrıca Hz. Ebû Bekir (r.a.) Hz. Peygamber'in yakın dostu ve İslam'ı ilk kabul edenler arasındaydı, Hz. Ömer'in Müslüman olmasıyla Müslümanlar güçlendi ve moral kazandı. Hz. Osman da Hz. Ebû Bekir'in vasıtasıyla ilk Müslüman kadronun arasında yerini almıştı.³⁹ Hz. Ali Hz. Peygamber'in amcasının oğlu ve daha sonra damadı idi. Hulefâ-i râşidîn Hz. Peygamber'in Müslümanlar arasındaki en yakın dava arkadaşları ve daha sonraki dönemlerde görüldüğü gibi İslam'ın bayrağını dünyanın dört köşesine yaşatmak için uğraşan şahsiyetler idiler. Râşid halifeler, Hz. Peygamber'in istişare ettiği kişiler arasında yer almışlardır. Sahâbîlerin de bunlara karşı büyük saygısı vardı. Ayrıca bunlar Aşere-i Mübeşşere'den yani cennetle müjdelenenlerdendir.⁴⁰

Râşid halifeler dediğimizde ilk aklımıza gelen isim Hz. Ebû Bekir'dir. O, Hz. Peygamber'in dostu, kayınpederiydi. Onun Müslüman oluşuyla gizli davet hız kazandı ve bazı sahâbîler onun vasıtasıyla İslam'a girdiler.⁴¹ Hz. Ebû Bekir Mekke tacirlerinin ileri gelenlerindendi, hatta Müslüman olduğunda 40000 dirhem servetinin olduğu rivayet edilmektedir.⁴² Hz. Ebû Bekir, Mekke döneminde Kureyşli müşriklerin ağır işkencelerine ma'ruz kalan Müslüman kölelerle yabancılardan erkek, kadın, zayıf ve güçsüz pek çok kimseyi efendilerine büyük paralar ödeyerek satın alıp âzat etmiştir.⁴³ Hz. Peygamber insanları İslam'a davet için çıktığında Hz. Ebû Bekir de onun yanından ayrılmamıştır.⁴⁴

İslam tarihi kaynakları ve hadis külliyyatında râşid halifelerin fazileti hakkında diğer sahâbîlerden pek çok rivayet nakledilmektedir. Hz. Ebû Bekir'in İsra' ve Mi'râc olayını tereddütsüz kabul etmesi, Hz. Peygamber ile hicret sırasında beraber olması, mallarının tamamını Allah (c.c.) yolunda harcaması, bütün gazvelere katılması, Hz. Peygamber'in sırdaşı

³⁹ Leknevî, Abdüşşükûr, *Zindagânî Hulefâ-i Râşidîn*, çev. Mevlana M. Yusuf Hüseyin Pûr, Tahran, Thz., s. 21; Fayda, "Ebû Bekir", DİA, X/102.

⁴⁰ Aşere-i Mübeşşere için bkz. Abdullah Aydınli ve İsmail L. Çakan, "Aşere-i Mübeşşere", DİA, İstanbul, 1989, III/547.

⁴¹ Leknevî, *Zindagânî Hulefâ-i Râşidîn*, s. 19; Hz. Ebû Bekir'in cahiliye dönemindeki ismi Abdü'l-Kâ'be idi ancak Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber onun ismini değiştirerek Abdullah koydu. Bkz. Fayda, "Ebû Bekir", DİA, X/101.

⁴² Leknevî, *Zindagânî Hulefâ-i Râşidîn*, s. 20; Fayda, "Ebû Bekir", DİA, X/101.

⁴³ Fayda, "Ebû Bekir", DİA, X/102.

⁴⁴ Hz. Ebû Bekir her zaman Hz. Peygamber'in yanındaydı ve pek çok işkencelere ma'ruz kalmıştır. Hz. Peygamber Mekke'de insanları İslam'a davet ederken ensâb ilmini iyi bilen Hz. Ebû Bekir yanında oluyor ve ona yardım ediyordu. Ayrıca bkz. Fayda, "Ebû Bekir", DİA, X/102.

ve yoldaşı olması, Hz. Peygamber'in (s.a.s) vefatı sırasında ve hastalandığında onun yerine namaz kıldırmasını istemesi gibi pek çok örnek onun faziletini göstermektedir.⁴⁵

Hz. Ebû Bekir'den sonra sahâbe arasında celal ve azamatıyla ün salan kişi ise Hz. Ömer'dir. O, İslam'ın ilk zuhur ettiği dönemde Rasûlüllah'ın Müslümanların güçlenmesi için Allah'a (c.c.) onun Müslüman olması için dua ettiği iki kişiden biriydi. Hz. Ömer'in Hz. Peygamber ve ümmet nezdindeki konumunu daha iyi anlamak için şu misalleri verebiliriz: Hz. Ömer'in (r.a.) İslam'a girmesi Müslümanlar için büyük bir sevinç ve müşrikler için ise büyük hüsrân teşkil etmesi, hicret ederken açık bir şekilde⁴⁶ Medine'den Mekke'ye hicret etmesi; cesaretiyle Müslümanların kalbine taht kurması, Müşriklerin kalbinde ise korku uyandırması, Hz. Ömer'in İslamiyet'e girmesinden sonra Müslümanlar'ın ilk defa Ka'be'de toplu olarak namaz kılması,⁴⁷ bütün gazvelere Hz. Ebû Bekir gibi aktif olarak katılması vb. gibi olaylar onun ümmetin en faziletliyelerinden olduğunu göstermektedir.⁴⁸

Hz. Osman'ın ümmetin ileri gelenlerinden bir olduğuna daha önce değinmiştik. Bu konuya bir kaç örnek verecek olursak: Hz. Osman'ın⁴⁹ (r.a.) Zü'n-Nûreyn⁵⁰ ve halîm olması, Allah (c.c.) yolunda sahâbîlerin içerisinde malını en çok harcaması, Müslümanların refahı için Rûme kuyusunu vakf etmesi, Tebük seferi hazırlanırken ordunun teçhizatı için en çok masrafları karşılaması, vahiy kâtipliği yapması, Hudeybiye sulhu öncesinde Müslümanların elçisi olarak Mekke Müşrikleriyle görüşmesi ve onun gecikmesiyle sahâbîlerin Hz. Osman (r.a.) için Hz. Peygamber'e (s.a.s) biat etmesi, hayâ konusunda Hz. Peygamber'in bile ona saygı duyacak kadar hayâlî olması, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer (r.a.) gibi -sadece bir gazve

---

⁴⁵ Hz. Ebû Bekir ile ilgili genel bilgi için bkz. Fayda, "Ebû Bekir", DİA, X/101-108; Hz. Ebû Bekir'in hicretten vefatına kadar olan dönemdeki faaliyetlerine genel bir bakış için bkz. Hüseyin Algül, "Hz. Ebû Bekir'in Hicretten Vefatına Kadar Olan Dönemdeki Faaliyetlerine Genel Bir Bakış", İSTEM, Yıl: 3, Sayı: 6, 2005, s. 105-120.

⁴⁶ Hicret izni çıktığında Müslümanlar ölüm tehdidi dolayısıyla Medine'ye gizlice göç ediyorlardı. Hz. Ömer ise, hicret edeceğini daha önceden herkese duyurmuş, gideceği yolu haber vermiş, "Anasının gözyaşına acımayan, beni filân vadide karşılarsın" diye meydan okumuştur. Daha sonra hicret için yola çıktı, fakat hiç kimse onu takip etmeye cesaret edemedi. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yay., İstanbul, 1988, II/64-65; daha geniş bilgi için bkz. Hâc Molla Abdullah Ahmedyân, *Ömer b. Hattâb*, Kitâb Hâne-i Akîde, Mahâbâd, 1381, s. 98; Sallâbî, *Ömer Fârûk*, s. 55-56; İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, DİB Yay., 4. bsk., Ankara, s. 118; Fayda, "Ömer", DİA, XXXIV/44-51.

⁴⁷ Fayda, "Ömer", DİA, XXXIV/44.

⁴⁸ Hz. Ömer ile ilgili genel bilgi için bkz. Fayda "Ömer", DİA, XXXIV/44-51.

⁴⁹ Hz. Osman ile ilgili genel bilgi için bkz. Yiğit, "Osman", DİA, XXXII/438-443.

⁵⁰ Hz. Peygamberin iki kızıyla evlendiği için Zü'n-Nûreyn lakabı Hz. Osman'a verilmiştir.

dışında⁵¹ - bütün gazvelere katılması gibi misaller onun ümmetin en takvalılarından ve en ileri gelenlerinden biri olduğunu ortaya koymaktadır.⁵²

Hız. Ali hem Hız. Peygamber'in evinde büyümesi hem de Rasûlüllah'ın (s.a.s) çok yakınlarından olması hasebiyle bizler nezdinde çok önemli bir konum teşkil etmektedir.⁵³ Hız. Ali'nin (r.a.) küçük yaşta Hız. Peygamber'in (s.a.s) evinde yetişmesi, çocuklar arasından ilk Müslüman olması, her zaman ve her an Hız. Peygamber'in yanında olması, Hız. Peygamber'in hicret edeceği gece Hız. Peygamber'in yatağına yatması,⁵⁴ vahiy kâtipliği yapması, hemen hemen bütün gazvelere katılması, en önemlisi Hız. Peygamber'in Hız. Ali'yi kardeş olarak seçmesi vb. gibi durumlar onun hem Rasûlüllah katında hem de ümmetin nezdinde ayrı bir yerinin olduğunu göstermektedir.

Ayrıca Hız. Ebû Bekir ve Hız. Ömer'in Hız. Peygamber'in nikâhına kızlarını vermesi, Hız. Osman ve Hız. Ali'nin ise Hız. Peygamber'in kızları ile nikâhlanmaları râşid halifeler'in Hız. Peygamber'in hem yakın dostları olduklarını hem de bağ bakımından yakın akrabaları içinde yer aldıklarını açıkça göstermektedir. Dolayısıyla bu yönü itibariyle de hulefâ-i râşidînin sahâbîler arasındaki konumları göze çarpmaktadır.⁵⁵

D. Râşid Halifelerin Birbirleriyle Olan Akrabalık Bağları

1. Hız. Ebû Bekir ve Hız. Ömer

Babaları yönünden akrabalık bağları şöyledir: Hız. Ebû Bekir'in nesebi: Ebû Bekir (Abdullah) b. Ebû Kuhâfe (Osman) b. Âmir b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre b. Ka'b'dır.⁵⁶ Hız. Ömer'in nesebi: Ömer (Künyesi Ebû Hafıs) b. el-Hattâb b. Nevfel b. Abdüluzza b. Riyah b. Abdullah b. Kurt b. Rezah b. Adiy b. Ka'b'dır. Hız. Ebû Bekir ve Hız. Ömer'in soy kütüğü Ka'b'da birleşmektedir. Başka bir ifade ile Ka'b ikisinin de dedesidir.⁵⁷

⁵¹ Hız. Peygamber, Bedir Savaşı'na giderken Osman'ı hasta olan kızının başında Medine'de bıraktı. Zafer müjdesinin Medine'ye ulaştığı gün Rukayye öldü. Hız. Peygamber, Bedir'e katılanlardan sayarak ganimetten hisse verdiği Hız. Osman'ı daha sonra diğer kızı Ümmü Külsüm ile evlendirdi. Bkz. Sallâbî, *Osman Zü'n-Nûreyn*, s. 54; Yiğit, "Osman", DİA, XXXII/438.

⁵² Hız. Osman ile ilgili genel bilgi için bkz. Yiğit, "Osman", DİA, XXXII/438-443.

⁵³ Hız. Ali ile ilgili genel bilgi için bkz. Fığlalı, "Ali", DİA, II/371-378).

⁵⁴ Ahmet Önkâl, "Hicret", DİA, İstanbul, 1998, XVII/460.

⁵⁵ Hız. Peygamber ve râşid halifelerle ilgili akrabalık bağları için bkz. Savaş, "Râşid Halifeler Arasındaki Akrabalık Bağları", s. 121-133.

⁵⁶ Krş. Muhibüddîn et-Taberî, *er-Riyâz*, I/45.

⁵⁷ Muhibüddîn et-Taberî, *er-Riyâz*, I/187; Krş. Savaş, "Râşid Halifeler Arasındaki Akrabalık Bağları", s. 126.

Kendileri ve yakınları arasındaki akrabalık bağları şöyledir: Halifelik zamanında Hz. Ömer'in, Hz. Ebû Bekir'in kızı Ümmü Külsûm ile evlenmek istediği ve bazı sebeplerden dolayı böyle bir evliliğin olmadığı kaynaklarda geçmektedir.⁵⁸

Hiz. Ömer'in, Hiz. Ebû Bekir'in oğlu Abdullah'ın vefatından sonra onun hanımı Âtike bint Zeyd'le⁵⁹ evlendiği rivayet edilmektedir.⁶⁰ Hiz. Ömer ona evlenme teklif etmiş ve şöyle demişti: “*Sen Allah'ın helal kıldığı bir şeyi kendine haram kılıyorsun, o malı Abdullah'ın ailesine ver ve benimle evlen.*” Âtike'nin aklı bu teklife yatt ve denileni yaparak Hiz. Ömer ile evlendi.⁶¹

2. Hiz. Ebû Bekir ve Hiz. Osman

Babaları yönünden akrabalık bağları şöyledir: Hiz. Ebû Bekir'in nesebi: Ebû Bekir (Abdullah) b. Ebû Kuhâfe (Osman) b. Âmir b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre'dir. Hiz. Osman'ın nesebi: Osman b. Affân b. Ebû'l-Âs b. Ümeyye b. Abdüşşems b. Abdümenâf b. Kusay b. Kilâb b. Mürre'dir. Hiz. Ebû Bekir ve Hiz. Osman'ın soy kütüğü Mürre'de birleşmektedir. Başka bir ifade ile Mürre ikisinin dedesidir.⁶²

Kendileri ve yakınları arasındaki akrabalık bağları şöyledir: Bu iki halifenin babaları yönünden akrabalıkları yanında her ikisinin de Hiz. Peygamber ile akraba olmaları sebebiyle de yakınlıkları vardır. Bilindiği üzere Hiz. Osman, Hiz. Peygamber'in damadı ve Hiz. Ebû Bekir de Hiz. Peygamber'in kayınpederidir. Dolayısıyla Hiz. Peygamber'den dolayı ikisi birbiriyle akraba sayılırlar.⁶³

3. Hiz. Ebû Bekir ve Hiz. Ali

Babaları yönünden akrabalık bağları şöyledir: Hiz. Ebû Bekir'in nesebi: Ebû Bekir (Abdullah) b. Ebû Kuhâfe (Osman) b. Âmir b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre'dir. Hiz. Ali'nin nesebi: Ali b. Ebû Tâlib b. Abdülmuttalib b. Hâşim b. Abdümenâf b. Kusay b. Kilâb

⁵⁸ Bu konuyla ilgili geniş bilgi için bkz. Savaş, *a.g.mk.*, s. 128.

⁵⁹ Âtike bint Zeyd b. Amr b. Nüfeyl b. Abdiluzza b. Riyah, Müslüman olmuş, biat etmiş ve Medine'ye göçmüştür. Şair bir hanımdır ve günümüze kadar şiirleri gelmiştir. Hiz. Peygambere mersiye yazan şairler arasında adı geçer, bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II/332, VIII/265; Savaş, “*Raşid Halifeler Arasındaki Akrabalık Bağları*”, s. 128.

⁶⁰ Âtike, Abdullah b. Ebû Bekir ile evliyken, Abdullah hicretin 8. yılında Tâif kuşatmasında yaralanıp öldü (İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II/158). Abdullah, eşi Âtike'ye kendisinden sonra evlenmemesi için bir miktar mal vermişti. Âtike, bu sebeple Abdullah'ın vefatından sonra bir müddet evlenmemiş, kendisini ibadete verip ve kendisine evlilik teklif edenlerin tekliflerini geri çevirmişti.

⁶¹ İbnü'l Esîr, *el-Kâmil*, III/54; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII/255-256; Âtike, Hiz. Ömer vefat edince Zübeyir b. Avvâm ile evlenir. O da Cemel savaşında öldürülünce “*Kim öldürülmek istiyorsa, Âtike ile evlensin*” diye halk arasında bir söz yayılır (Savaş, “*Raşid Halifeler Arasındaki Akrabalık Bağları*”, s. 129).

⁶² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III/169; Krş. Muhibüddin et-Taberî, *er-Riyâz*, II/82; daha geniş bilgi için bkz. Savaş, “*Raşid Halifeler Arasındaki Akrabalık Bağları*”, s. 126.

⁶³ Savaş, “*Raşid Halifeler Arasındaki Akrabalık Bağları*”, s. 129.

b. Mürre'dir. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ali'nin soy kütüğü Mürre'de birleşmektedir. Başka bir ifade ile Mürre ikisinin dedesidir.⁶⁴

Kendileri ve yakınları arasındaki akrabalık bağları şöyledir: Hz. Ebû Bekir öldükten sonra, Hz. Ali (r.a.), onun hanımı Esmâ⁶⁵ ile evlendi. Esmâ, Hz. Ebû Bekir ile evlenmeden önce Hz. Ali'nin kardeşi Ca'fer b. Ebû Talib'le evliydi.⁶⁶ Hz. Ca'fer vefat ettikten sonra onunla Hz. Ebû Bekir evlendi. Onun Muhammed isimli oğlunun annesi Esmâ'dır.⁶⁷

Hz. Ebû Bekir'in ölümünden sonra Hz. Ali, Esmâ ile evlendi. Hz. Ali'nin Yahya ve Avn isimli oğulları bu hanımdan dünyaya gelmiştir.⁶⁸

4. Hz. Ömer ve Hz. Osman

Babaları yönünden akrabalık bağları şöyledir: Hz. Ömer'in nesebi: Ömer (künyesi Ebû Hafs) b. el-Hattâb b. Nevfel b. Abdüluzza b. Riyah b. Abdullah b. Kurt b. Rezah b. Adiy b. Ka'b'dır. Hz. Osman'ın nesebi: Osman b. Affân b. Ebû'l-Âs b. Ümeyye b. Abdüşşems b. Abdümenâf b. Kusay b. Kilâb b. Mürre b. Ka'b'dır. Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın soy kütüğü Ka'b'da birleşmektedir. Başka bir ifade ile Ka'b ikisinin dedesidir.⁶⁹

Kendileri ve yakınları arasındaki akrabalık bağları şöyledir: Hz. Osman'ın, Hz. Ömer'in ölümünden sonra dul kalan eşi Fatıma bint Velid⁷⁰ ile evlendiği ve bu hanımdan Velid ve Sa'd isminde iki oğlu⁷¹, Ümmü Said isminde bir kızı⁷² olduğu rivayet edilmektedir.⁷³

Hafsa bint Abdullah b. Ömer'in, Hz. Osman'ın oğlu Amr ile evlendiği ve bu evlilikten büyük Abdullah isminde bir oğlu olduğu anlaşılmaktadır.⁷⁴

⁶⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III/169; Krş. Muhibüddîn et-Taberî, *er-Riyâz*, II/103; Savaş, "Raşid Halifeler Arasındaki Akrabalık Bağları", s. 126.

⁶⁵ Esmâ, Ashap'tan "Umeys b. Ma'd'in" kızıdır. Annesi Hind bint Avf'dır. Esmâ Hz. Peygamber'in Erkam'ın evine gitmesinden önce Müslüman olmuş ve biat etmiştir (Savaş, "Raşid Halifeler Arasındaki Akrabalık Bağları", s. 129). Esmâ'nın kız kardeşlerinden biri olan Meymûne, Hz. Peygamber'in eşidir. Bu kız kardeşler ana bir dokuz kız kardeş idiler ve hepsi de önemli kişilerle evlenmişlerdi. Bu sebeple anneleri olan Hind'e "Damatları en asil olan kadın odur" denirdi (Muhammed Hamidullah (v. 2002), *İslam Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, İrfan Yay., İstanbul, 1980, II/25).

⁶⁶ Esmâ'nın, kocası Ca'fer b. Ebû Talib'le Habeşistan'a hicret ettiği, orada kocasıyla beraber oraya göç eden Müslümanlara önderlik ettikleri ve hicretin 7. yılında Medine'ye geldikleri bilinmektedir (İbn İshâk, *Sîre*, s. 208). Esmâ bir gün Medine'de Hz. Peygamber'in huzuruna çıkıp şöyle der: "Yâ Rasûlüllah, insanlardan bazıları, bize karşı övünüp 'Siz ilk Muhacirlerden değilsiniz'" diyorlar (İbn İshâk, *Sîre*, s. 204). Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Sizin için Habeşistan ve Medine olmak üzere iki hicret sevabı vardır" buyurmuştur (İbn Hanel, *el-Müsned*, IV/395-412).

⁶⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII/282.

⁶⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII/285.

⁶⁹ Savaş, "Raşid Halifeler Arasındaki Akrabalık Bağları", s. 126.

⁷⁰ Fatıma bint Velid b. Muğire b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm.

⁷¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII/219.

⁷² İbnü'l Esîr, *el-Kâmil*, III/186.

⁷³ Savaş, "Raşid Halifeler Arasındaki Akrabalık Bağları", s. 131.

5. Hz. Ömer ve Hz. Ali

Babaları yönünden akrabalık bağları şöyledir: Hz. Ömer'in nesebi: Ömer (Künyesi Ebû Hafs) b. el-Hattâb b. Nevfel b. Abdüluzza b. Riyah b. Abdullah b. Kurt b. Rezah b. Adiy b. Ka'b'dır. Hz. Ali'nin nesebi: Ali b. Ebû Tâlib b. Abdülmuttalib b. Hâşim b. Abdümenâf b. Kusay b. Kilâb b. Mürre b. Ka'b'dır. Hz. Ömer ve Hz. Ali'nin soy kütüğü Ka'b'da birleşmektedir. Başka bir ifade ile Ka'b ikisinin de dedesidir.⁷⁵

Kendileri ve yakınları arasındaki akrabalık bağları şöyledir: Hz. Ömer halifelik zamanında Hz. Fatıma'nın Hz. Ali'den olan kızı Ümmü Külsûm ile evlendiği rivayet edilmektedir.⁷⁶ Bu konuyla ilgili çalışmamızın ikinci bölümünde yer alan Hz. Ömer ve Hz. Ali ilişkileri doğrultusunda genişçe yer vereceğimiz için burada bu kadarıyla yetiniyoruz.

6. Hz. Osman ve Hz. Ali

Babaları yönünden akrabalık bağları şöyledir: Hz. Osman'ın nesebi: Osman b. Affan b. Ebû'l-Âs b. Ümeyye b. Abdüşşems b. Abdümenâf'tır. Hz. Ali'nin nesebi: Ali b. Ebû Tâlib b. Abdülmuttalib b. Hâşim b. Abdümenâf'tır. Hz. Osman ve Hz. Ali'nin soy kütüğü Abdümenâf'ta birleşmektedir. Başka bir ifade ile Abdümenâf ikisinin de dedesidir.⁷⁷

Kendileri ve yakınları arasındaki akrabalık bağları şöyledir: Hz. Osman Hz. Peygamber'in iki kızıyla evlenmiş ve Hz. Ali de Hz. Peygamber'in bir kızıyla evlenmişti. Durum böyle olunca bacanak olarak Hz. Peygamber vasıtasıyla birbirlerine akraba sayılmaktadırlar. Bacanak olan bu iki halifenin çocukları arasında da akrabalık bağları bulunmaktadır. Gelen rivayetlere göre, Mus'ab b. Zübeyr'le evli olan Sükeyne⁷⁸, onun vefatından sonra Abdulah b. Osman'la evlenmişti. Abdullah vefat edince⁷⁹ Sükeyne, Zeyd b. Amr b. Osman b. Affan'la evlendi.

Fatıma bint Hüseyin b. Ali'nin Hasan b. Hasan b. Ali ile evlendiği, Hasan'ın ölümünden sonra Fatıma'nın, Hz. Osman'ın torunu Abdullah b. Amr b. Osman'la evlendiği rivayet

---

⁷⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V/5.

⁷⁵ Savaş, "Raşid Halifeler Arasındaki Akrabalık Bağları", s. 127.

⁷⁶ İbn İshâk, *Sîre*, s. 232.

⁷⁷ Babaları yönünden dört halifenin akrabalık bağlarını açıklamalı (tablolu) olarak bkz. Savaş, "Raşid Halifeler Arasındaki Akrabalık Bağları", s. 125-127.

⁷⁸ Sükeyne Hz. Peygamber'in torunu Hz. Hüseyin'in kızıdır. Hayatıyla ilgili geniş bilgi için bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII/475.

⁷⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII/477.

edilmektedir.⁸⁰ Fatıma'nın bu evlilikten küçük Muhammed, Kâsım ve Rukayye isminde çocukları olmuştur.⁸¹

---

⁸⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII/473.

⁸¹ Savaş, "Raşid Halifeler Arasındaki Akrabalık Bağları", s. 133.

I. BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE HULEFÂ-İ RÂŞİDİN'İN BİRBİRLERİYLE İLİŞKİLERİ

Çalışmamızın giriş kısmında, hulefâ-i râşidîn'in birbirleriyle olan akrabalıklarını tespit etmeye çalışmıştık. Bu bölümde râşid halifelerin Hz. Peygamber dönemindeki birbiriyle olan ilişkilerini tespit etmek için o dönemdeki olayları incelememiz gerekmektedir. Dolayısıyla tespit ettiğimiz rivayetleri küçük başlıklar halinde vererek bazen maddeler halinde ve bazen de kısa bir paragrafla değerlendirerek sırasıyla, aralarındaki münasebeti incelemeye çalışacağız:

A. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer İlişkileri

1. Muâhât Meselesi

Muâhât, arapça *uhuvvet* kökünden türemiştir. *Muâhât* sözlükte "*biriyle kardeş olmak, birini kardeş edinmek*" anlamına gelir.⁸² İslam dininin hem birey hem de toplum açısından en büyük özelliği renk, dil, ırk ve kabile farkı gözetmeksizin iman eden herkesi kardeş kabul etmesidir. Kur'an-ı Kerim, inananların kardeş olduğunu,⁸³ üstünlüğün takvada olduğunu⁸⁴ sıklıkla vurgulamıştır. Rasûlullah da kardeşliğin önemine dikkat çekerek, kabile asabiyetinin zirvede olduğu Mekke ve Medine toplumundaki kast sistemini tamamen karşılıksız ve Allah'ın rızasını gözetilen bir kardeşlik ve dayanışma anlayışı ile yıkabilmiştir.⁸⁵

⁸² Hüseyin Algül, "*Muâhât*", DİA, İstanbul, 2005, XXX/308.

⁸³ Hucurat Suresi, 49/10.

⁸⁴ Hucurat Suresi, 49/13.

⁸⁵ Mustafa Önder, "*Hz. Peygamber'in Kardeşlik (Muahat) Uygulaması ve Günümüz Açısından Değerlendirilmesi*", AİBÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 14, Sayı: 1, Bolu, s. 232.

Rasûlullah (s.a.s) hicretin ardından Medine'de toplumun iç dinamiklerini harekete getiren bir dizi faaliyet gerçekleştirmiştir. Bunların içinde selâmın yayılması, açların doyurulması, yakınların ziyaret edilip gözetilmesi ve mescid yapılması gibi sosyal içerikli emir ve tavsiyelerin ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Bazı Mekkeli sahâbîlerin önce kendi aralarında, daha sonra ensârdan bazı kimselerle kardeş ilân edilmesi bu doğrultudaki icraatın en önemlilerinden biridir. İlk kardeşliğin hicretten önce veya sonra tesis edildiğine dair farklı rivayetler vardır. Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'in, Hz. Osman ile Abdurrahman b. Avf'ın, kardeş kılındıkları bilinmekle beraber bunun ne zaman gerçekleştiği belli değildir. Hz. Ali kendi durumunu sorduğu zaman Rasûlullah (s.a.s) ona, "*Sen benim dünyada ve âhirette kardeşimsin*" cevabını vermiştir.⁸⁶

İbrahim Sarıçam'ın tespitine göre "*Muâhât/Kardeşlik Müessesesi*" Asr-ı Saadet'te iki defa vuku bulmuştur. Bunların birincisi hicretten önce yani Mekke'de diğeri de hicretten sonra yani Medine'dedir.⁸⁷ Ancak Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi için Muâhât maddesini yazan Hüseyin Algül, bu konuda (*Muâhât/Kardeşlik Müessesesi'nin*) hicretten önce mi yoksa sonra mı vukuu konusunda farklı rivayetlerin olduğunu söylemektedir. Bizim konumuzun dışında bir husus olduğundan ve bu konunun uzayıp gitmesinden dolayı gerekli tartışmaya girmeyeceğiz. Ancak konumuz açısından önemli olan bir husus vardır ki o da Hz. Ebû Bekir'in Hz. Ömer ile kardeş ilan edilmesidir. Hz. Peygamber (s.a.s) büyük ihtimalle Mekke'de ikisi arasında kardeşlik bağı kurmuştur. Mekke döneminde Hz. Peygamber (s.a.s) Hz. Ebû Bekir'le Hz. Ömer arasında kardeşlik bağı kurmuştu.⁸⁸ Ancak daha sonra Medine'de ise evinde misafir olduğu Hârice b. Zeyd ile arasında kardeşlik bağı kuruldu.⁸⁹

Sonuç olarak baktığımızda Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer arasında Hz. Peygamber döneminde kardeşlik bağı kurulduğu görülmektedir.

2. Hz. Ebû Bekir İle Hz. Ömer Arasındaki Samimiyet

Hz. Peygamber döneminde Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'in samimi ilişkilerde olduğu görülmektedir. Bir gün, Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer, el ele tutuşmuş geliyorlardı. Bu samimi manzarayı seyreden Hz. Peygamber, yanındaki sahâbîlere, "*Nebiler ve Rasûllerden başka,*

⁸⁶ Algül, "*Muâhât*", DİA, XXX/308.

⁸⁷ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 139.

⁸⁸ İbn Sad, *et-Tabakât*, I/238, III/174, 175.

⁸⁹ Fayda, "*Ebû Bekir*", DİA, X/102; Fayda, "*Ömer*", DİA, XXXIV/44.

bütün önceki ve sonrakilerden cennetlik olanların kemâl çağına erenlerinden iki büyüğüne bakmak isteyen, şu gelenlere baksın!" buyurdu, sonra da onları birbirine kardeş ilan etti.⁹⁰

Rivayetlere bakıldığında Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer, Hz. Peygamber'in yanına samimiyet dolu bir şekilde geldiğinde, sahâbîler de bu samimiyeti görünce imrenmişlerdir. Bu iki büyük sahâbînin el ele tutuşup yürümleri samimiyet ve güven anlamında algılanmakta olup birlik ve beraberlik mesajını vermektedir.

3. Hz. Ömer'in Hz. Ebû Bekir'e Olan Saygısı

Taberî'den (v. 310/992) gelen şu rivayet Hz. Ömer'in Hz. Ebû Bekir'e olan saygı ve sadâkatini açıkça ortaya koymaktadır: "Hz. Peygamber (s.a.s), Aişe'nin evinde hastalığı esnasında, '*Ebû Bekir insanlara namazı kıldırsın*' buyurdu. Bunun üzerine Aişe, '*Ey Allah'ın Rasûlü! Ebû Bekir yufka yürekli bir adamdır*' dedi. Ardından bunun için Ömer'e adam gönderdiler. Fakat Ömer (r.a.), '*Ebû Bekir hayatta olduğu müddetçe, ben öne geçmem*' cevabını verdi."⁹¹

Hz. Peygamber (s.a.s), hastalığının başlangıcında namaz kıldırmak için camiye çıkmaya devam etmiş, daha sonra artık takatten kesilince, kendi yerine geçmesi için Hz. Ebû Bekir'i görevlendirmişti.⁹² Namazı kıldırmak için, Hz. Ebû Bekir'i bulamadıkları bir zamanda Hz. Ömer'e söylemişlerdi. Ancak yukarıda geçen rivayetten anlaşıldığı kadarıyla Hz. Ömer, Ebû Bekir'e olan saygısından dolayı öne geçmeyi reddetmiştir.

4. Hz. Ömer'in Hz. Ebû Bekir'e Olan Güveni

Hudeybiyye anlaşması sırasında Hz. Ömer'in Hz. Ebû Bekir'in yanına giderek sorduğu sorular ve aklındaki tereddütleri onunla paylaşması burada önem arz etmektedir. Hz. Ömer (r.a.) Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) yanına vardı, "*Ey Ebû Bekir!*" dedi. "*Bu zât Allah'ın hak Peygamberi değil midir?*" Hz. Ebû Bekir, "*Evet, o, Allah'ın hak Peygamberidir!*" dedi. "*Peki, biz Müslümanlar hak üzere, düşmanlarımız olan Müşrikler de bâtil üzere değiller mi?*" "*Evet bizler hak üzereyiz, düşmanlarımız ise bâtil üzeredirler!*" dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.), "*O halde, dinimizi küçük düşürmeye niçin meydan veriyorsunuz?*" dedi. Sadâkat timsâli Hz. Ebû Bekir, "*Ey Ömer!*" dedi. "*O, Allah'ın Rasûlü'dür. Bu muahedeyi yapmakla Rabbine âsi olmuş değildir! Allah, onun yardımcısıdır! Sen, onun emrine itaat et!*" Hz. Ömer (r.a.), tekrar "*O, bize Medine'de , 'Beyt-i Şerif'e varacağız, tavaf edeceğiz' demedi mi?*" diye sordu. Hz. Ebû

⁹⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III/174-175.

⁹¹ Taberî, *Târîh*, III/196-197.

⁹² Hamidullah, *İslam Peygamberi*, s. 916.

Bekir (r.a.), "Evet" dedi; arkasından da sordu: "Ama sana, 'Beytullah'a bu yıl gidecek ve tavaf edeceksin' diye mi haber verdi?" Hz. Ömer (r.a.) "Hayır" dedi. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, "Sen, muhakkak yakın bir zamanda Beytullah'a gidecek ve onu tavaf edeceksin!" dedi.⁹³

Hz. Ömer, Hudeybiye sulhunda Müslümanlara haksızlık edildildiğinden dolayı, kızgınlık duyuyordu. Aklındaki soruları gidermek için ilk önce Hz. Ebû Bekir'in yanına gelip onunla konuştu ve sorularını ona yöneltti. Bundan anlaşılıyor ki, Hz. Ömer (r.a) Hz. Ebû Bekir'e güveniyor ve onun söylediklerine güveniyor, aynı zamanda Hz. Ebû Bekir'in verdiği cevaplar onu tatmin ediyordu.⁹⁴

5. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in Hayırda ve Sadakada Yarışmaları

Hz. Ömer (r.a.) ile Hz. Ebû Bekir (r.a.) arasında hayırda yarış söz konusuydu. Bunun bir örneğini Tebük Seferi⁹⁵ hazırlanırken görmekteyiz. Allah Rasûlü, zengin sahâbîleri Tebük Seferi'ne binek ve yiyecek temin etmeleri için teşvik etti. Hz. Osman, Abbâs b. Abdülmuttalib, Abdurrahman b. Avf gibi Müslümanlar büyük miktarlarda bağışta bulundular. Hz. Ebû Bekir, tamamı 4000 dirhemden ibaret olan parasının hepsini, Hz. Ömer ise malının yarısını bağışladı. En büyük bağışı Hz. Osman yaptı. O, ordunun üçte birini donattı.⁹⁶

Hz. Ömer b. Hattâb'dan rivayete göre, şöyle demiştir: Resûlüllah (s.a.s), malî yönden yardım etmemizi emretmişti. Bu emir varlıklı olduğum bir zamana denk gelmişti. 'Ben de Ebû Bekir'i bir gün geçebilirsem işte bugün geçerim' dedim, malımın yarısını getirip Rasûlüllah'a teslim ettim. Rasûlüllah (s.a.s): "Çoluk çocuğuna ne bıraktın?" dedi. Ben de: "Getirdiğim kadarını" dedim. Sonra Ebû Bekir elindeki hepsini getirdi. Rasûlüllah (s.a.s): "Ailene ne bıraktın?" buyurdu. Ebû Bekir de : "Allah ve Rasûlü'nü bıraktım" diye cevap verdi. Bunun üzerine ben: "Hiçbir iyilikte Ebû Bekir'i geçemem" dedim.⁹⁷

Sadaka konusunda Hz. Ömer'in (r.a.) Hz. Ebû Bekir'i hiçbir zaman geçemediğini kendisinin naklettiği hadislerden tespit etmek mümkündür. Hz. Ömer'in "Ebû Bekir'i bir gün geçebilirsem işte bugün geçerim" demesi Hz. Ömer'in "hayır yapma" konusunda sürekli Hz. Ebû Bekir'i geçmek istediğine lâkin Hz. Ebû Bekir'in her zaman önde olduğuna kanıt olarak

⁹³ İbn Hişâm, *Sîre*, III/331; İbn Hanbel, *el-Müsned*, IV/330; Müslim, Ebû'l-Hasan Müslim b. Haccâc (v. 261/875), *el-Câmiu's-Sahîh (Sahîh-i Müslim Tercümesi)*, çev. Mehmed Sofuoğlu, İrfan Yay., İstanbul, 1388, III/1412.

⁹⁴ Kutluay, Abdülaziz, *Siyeru's-Sahâbe*, İpek Yay., İstabnul, 2005, I/150-151.

⁹⁵ Tebük Gazvesi için bkz. İsmail Yiğit, "Tebük Gazvesi" DİA, İstanbul, XXXX/228-230.

⁹⁶ el-Vâkıdî, Muhammed b. Ömer (v. 207/882), *Kitâbü'l-Meğâzî*, Thk. Marsden Joners, Matbaatü Câmi'ati London, London, 1966, III/ 991; Ali Muhammed Sallâbî, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, çev. Hey'et-i İlmî İntişarâte Haremeyn, Kitâb Hâne-i Akîde, İrân, 1385, II/ 735; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 242.

⁹⁷ Ebû Dâvûd, Zekat: 40; ed-Dârimi, Zekat: 26; Sallâbî, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II/ 735.

gösterilebilir. Tabiri caizse Hz. Ömer'in bu hususta Hz. Ebû Bekir'e hayran kaldığını söylemek abartılı olmayacaktır.

O ikisinin sadaka konusunda da aynı şekilde yarıştıklarını görmekteyiz: Hasan-ı Basrî'den nakledildiğine göre Ebû Bekir es-Sıddîk (r.a.) bir gün sadakasını gizli olarak Peygamber Efendimize (s.a.s) getirip takdim etti ve: *"Yâ Rasûlüllah, bu benim sadakam, ileride yine vereceğim, bu hususta Allah'a sözüm var"* dedi. Daha sonra Hz. Ömer (r.a.) sadakasını âşikâre olarak getirdi ve: *"Yâ Rasûlüllah, bu benim sadakam, karşılığını Allah'tan beklerim"* dedi. Rasûlüllah (s.a.s): *"Ey Ömer! Ebû Bekir'i geçmek istedin, ama olmadı. Sadakalarınız arasındaki fark da sözleriniz arasındaki fark gibi"* buyurdu.⁹⁸

6. Hz. Ebû Bekir İle Hz. Ömer Arasındaki Sevgi

İbn Ömer, Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer (r.a.) arasında geçen bir çekişmeyi şöyle anlatmaktadır: Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'in kalbini kırdı. Daha sonra: *"kardeşim beni affet"* deyince Hz. Ömer kızdı. Hz. Ebû Bekir kaç defa özür dilediyse de Hz. Ömer'in kızgınlığı geçmedi. Bu hâdise Rasûlüllah'a (s.a.s) anlatılınca, bir grup cemaatle babamın yanına geldiler. Rasûlüllah (s.a.s): *"Kardeşin özür dilemiş, fakat sen affetmemişsin öyle mi?"* diye sordu. Babam da: *"Seni Hak din ile Peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki, benden ne zaman af dilediyse mutlaka onu affettim. Yaratıklar içinde senden sonra benim en çok sevdiğim odur"* dedi. Ebû Bekir (r.a.): *"Ben de seni Hak din ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, yaratıkların içinde senden sonra benim de en çok sevdiğim Ömer'dir"* diye mukabelede bulundu.⁹⁹

Hz. Ömer'in (r.a.) *"Seni Hak din ile Peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki, benden ne zaman af dilediyse mutlaka onu affettim"* cevabına baktığımızda onun Hz. Ebû Bekir'i ne kadar sevdiğini görmekteyiz. Yine Hz. Peygamber'in sorusu üzerine söylediği *"Yaratıklar içinde senden sonra benim en çok sevdiğim O dur"* diye cevap vermesi de Hz. Ömer'in Hz. Ebû Bekir'i ne kadar çok sevdiğini açıkça ortaya koymaktadır. Aynı şekilde Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) de sözlerine dikkat ettiğimizde aynı sevgi ve samimiyeti görmek mümkündür.

Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in (r.a.) Hz. Peygamber döneminde olan ilişkilerine baktığımızda birbirleriyle iyi ilişkiler içerisinde olduğu görülmüştür. Yukarıdaki rivayet bize,

⁹⁸ Ebû Nuaym el-İsfahânî, Ahmed b. Abdullah (v. 430/1038), *Hilyetü'l-Evliya ve Tabakâtü'l-Esfiyâ*, Dâru'l-Fıkr Yay., Beyrut, 1406, I/32; Alâüddin Ali b. Hüsamüddin el-Müttakî el-Hindî (v. 975/1567), *Müntehab Kenzü'l-Ümmal fi Süneni'l-Ekvâl ve'l-Ef'âl*, bsk. yok, Thz., IV/348.

⁹⁹ Kutluay, *Siyeru's-Sahâbe*, I/60.

bunu çok açık bir şekilde göstermiştir. Affetmek erdemdir. Hz Ömer (r.a.) bunu en güzel şekilde ortaya koymuştur. Yukarıdaki rivayeti bu açıdan değerlendirdiğimiz zaman, onların arasında bir anlaşmazlık söz konusu olmuş olsa dahi, Hz. Peygamber'den sonra birbirlerini en çok sevenler yine onlar olmuştur.

Ayrıca ikisi arasında meydana gelen tartışmayı veya gerçekleşen tatsızlığı doğal karşılamamız gerekir. Çünkü biz insanız ve kırgınlık hali veya psikolojimizin bozuk olması bizim karakterlerimizdendir. Böyle istisnâî durumlar sahâbe hayatında da olabilir çünkü onlar da insandır. Masum olan peygamberlerdir.

7. Hz. Ömer'in Kızını Hz. Ebû Bekir'e Nikâhlama İsteği

Hız. Ömer'den (r.a.) şöyle bir rivayet nakledilmektedir: “Kızım Hafsa, Sehm kabilesinden Huneys b. Huzâfe'den dul kalmıştı. Huneys b. Huzâfe Bedir Gazvesi'ne katılan ashabdandı ve Medine'de vefat etmişti. Ebû Bekir ile karşılaştığımda: “*Arzu edersen, Hafsa'yı sana nikâhlayayım*” dedim. Ebû Bekir o an bana bir cevap vermedi. Birkaç gün sonra, Rasûlüllah (s.a.s), Hafsa'ya talip oldu. Hafsa'yı Rasûlüllah'a (s.a.s) nikâhladım. Bu hâdiseden sonra Ebû Bekir ile karşılaştım. Bana: “*Hafsa ile evlenmemi teklif ettiğinde sana herhangi bir cevap vermemiştim. Herhalde bana gücendin?*” dedi. Ben: “*Evet*” diye cevap verince, o: “*Aslında ben sana o zaman cevap verecektim. Ancak Rasûlüllah'ın (s.a.s) ondan bahsettiğini işitmiştim. Şayet vazgeçseydi, ben Hafsa'yı kendime nikâhlayacaktım*” dedi.¹⁰⁰

Konumuz açısından yukarıdaki hâdiseyi incelediğimizde, Hz. Ömer kendi kızını Hz. Ebû Bekir'e nikâhlamak istemiştir. Eğer Hz. Ebû Bekir'i sevmeseydi, ona saygı göstermeseydi veya ona karşı herhangi bir kırgınlık ve dargınlığı olsaydı herhalde ona “*Arzu edersen, Hafsa'yı sana nikâhlayayım*” demezdi. Şu halde yukarıda naklettiğimiz rivayetten anlaşıldığı üzere Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir'i çok seviyordu.

8. Kırtas Olayı

Bu konu Hz. Ebû Bekir-Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir-Hz. Ali ve Hz. Ömer-Hz. Ali (r.a.) arasındaki münasebeti iyi anlamaya yardımcı olacaktır.

Kırtas Olayı öncelikle Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesi ile yakından ilgilidir. Bu konu ile ilgili çok farklı rivayetler göze çarpmaktadır. Ancak rivayetler hep aynı olaydan bahsetmez. Bazı olaylarda aynı konular karşımıza çıksa da diğer bazı olaylarda farklı konular karşımıza çıkacaktır.

---

¹⁰⁰ Kutluay, *Siyeru's-Sahâbe*, I/76.

Kırtas Olayı nedir, ne zaman vuku buldu ve hangi rivayetler yer almaktadır? sorusuyla bu konuya başlamak daha isabetli olur:

Kırtas Olayı, Hz. Peygamber'in (s.a.s) hasta yatağındaiken kâğıt kalem istemesi ve kendisinden sonra Müslümanların sapmayacağı bazı vasiyetlerde bulunma meselesidir. Kırtas olayının vuku bulduğu konusunda bir çok farklı rivayet bulunmaktadır.: Rasûlüllah'ın (s.a.s) vefatından beş gün önce (Perşembe) günüydü.¹⁰¹ Rasûlüllah (s.a.s) bu olaydan beş gün sonra, yani Hicret'in 11'inci yılı, 13 Rebiülevvel Pazartesi günü, 8 Haziran 632 yılında vefat etti. İbn Abbâs'a göre, Hicretin 11'inci yılı, Rebiülevvel ayı başında Rasûlüllah'ın (s.a.s) vefatından 5 gün önce, yani Perşembe günüydü.

Rasûlüllah (s.a.s) şöyle buyurdu: *"Bana kalem kâğıt getiriniz; size benden sonra hiçbir zaman yolunuzu şaşırtmayacak bir yazı yazayım."* O sırada yanında sahabiler vardı ve onu duydular. Hz. Ömer de oradaydı ve kâğıt kalem isteğini şöyle yorumladı: *"Rasûlüllah'ın (s.a.s) hastalığı ağırlaştı. Yanımızda Allah'ın (c.c.) Kitabı var. O bize yeter."*¹⁰²

Hz. Ömer'in kalem kâğıt getirilmesine karşı çıkmasını, oradakilerden bir kısmı desteklemiş ve bu görüşü yerinde bulmuştu. Sahabilerden bir kısmı ise desteklememiş ve ona karşı çıkmıştır. Onlara göre kalem kâğıt getirilmeli ve Rasûlüllah'ın tavsiyesi alınmalıydı. İki taraf arasında tartışma uzayıp sesler yükselince, Rasûlüllah (s.a.s) bundan rahatsız oldu ve şöyle emretti: *"Yanımdan kalkınız, yanımda tartışma olmaz ve beni kendi halime bırakınız."*¹⁰³ Böylece tartışma sona erdi. Kalem ve kâğıt getirilmedi.

İbn Abbâs'tan gelen rivayet şöyledir: Hicretin 11'inci yılı, Rebiülevvel ayı başında Rasûlüllah'ın (s.a.s) vefatından 5 gün önce, yani Perşembe günü Rasûlüllah'ın (s.a.s) hastalığı şiddetlendi (ağrısından dolayı gözlerinden yaşlar akıyordu) ve şöyle buyurdu: *"Bana bir divitle bir beyaz/sahife getirin. Size benden sonra asla sizi saptırmayacak bir yazı yazayım."* Bunun üzerine sahâbîler Rasûlüllah'ın (s.a.s) nezdinde tartışma uygun olmadığı halde tartıştılar ve şöyle dediler: *"Mutlaka Rasûlüllah (s.a.s) hastalığından dolayı sayıklıyor."* Bunu ona (yanında) tekrarlamaya başladılar. Rasûlüllah (s.a.s) da *"Beni yalnız bırakınız, üzerinde olduğum şey, beni kendine çağırdığınızdan daha hayırlıdır."* buyurdu ve üç şey vasiyet etti: Müşriklerin Cezîretü'l-Arap'tan çıkarılması, (Medine'ye) gelen heyetlerin kendisinin

¹⁰¹ el-Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil el-Buhârî (v. 256/870), *el-Câmius's-Sahîh*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, Thz., "İlim", 39.

¹⁰² Buhârî, "İlim", 39.

¹⁰³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II/242; İbn Hanbel, *el-Müsned*, I/325; İbnü'l Esîr, *el-Kâmil*, II/320.

ağırladığı gibi ağırlanması. (Olayın ravisi) sonra şöyle dedi: İbn Abbâs, üçüncüsünden (son tavsiyeyi yapmaktan) kasten sustu veya onu unuttum.”¹⁰⁴

Hiz. Aişe'den gelen rivayet ise şöyledir: “Rasûlullah (s.a.s) hastalığında bana şöyle dedi: Baban Ebû Bekir'i ve kardeşini (Abdurrahman'ı) bir yazı yazmam için bana çağır. Çünkü gerçekten ben, bir temenni edicinin şöyle temenni etmesinden, şöyle demesinden korkuyorum: "*Ben bu işe (hilâfete) daha layığım.*" Sonra o şöyle bir değerlendirme yaptı ve bir yazı yazmaktan vazgeçti: "*Allah (c.c.) ve müminler ancak Ebû Bekir'e razı olur.*"¹⁰⁵

Bu rivayetlerden dikkatimizi çeken hususları kısaca özetlemek gerekirse:

1. Birinci rivayeti incelediğimizde Hiz. Ömer'in kalem ve kâğıtın getirilmesine karşı çıkmasının sebebi Hiz. Peygamber'in son derece hasta olduğu için yorulmamasını düşünerek bunu engellemiş olmasıdır.

2. İbn Abbâs'tan gelen rivayette ise olayın değişik bir şekilde cereyan ettiği nakledilmektedir. İbn Abbâs'a göre, Rasûlullah (s.a.s) iki vasiyetini açıklamış, 3. maddeyi açıklamamıştır ya da râvinin unutmuş olması da muhtemeldir.

3. Hiz. Aişe'den gelen rivayet ise doğrudan hilâfetle alâkalı olup bu rivayete göre Hiz. Peygamber kendisinden sonra devlet başkanlığına Ebû Bekir'in gelmesini vasiyet etmeyi düşünmüş, sonra zaten Ebû Bekir'den başkasına rıza gösterilmeyeceğini belirterek bu düşüncesinden vazgeçmiştir.

Bu hususlar ışığında Kırtas Olayını değerlendirmeye tabi tutarsak şunları söyleyebiliriz:

Kırtas Olayı sonrası ne Rasûlullah (s.a.s) ne de sahabiler, Hiz. Ömer'i halife tayinini engellemekle suçlamıştı. Çünkü bu olaydan sonra Hiz. Peygamber (s.a.s) 5 gün daha yaşadı ve kaynaklarda bu konuyla ilgili herhangi bir açıklamaya rastlamamaktayız. Aynı zamanda sahabiler de bu konuda her hangi bir şey dememişlerdir.

Kırtas Olayındaki başka bir husus da kâğıt kalem getirilmemesidir. Zaten İbn Abbâs'tan gelen rivayete göre Hiz. Peygamber vasiyetini sözlü olarak yapmış, kâğıt kaleme gerek kalmamıştı.

Kırtas Olayı o günlerde yaşanan küçük bir ayrıntıydı ancak vukuundan çok sonra, Şîliğin siyâsî malzeme olarak işlediği ve üstünde yorumlar ürettiği bir olaya dönüştü. Eğer bu

¹⁰⁴ İbnü'l Esîr, *el-Kâmil*, II/320.

¹⁰⁵ Müslim, "*Fezâil*", 1.

olayın Hz. Ali'nin halife olmasıyla bir ilgisi olsaydı, herkesten önce adalet ve fazilet sahibi olan sahâbîler bu olaya el atarlardı. Hz. Ali de kendi hakkını arar ve sessiz kalmazdı.

Bu konuyla ilgili Ğazzâlî'nin (v. 505/1111) *İhyâ*'sında dikkat çekici şu yorumlar yer almaktadır: Ğazzâlî, Peygamberimizden sonra hak imam'ın (halife) Ebû Bekir, sonra Ömer, sonra Osman ve sonra Ali (r.a.) olduğunu belirttikten sonra, Rasûlullah'ın (s.a.s) açıkça kimse hakkında “*Şu halife olsun*” demediğini, şayet böyle deseydi, bu kimsenin, tayin ettiği vâliler ve ordu komutanları gibi ve hatta daha açık bir şekilde bilinmesi gerektiğini ifade etmekte ve şöyle demektedir: "Gerçekten açıkça bir tayin olsaydı; vâliler ve komutanları tayin ettiğini bildiğimiz gibi, tayin edilen halifeyi de bilirdik. Halife, vâli ve ordu komutanlarından daha önemliyse, onun atanması nasıl gizli kalabilir? Öyleyse Rasûlullah (s.a.s) hayatında kimseyi halife tayin etmemiştir. Hz. Ebû Bekir'in hilâfetine gelince, bu, kendisini halkın istemesi ve biatiyle gerçekleşti. Bu durumda “Peygamber Efendimizin imameti Hz. Ali'ye açıkça verdiğini iddia etmek bütün sahâbeyi Peygamber'e (s.a.s) muhalefet ile töhmet/iftira altına almak ve icmâi yıkmaktır. Buna Râfızîlerden başka kimse cesaret edemez. Hâlbuki Ehl-i Sünnet'in itikadı bütün sahâbeyi tezkiye ve onları övmektir. Nitekim Allahü Teâlâ ve Rasûlü onları övmüştür.”¹⁰⁶

Sonuç olarak kısaca söylemek gerekirse, Hz. Peygamber (s.a.s), bu olaydan sonra bir kaç gün daha yaşamıştır. Eğer Din'in vâciplerinden ve Şeriatın aslî hükümlerinden biri olsaydı, ne Hz. Ömer'in ne de başka birinin sözü onu engellerdi. Konuya bu noktadan bakınca daha sağlıklı ve dengeli düşünür ve ayrıca Hz. Ebû Bekir-Hz. Ali, Hz. Ömer-Hz. Ali ilişkileri açısından daha sağlıklı ve mantıklı düşünmüş ve değerlendirmiş olacağız.

B. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Osman İlişkileri

1. Hz. Osman'ın Müslüman Oluşu

Hz. Ebû Bekir'in vasıtasıyla Müslüman olan Hz. Osman'ın (r.a.) rivayetlerini ele alarak değerlendireceğiz. Bu konuda Hz. Osman'ın Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) vesilesiyle Müslüman olması ile ilgili olarak her şeyden önce ilk siyer kaynaklarındaki rivayetlere ve daha sonra da çağdaş siyer ve tarih kaynaklarındaki rivayet ve yorumlara yer vermeyi hedefledik:

İslam Tarihi klasik kaynaklarında Hz. Ebû Bekir'den sonra Müslüman olanlar veya Hz. Ebû Bekir'in vasıtasıyla Müslüman olanların ismi genel mahiyette yer almakta; birbirine

¹⁰⁶ Ğazzâlî, *İhyâü Ulûmi'd-Dîn Tercümesi*, çev. Ahmed Serdaroğlu, Bedir Yay., İstanbul, 1974, I/296-297.

benzeyen veya biraz farklı rivayetlerle anlatılmaktadır. Bunların başında da Hz. Osman ve diğer güzîde sahâbîler gelmektedir.¹⁰⁷

İbn İshak'ın (v. 151/768) *es-Sîresi'nde* şöyle bir rivayet mevcuttur: "... Zübeyr b. Avvâm, Osman b. Affân, Talha b. Ubeydullah, Sa'd b. Ebû Vakkâs ve Abdurrahman b. Avf, onun vasıtasıyla Müslüman oldular..."¹⁰⁸

İslâmiyet'in yayılmasında Hz. Ebû Bekir'in Kureys'in ileri gelenlerinden biri olmasının büyük etkisi vardır. Hz. Peygamber'in Mekkeliler'i İslâmiyet'e gizlice davet ettiği sıralarda Kureys'in ileri gelenlerinden birçok kimse onun vasıtasıyla Müslüman olmuştur. Bunlar arasında, başta aşere-i mübeşşere'den Hz. Osman, Talha b. Ubeydullah, Sa'd b. Ebû Vakkâs, Zübeyr b. Avvâm, Abdurrahman b. Avf ve Ebû Ubeyde b. Cerrâh olmak üzere Osman b. Maz'ûn, Abdullah b. Mes'ûd, Ebû Seleme el-Mahzûmî, Hâlid b. Saîd b. Âs, Ubeyde b. Hâris, Habbâb b. Eret, Erkam b. Ebü'l-Erkam, Bilâl-i Habeşî, Suheyb-i Rûmî gibi önemli kişiler bulunmaktadır.¹⁰⁹ Hz. Osman, İslâmî davetin ilk safhasında Hz. Ebû Bekir'in yönlendirmesiyle Rasûlullah'ın (s.a.s) yanına giderek Müslüman oldu ve ilk on Müslüman arasında yer aldı.¹¹⁰

Marting Lings (Ebû Bekir Sirâcüddin), *Hz. Muhammed'in Hayatı* adlı eserinde bu konu hakkında açıklayıcı bir yaklaşım sergilemektedir: "*Din artık abdest ve namaz esasları üzerine kurulmuştu. Hatice'den sonra bu esasları ilk uygulayanlar Ali, Zeyd ve Peygamber'in yakın dostu Teym'li Ebû Bekir idi. Ali daha on yaşındaydı. Zeyd'in henüz Mekke'de hiç bir etkisi yoktu. Fakat Ebû Bekir sevilen ve saygı duyulan bir kimseydi; çünkü bilgili, anlayışlı ve yumuşak huylu bir adamdı. Çoğu kimse şu veya bu konuda danışmak için ona gelirdi. Artık Ebû Bekir, güvenebileceği kimseleri Peygamber'e uymaları için yeni dine davet etmeye başlamıştı. Uyanların çoğu yeni dine onun aracılığıyla girmişlerdi. Çağrıya ilk karşılık verenlerden biri Zühre kabilesinden Avf'ın oğlu Abdü'l-Amr -Peygamber'in annesinin uzaktan akrabası- diğeri ise Beni'l-Hâris kabilesinden el-Cerrâh'ın oğlu Ebû Ubeyde idi... Bu sırada*

¹⁰⁷ İbn İshâk, *Sîre*, I/121; İbn Hişâm, *Sîre*, I/249; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV/73.

¹⁰⁸ İbn İshâk, *Sîre*, I/121.

¹⁰⁹ Çağdaş yeni siyer kitaplarında Hz. Ebû Bekir'den sonra Müslüman olanlar veya Hz. Ebû Bekir'in vasıtasıyla Müslüman olanlar için yakın veya biraz farklı rivayetler bulunmaktadır Bkz. Muhammed Gazzâlî, *Fıkhu's-Sîre (Rasûlullah'ın Hayatı)*, çev. Resul Tosun, Risâle Yay., 5. bsk, İstanbul, 2010, s. 100; Muhmud Şâkir, *(Hz. Âdem'den Bugüne)İslam Tarihi*, çev. Ferit Aydın, Kahraman Yay., İstanbul, I/235; Muahmmmed Hahmidullah, *İslam Peygmaberi*, I/94; Mevlana Şibli, çev. Ömer Rıza Doğrul, *Asr-ı Saadet (İslam Tarihi)*, Eser Neşeriyat, İstanbul, 1977, I/ 154-155; Hayati Ülkü, *İslam Tarihi (Başlangıçtan Günümüze)*, Akit Yay., İstanbul, Thz., I/102; Fayda, " *Ebû Bekir*", DİA, X/102-103;

¹¹⁰ Yiğit, " *Osman*", DİA, XXXII/438; ayrıca bkz. Sallâbî, *Osman Zü'n-Nüreyn*, s. 31-33; Fayda, " *Ebû Bekir*", DİA, X/102-103.

Sûriye'den memleketine dönmekte olan Abdu Şems'li bir tüccar da, çölde bir gece şöyle bir sesle uyandı: "Ey uyuyanlar, uyanın, çünkü Mekke'ye Ahmed geldi!" Bu tüccar, Ümeyye kabilesinden Affân'ın oğlu Osman'dı; aynı zamanda annesi tarafından, Abdu'l-Muttalib'in kızlarından birinin, Peygamber'in halası Ümmü Hakim el-Beyza'nın da torunu oluyordu. Her ne kadar "gelmek"ten ne kastedildiğini bilmese ve çok yüceltilmiş anlamındaki Ahmed'in, 'yüceltilmiş' anlamındaki Muhammed'in yerine kullanıldığını fark etmese de, bu sözler onun ruhuna işledi. Fakat Mekke'ye varmadan, Teym'li bir adamla, Ebû Bekir'in kuzenlerinden Talha ile karşılaştı. Talha, Kutsal Ev'in halkı arasından Ahmed'in meydana çıkıp çıkmadığını soran bir rahibin bulunduğu Busra'dan henüz dönüyordu. "Ahmed de kim?" diye sordu Talha. Rahip "Abdu'l-Muttalib'in oğlu Abdullah'ın oğlu" cevabını verdi. "Bu ay onun ortaya çıkacağı ay; ve o Peygamberlerin sonuncusudur" dedi. Bu sözleri, kendi başından geçenleri anlatan Osman'a da tekrarladı. Döndüklerinde Talha, Muhammed'in (s.a.s) en yakın arkadaşı olan Ebû Bekir'e gitmelerinin doğru olacağını söyledi. Bunun üzerine Ebû Bekir'e gittiler ve duyduklarını ona anlattılar. O da hemen onları, çölde duyduklarını ve rahibin söylediklerini anlatmaları için Peygamber'e götürdü ve başlarından geçenleri anlattıktan sonra inançlarını dile getirdiler."¹¹¹

Marting Lings'in nakline göre, Hz. Ebû Bekir, İslam'a ilk girenlere sebep olan birisidir. Onun sebebiyle Müslüman olanların arasında Hz. Osman da bulunmaktadır. Hz. Osman, Hz. Talha ile birlikte Hz. Ebû Bekir'in yanına gitmişler ve Hz. Ebû Bekir de o ikisini Rasûlüllah'ın yanına götürmüştür. O ikisi, Hz. Peygamber'in (s.a.s) yanına vardıklarında Müslüman olmuşlardır.

İbrahim Sarıçam'ın değerlendirmesine yer vererek bu konuyu bitirmek istiyoruz: "... Üstelik sadece kendisi (Hz. Ebû Bekir) iman etmekle da kalmadı; yakın dostlarına, söz geçecek kimselere Müslüman olduğunu anlatarak onları da İslam dinine girmeye, Allah'a ve O'nun elçisine iman etmeye çağırdı. İlk siyer yazarlarından İbn Hişâm, eserinde Ebû Bekir'in daveti ile Müslüman olan sahâbîler için özel bir bölüm ayırmıştır. Buna göre Osman b. Affân, Zübeyr b. Avvâm, Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebû Vakkâs ve Talha b. Ubeydullah, Ebû Bekir'in daveti üzerine Müslüman olmuşlardır."¹¹²

¹¹¹ Martin Lings, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, çev. Nazife Şişman, İnsan Yay., 183. bsk., İstanbul, 2010, s. 52-53.

¹¹² Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 86, Krş. İbn Hişâm, *Sîre*, I/250 vd.

Sonuç olarak gerek ilk el sayabileceğimiz İslam tarihi kaynaklarında gerekse çağdaş İslam tarihi kaynaklarında bu konuyla ilgili yeterli bilgi yer almaktadır. Dolayısıyla Hz. Osman'ın, Hz. Ebû Bekir'in vesiyesiyle Müslüman olduğunu söyleyebiliriz.

2. Hz. Ebû Bekir ile Hz. Osman'ın Cahiliye'deki Ortak Özelliği

Allah Resûlü'ne Peygamberlik gelmeden önceki dönem, cahiliye dönemi olarak bilinmektedir. Bu dönemin sosyal hayatla ilgili belli başlı özellikleri vardır. Bu özelliklerin bazılarını İslam, kendi üsul ve kanunlarına ters düşmediği için kabul etmiş ve bazılarını da kabul etmemiştir. İçki içmek, cahiliye toplumuna olmazsa olmazlarındandı. Herhalükârda cahiliye dönemindeki Arapların dininde bir beis olarak görülmemektedir. Sonraları İslam dini bu özelliği tedricî olarak yasakladı. Ele alacağımız konu da cahiliye dönemindeki bu özellik ile ilgilidir.

Kaynaklarda Hz. Ebû Bekir'in faziletini anlatırken şu özelliğine de değinilmektedir. Hz. Ebû Bekir (r.a.), İslam'a girmeden önce "cahiliye döneminde" de insanların en iyisi olup temiz kalpli ve çirkin şeylerden uzak olan biriydi. Cahiliye döneminde içki içmek normal karşılanırken bile Hz. Ebû Bekir, içki içmeyi kendisine o zamandan haram kılmıştı. Ayrıca Hz. Ebû Bekir'in yanı sıra Hz. Osman'ın da içki içmediği görülmektedir.¹¹³ Nitekim Hz. Aişe'den (r.a), şöyle rivayet edilmektedir: "*Ebû Bekir ve Osman (r.a.), cahiliye döneminde içki içmeyi kendilerine yasaklamışlardı (haram kılmışlardı). Ebû Bekir'e birisi sordu: 'İslam'dan önce, hiç içki içtin mi?' 'Allah'a sığınırım' dedi. (Soran kişi) 'Neden?' dedi. Ebû Bekir: 'Ben, hep kendi şerefimi ve haysiyetimi korumuşumdur. Çünkü içki içen kişi şeref ve haysiyetini koruyacak durumdan çıkacaktır.' Bu konuşma Allah Resûlü'nün kulağına ulaştı ve Rasûlullah şöyle dedi: 'Ebû Bekir doğru söylemiştir.'*"¹¹⁴

Bu rivayetin konumuzla ilgisi, cahiliye döneminde Hz. Ebû Bekir ve Hz. Osman'ın bir ortak özelliği olan içki içmemesidir. İslam'dan önce ikisi de içkiyi kendilerine yasaklamışlardır.

¹¹³ Süyûtî, *Târîhu'l-Hulefâ*, I/29; Sallâbî, *Ebû Bekir Siddik*, s. 42.

¹¹⁴ Süyûtî, *Târîhu'l-Hulefâ*, I/29, 49; Sallâbî, *Ebû Bekir Siddik*, s. 42; bu konuyla ilgili Hz. Aişe'den gelen diğer bir nakil de şöyle dir: "*Ebû Bekir, içkiyi kendisi haram kılmişti. o, ne İslamdan önce ve ne de İslam'ın zuhurunda içki içmiştir. Onun, içki içmeyi kendisine yasaklamasının sebebi, bir defasında, elini insan pisliğine götürüp sonra ağzına götürün ve aynı zamanda da onu koklayan bir sarhoş adamı gördü. Ebû Bekir bu görüntüyü gördükten sonra: 'O, ne yaptığını bilmiyor' dedi. Ve böylece şarabı kendine haram kıldı.*" Sallâbî, *Ebû Bekir Siddik*, s. 42.

C. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ali İlişkileri

Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali (r.a.), Hz. Peygamber'in en seçkin ashabından olup özellikle de Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'in, Hz. Peygamber'in iki veziri mahiyetinde olduğu rivayetlerde bildirilmektedir. İctimaî hayatta olduğu gibi bunların da aralarında samimi ilişkileri görmek mümkündür. Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir ile Hz. Osman arasındaki samimi ilişkileri, geçen bölümlerde tespit etmeye çalışmıştık. Burada da Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ali arasındaki ilişkilere değineceğiz.

1. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ali'nin Birbirlerini Takdirleri

Muhıbüddîn et-Taberî'nin (v. 694/1295) *er-Riyâz* kitabındaki rivayette, Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ali'nin birbirlerini takdir ettikleri görülmektedir. İlk önce Hz. Ebû Bekir'in, Hz. Ali hakkındaki görüşünü ele alıp, daha sonra Hz. Ali'nin Ebû Bekir'e cevaben ne dediğini, incelemeye çalışacağız:

Hz. Ebû Bekir, Hz. Ali'ye: *“Akrabalık bakımından Peygamberlerinin en yakınına, gönül zenginliği (züht) bakımından Rasûlüllah'a karşı insanların en büyüğüne ve rütbece onun yanında insanların en korunanına bakmak bir kimseyi sevindirecekse; Ali b. Ebû Tâlib'e baksın”* dedi.¹¹⁵

Hz. Ebû Bekir'in bu sözlerini incelersek Hz. Ali'ye iltifat ve muhabbet yönünden şu hususlar dikkatimizi çekmektedir: Hz. Ali, Hz. Peygamber'in hem amcasının oğlu hem de damadı olduğundan, Hz. Ebû Bekir, onun akrabalık bakımından Hz. Peygamber'in en yakını olduğunu söylemektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in yanında Ali'nin, çok iyi korunan bir yeri ve rütbesi olduğuna dikkat çekmektedir.

Hz. Ebû Bekir'in yukarıda naklettiğimiz iltifatı üzerine Hz. Ali de Ebû Bekir'e şöyle karşılık verdi: *“Eğer sen bunu söylüyorsan (ben de diyorum ki); şüphesiz kendisi de insanların en raufu ve mağarada Rasûlüllah'ın (s.a.s) sahibi/arkadaşı, ayrıca Peygamberine karşı zenginlik (el açıklığı) bakımından insanların en büyüğüdür.”*¹¹⁶

Hz. Ali'nin Hz. Ebû Bekir'in iltifatına karşı söylediği sözlerini ele alırsak şu hususlar dikkatimizi çekmektedir:

¹¹⁵ Muhıbüddîn et-Taberî, *er-Riyâz*, I/86.

¹¹⁶ Muhıbüddîn et-Taberî, *er-Riyâz*, I/86.

Kanımcı Hz. Ali'nin, Ebû Bekir'e "*İnsanların en raufu*" demekle onun, Mekke dönemindeki Müslüman köleleri bırakmak için tüm gücünü sarfetmesini kastetmiş olabilir.¹¹⁷ Hz. Ali, Hz. Ebû Bekir hakkında Rasûlullah'ın Yâr-ı Gârı¹¹⁸ olduğunu, yani ikinin ikincisi olduğunu ima etmiştir. Ayrıca Hz. Ebû Bekir'in Yâr-ı Gâr oluşu ve ikinin ikincisi oluşu ilgili ayette de geçmektedir.¹¹⁹

Hz. Ebû Bekir, Hz. Ali'ye göre bütün malını İslam için feda eden biriydi.¹²⁰ Hz. Ali bu sözleriyle Hz. Peygamber'in (s.a.s) Hz. Ebû Bekir için söylediği şu sözleri ima etmekle iltifat etmiştir: "... *Oysa Ebû Bekir, benim hakkımda 'sadaka (doğru söyledi)' dedi. Ardından da kendini ve malını benim için ortaya koydu...*"¹²¹

Yukarıdaki karşılıklı konuşmayı incelediğimizde, her iki tarafın da ilişki açısından birbirleriyle sıcak, dostâne ve sevgi temelli bir ilişki içinde olduğunu görmekteyiz. Yukarıdaki Hz. Ebû Bekir'in Hz. Ali'ye karşı değerlendirmesi de bunu göstermektedir. Bilmukâbele Hz. Ali'nin de Hz. Ebû Bekir'e karşı iltifatı da bunu göstermektedir. Sonuç olarak söyleyebiliriz ki, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ali, birbirleri hakkındaki düşüncelerini herkesin yanında dile getirmiş ve birbirleri hakkında iyi ve gerçek olan şeyler söylemişlerdir.

2. Hz. Ali'nin Evlenmesinde Hz. Ebû Bekir'in Yardımı

Hz. Ali'nin, Hz. Fatıma¹²² ile evlenme süreci konusuna, Hz. Osman-Ali ilişkileri bölümünde genişçe yer vereceğimiz için, burada konu bütünlüğünü göz önüne alarak kısaca değinmek istedik.

Hz. Ali hicretin 2. yılının sonunda, Rasûlullah'ın (s.a.s) kızı Fatıma ile evlenmiştir. Hz. Fatıma'ya önce Hz. Ebû Bekir, daha sonra Hz. Ömer ve Kureyş eşrafından bazı zatlar talip olmuştu. Ancak Rasûlullah Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'e söylediği gibi "*Ben onun hakkında ilâhî hükmü bekliyorum*" buyurmuştu. Bu esnada Fatıma'yı istemesi için Hz. Ali'ye fikir verenler olmuştur. İleriki bölümlerde diğer rivayetleri anlatacağımız için burada sadece Hz. Ebû Bekir'in bu konudaki yardımına yer vereceğiz.

¹¹⁷ Mekke döneminde Müşriklerin Müslümanlara uyguladıkları işkenceler ve Hz. Ebû Bekir'in yaptığı fedakârlıklar için bkz. İbn İshâk, *Sîre*, 169-177; İbn Hişâm, *Sîre*, I/400-406; ayrıca bkz. Sallâbî, *Ebû Bekir Siddîk*, s. 59-64; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 92.

¹¹⁸ Yâr-ı Gâr, farsça bir kelimedir. Bu terim eski Türkçeden günümüze kadar gelmiştir. Hz. Ebû Bekir'in unvanıdır. Hicret esnasında en tehlikeli bir zamanda mağaraya girdiklerinde Hz. Peygamber'e (s.a.s) sadakatle hizmet ettiği için bu unvanla anılmaktadır. Kısa bir deyişle Hz. Peygamber (s.a.s) ile birlikte hicret esnasında mağarada olduğu için bu unvan verilmiştir.

¹¹⁹ Tevbe Suresi, 9/40.

¹²⁰ Bkz. Asri Çubukçu, "*Ebû Kuhafe*" DİA, İstanbul, 1994, X/178.

¹²¹ İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yay., İstanbul, 1993, XII/261.

¹²² Hz. Fatıma için bkz. M. Yaşar Kandemir, "*Fatıma*", DİA, İstanbul, 1995, XII/219-223.

İbn İshâk'ın (v. 151/768) rivayetine göre Hz. Ali'yi bu konuda teşvik eden, Hz. Ali'nin azadlı hanım kölelerinden birisiydi.¹²³ Hz. Ali'nin, Hz. Fatıma'yı istemesi için harekete geçirenlere karşı verdiği cevap çok önemlidir: "*Ebû Bekir ve Ömer'den sonra ha!*"¹²⁴ "*Ebû Bekir ve Ömer reddedildikten sonra, ben de reddedilmeyeceğimden emin değilim.*"¹²⁵ "*Rasûlüllah (s.a.s), Fatıma'yı isteyen Kureyş eşrafından hiçbirine nikâhlanmadı.*"¹²⁶ Yani Hz. Ali'ye göre, Rasûlüllah (s.a.), Hz. Ebû Bekir ve Ömer' i geri çevirdikten sonra kendisinin de geri çevrilmeyeceğinden emin değildi.

Bu konuda diğer bir rivayete göre Hz. Ebû Bekir ve Ömer (r.a.) geri çevirildikten sonra o ikisi, Hz. Ali'nin yanına gittiler. Ebû Bekir ile Ömer, Hz. Ali'ye olayı anlattıktan sonra "(Hz. Fatıma'yı Rasûlüllah'tan) *sen iste*" dediler. Hz. Ali de bunların teşviki üzerine gidip Rasûlüllah'tan kızını istedi.¹²⁷

Hz. Ebû Bekir, Hz. Fatıma'yı ilk önce kendisine istemiştir, red cevabını alınca Hz. Ömer'e "*Bir de sen iste*" demiştir. Hz. Ömer'e de red cevabı gelince bu sefer Hz. Ali'nin yanına giderek ona, Rasûlüllah'tan Hz. Fatıma'yı istemesi fikrini vermiştir. Hz. Ali de, Ebû Bekir'in bu güzel fikrini benimsemiştir. Hatta şîh kaynaklarına göre, Hz. Ebû Bekir'in bu teklifi üzerine Hz. Ali, Ebû Bekir için hayır duada bulunmuş ve duygulanarak gözlerinden yaşlar dökülmüştür.

İhsan Zahîr, *eş-Şîa ve Ehlü'l-Beyt* eserinde bu konuyla ilgili rivayetlere şöyle yer vermektedir: Şîh âlimlerinden olan Ebû Cafer et-Tûsî, Dahhâk b. Müzâhim'den naklen diyor ki: Ali den duydum ki şöyle dedi: Ebû Bekir ve Ömer benim yanıma geldi ve dediler: "*Eğer, Rasûlüllah'ın yanına gidersen ondan, Fatıma'yı iste.*" Ali dedi: Ben onun (Rasûlüllah'ın) yanına gittim ve yüzünde bir tebessümle bana "*Ey Ali! sana ne olmuş, neye geldin?*" buyurdu. Ali dedi: Akrabalık bağımı, İslam'da ilklerden olduğumu ve İslam'a ve cihada yardım ettiğimi ona hatırlattım. Rasûlüllah "*Ey Ali! Sen doğru söylüyorsun. Sen, belirttiğinden ötedesin*" buyurdu. "*Ey Allah'ın Resûlü! Fatıma'yı bana nikâhla*" dedim.¹²⁸

¹²³ İbn İshâk, *Sîre*, 230.

¹²⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII/19; Muhammed Asım Köksal, *İslam Tarihi*, Şamil Yay., İstanbul, 1972, IV/51.

¹²⁵ el-Belâzürî, Ahmed b. Yahya b. Câbir el-Belâzürî (v. 279/892), *Ensâbü'l-Eşraf*, Thk. Muhammed Hamidullah, Kahire, 1959, I/402; Köksal, *İslam Tarihi*, IV/51.

¹²⁶ Muhibüddin et-Taberî, *er-Riyâz*, II/240-241.

¹²⁷ el-Halebî, Ali b. İbrahim b. Ahmed el-Halebî (v. 1044/1634), *es-Sîretü'l-Halebiyye*, Dâru'l Küttübi'l-İlmiyye, 2. bsk., 1427, I/471.

¹²⁸ İhsan İlâhî Zahîr, *eş-Şîa ve Ehlü'l-Beyt*, es-Sünne, Lahor, 1982, s. 73

Bu rivayette, aynı şekilde Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in Hz. Ali'yi, Hz. Fatıma ile evlenmesi hususunda teşvik ettiği görülmektedir. Bu rivayet, yukarıda naklettiğimiz rivayet ile benzerlik taşımaktadır. Diğer bir ilginç rivayet de şöyledir:

Günlerden bir gün, Ebû Bekir, Ömer ve Sa'd b. Muaz, Mescid-i Nebevî'de oturmuşlar ve Fatıma ile evlenme konusunda konuşuyorlardı. Ebû Bekir şöyle dedi: "*Kureyş'in ileri gelenleri Fatıma'yı, Rasûlüllah'tan istediler, ancak Rasûlüllah 'Allah'ın elindedir' buyurdu. Fatıma'nın Ali b. Ebû Tâlib'in olduğunu düşünüyorum. Ama Ali, yoksulluk ve ekonomik sıkıntılarından ötürü bu konuda adım atmamıştır.*" Sonra Ebû Bekir, Ömer ve Sa'd'a dedi: "*Kalkın! Beraber gidelim ve Ali'yi, Hz. Peygamber'e gidip Fatıma'yı istemesi için teşvik edelim. Onun ekonomik sıkıntısı vardır, yardım edelim.*" Sa'd cevap verdi: "*Bu güzel bir düşüncedir.*" Onlar beraberce Ali'nin evine gittiler. Ona vardıklarında Ali "*Neden bu zamanda buraya geldiniz?*" dedi. Ebû Bekir "*Ey Ali! Belirli güzel özelliklere sahipsin, peki, seni Fatıma'yı Rasûlüllah'tan istemekten engelleyen nedir?*" dedi. Hz. Ali bu sözü Hz. Ebû Bekir'den duyunca, gözünden yaşlar döküldü ve "*Eskiden beri gizli tuttuğum bir rüyamdı. Onunla kim evlenmek istemez ki! Ama yoksulluk ve ekonomik sıkıntılar buna engel olmuştu ve Ebû Bekir'e bu sebeplerden dolayı, bunu, söylemeye utanıyordum*" dedi.¹²⁹

Diğer bir rivayete göre, Ebû Bekir, Ömer ve Sa'd, Hz. Ali'yi, Fatıma'yı istemesi için, Hz. Peygamber'in yanına gönderdiler. Rasûlüllah'ın Ali'ye vereceği olumlu cevapla mutlu olmak için heyecanla Mescid-i Nebevî'de bekliyorlardı ki, Ali çıkageldi. Sonuç, aynen beklendiği gibi oldu. Ali: "*Rasûlüllah'ın yanından çıktığımda sevinçten elbiseme sığamıyordum. Ebû Bekir ve Ömer bana gelerek 'ne oldu' dediler. 'Rasûlüllah, kızı Fatıma'yı bana verdi' dedim. Bu haberi duyan Ebû Bekir ve Ömer, çok sevindiler ve Mescide geri gittiler...*" dedi.¹³⁰

Bunun yanı sıra Hz. Ebû Bekir'i, Hz. Ali'nin nikâh şahidi olarak görmekteyiz. Nitekim, Hz. Ali'nin, Hz. Fatıma'yı istemesinden hayli bir süre geçtikten sonra, Hz. Peygamber, Ebû Bekir, Ömer ve diğer güzîde sahâbîleri çağırılmış ve onları şahit tutarak, Hz. Ali'nin nikâh hutbesini îrad etmiş ve nikahını kıymıştır.¹³¹

3. Hz. Ebû Bekir'in Hz. Ali'ye Muhabbeti

Hz. Ali ve Hz. Ebû Bekir arasındaki muhabbet ve samimiyeti en güzel şekilde açıklayan hadislere misal olarak aşağıdaki rivayeti verebiliriz:

¹²⁹ Zahîr, *eş-Şîa ve Ehlî'l-Beyt*, s. 74; bu konuyla ilgili diğer farklı rivayetler için bkz. Muhammed Bâkır b. Muhammed Takî Meclisî, *Celâu'l-Uyûn*, İsfahahan-Kâime, Tahran, Thz., I/169-170.

¹³⁰ Zahîr, *eş-Şîa ve Ehlî'l-Beyt*, s. 75; Meclisî, *Celâu'l-Uyûn*, I/176.

¹³¹ Köksal, *İslam Tarihi*, IV/54-55; Sallâbî, *Ali Murtezâ*, s. 164.

Hız. Enes'ten (r.a.) Öyle bir rivayet nakledilmektedir: "Bir defasında Peygamberimiz mescitte oturmuş, sahabîleri de çevresini sarmıŐtı, derken Ali (r.a.) gelip selam verdi, oturmak için yer bakındı. Peygamberimiz kim Ali'ye yer açacak? diye ashâbı'nın yüzlerine baktı. Ebû Bekir, Rasûlullah'ın (s.a.s) sağında oturuyordu. Hemen oturduğu yerden biraz kayarak: "*Ebû'l-Hasan, buraya otur*" dedi. Ali, Allah Rasûlü ile Ebû Bekir'in arasında oturdu. Bunu gören Peygamberimizin yüzünde sevinç parıltıları göründü. Ebû Bekir'e dönerek: "*Ebû Bekir! Fazilet sahiplerinin değerini faziletli kişiler bilir*" diye buyurdu."¹³²

Burada görüleceği üzere eğer Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ali arasında bir soğukluk olsaydı Hz. Ali içeri girdiği zaman Hz. Ebû Bekir ona yer vermek yerine farklı bir tavır sergileyebilirdi.

4. Hız. Ali'nin Hız. Ebû Bekir Hakkındaki Görüşleri

Hız. Ali'den (r.a.) Hız. Ebû Bekir'e (r.a.) ithafen nakledilen aşağıdaki rivayeti incelediğimizde Hız. Ali'nin Hız. Ebû Bekir'e (r.a.) karşı övgü dolu sözlerine rastlamaktayız:

Bir gün Hız. Ali (r.a.) (cemaata): "*Ey insanlar! Bana insanların en yiğidinin kim olduğunu söyleyebilir misiniz?*" diye sordu. "*Sensin, Yâ Halife Hazretleri!*" dediler. Hız. Ali de: "*Ben sadece teke tek savaŐtıklarımı hakladım. Siz, bana insanların en yiğidini söyleyin. Görüyorsunuz ki ben değilim*" dedi. "*Bilmiyoruz, kimdir?*" diye sordular. "*(Hız.) Ebû Bekir'dir. Bedir savaşında Allah'ın Rasûlü'ne bir gölgelik yapmıştık. MüŐriklerden kendisine bir tehlike gelmemesi için, kim Allah'ın Rasûlü'n bekleyecek? dediğimizde ant olsun ki, Ebû Bekir'den başkası bu işe yanaŐmadı. Kılıcını ekip, Rasûlullah'ın başında nöbet tuttu. Kimse ona saldıramadığı gibi, Ebû Bekir, saldıranı da haklıyordu. İŞte bu insanların en kahramanıdır*" dedi.¹³³

Yukarıdaki rivayete baktığımızda, Hız. Ali'nin halifelik zamanında Bedir gazvesinden bahsettiğini görmekteyiz. Hız. Ali bu gazvede bulunanlara "insanların en yiğidinin kim olduğunu" soruyor. Muhataplar ise kendisinin bu gazvenin en yiğidi olduğunu söylemektedir. Hız. Ali bu duruma itiraz edip Hız. Ebû Bekir bu gazvenin en yiğidi olarak ön plana

¹³² İbn KesİR, *el-Bidâye*, VII/379; Bahaüddin Varol, *Ehl-i Beyt Gerçeği*, Şamil Yay., İstanbul, Thz., s. 167.

¹³³ eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî (v. 1250/1835), *Fethu'l-KadİR*, Dâr İbn KesİR, Dımeşk, 1414, IV/562, VI/322; Alâüddin Ali b. Hüsamüddin el-Müttakİ el-Hindİ (v. 975/1567), *Kenzü'l Ummâl fİ Süneni-l Ekvâl ve'l-Ef'âl*, Thk. Bekrİ Hayânİ, 5. bsk., Müessesetü'r-Risâle, XII/524, nr. 35690; el-Heysemİ, Nreddin Ali b. Ebİ Bekir el-Heysemİ (v. 1402/1834), *el-Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1402, IX/29-30, nr. 14333; el-Kahtânİ, Said b. Ali, *el-Hikme fİ'd-Da'Ve ilallah Tealâ*, ed-Da'Ve ve'l-İrşâd, 1423, s. 210; Kutluay, *Siyeru's-Sahâbe*, I/68.

çıkarmaktadır. Bu durum da Hz. Ebû Bekir'in Hz. Ali'den daha yiğit olduğunu ortaya koymaktadır.

D. Hz. Ömer ve Hz. Osman İlişkileri

1. Hz. Ömer İle Hz. Osman'ın Arasındaki Samimiyet

Ebû Bahriyyete'l-Kindî'den şöyle bir rivayet nakledilmektedir: “Ömer b. Hattâb (r.a.) bir gün sokağa çıkmış dolaşırken aralarında Osman b. Affân'ın (r.a.) da bulunduğu bir meclise uğradı. Hz. Ömer, Hz. Osman'ı kastederek: ‘*Yanızda öyle bir adam var ki imanı bir orduya dağıtılrsa hepsine yeter!*’ buyurdu.”¹³⁴

Bu rivayetten anlaşılıyor ki Hz. Osman'ın inancı çok güçlüydü. Hz. Osman'ın imanının bir orduya yeterli olmasından maksad ise imanın gerçek hazzını etrafındakilere yani mecliste bulunan kişilere yansıtabilmesi, onların da bu iman gücünden faydalanmalarını sağlayabilmesidir. Ayrıca büyük sahâbîlerden biri olması ve cennetle müjdelenmesi de buna kanıt gösterilebilir.

Hz. Ömer'in bu sözüne dikkat edersek bir mecliste Hz. Osman'ı açıkça övmektedir. Bu hâdise bize Hz. Ömer'in (r.a.) Hz. Osman'a saygı gösterdiğini ve aralarındaki muhabbetin fazla olduğunu göstermektedir.

Hz. Peygamber döneminde Ömer-Osman ilişkileri hakkında, araştırdığımız kadarıyla kaynaklarda fazla bir malûmata rastlanmamaktadır. Akla şöyle bir soru gelebilir; neden Hz. Peygamber döneminde Hz. Ömer ile Hz. Osman arasındaki ilişkiler fazla yer almamaktadır? Bu soruya cevap verecek olursak, eğer ikisi arasında bir olay veya anlaşmazlık hali olsaydı herhalukarda zikri geçerdi. O ikisinin Rasûlüllah ile birlikte olmaları ve Rasûlüllah (s.a.s) ile savaşlara katılmalarıyla ilgili konular kaynaklarda işlenmiştir. Bu nedenle onların arasındaki ilişkileri o dönemde sıcak ve dostane olduğu kanaati çıkacaktır. Bununla birlikte Hulefâ-i Râşidîn döneminde Ömer-Osman ilişkilerini kapsayan bazı önemli olaylar bulunmaktadır.

E. Hz. Ömer ve Hz. Ali İlişkileri

Hz. Ömer ve Hz. Ali, Hz. Ebû Bekir gibi Rasûlüllah'ın en yakın ashâbındandı. Hz. Peygamber döneminde Hz. Ali ile Hz. Ömer'in iyi ilişkiler içerisinde olduğunu görmekteyiz.

¹³⁴ el-Müttakî el-Hindî, *Müntehab*, V/8; el-Müttakî el-Hindî, *el-Kenz*, XIII/27-28, nr. 36159.

1. Hz. Ali'ye Göre Hz. Ömer'in Hicreti

Hz. Ali'den (r.a.) şöyle bir rivayet nakledilmektedir: "*Mekke'den Medine'ye hicret edenler arasından Hattaboğlu Ömer'den başka bildiğim herkes gizli olarak göçmüştü. Ama Ömer, hicrete karar verdiğinde kılıcını kuşandı, yayını omzuna astı, eline birkaç ok aldı, Ka'be'ye geldi. Kureyş ileri gelenleri de halkalar halinde Ka'be'nin avlusunda idiler. Ömer, Ka'be'yi 7 defa tavaf edip Makâm-ı İbrahim'in yanında iki rekât namaz kıldıktan sonra Kureyş müşriklerinin oluşturduğu halkalara birer birer uğradı ve: "Suratsızlar! Anasını ağlatmak, evladını yetim, karısını dul bırakmak isteyen varsa, şu vâdinin arkasında bana yetişsin!" dedi ama kimse peşinden gidemedi.*"¹³⁵

Kaynaklarda Hz. Ömer'in Mekke'den Medine'ye hicret ederken bunu açık bir şekilde mi gerçekleştirdiği ya da ashâb gibi bunu gizli bir şekilde mi gerçekleştirdiği konusunda muhtelif rivayetler bulunmaktadır.¹³⁶ Ancak yukarıdaki rivayete dikkat edilirse Hz. Ömer'le ilgili bir konuyu Hz. Ali rivayet etmektedir. Bu da Hz. Ömer ve Hz. Ali arasındaki ilişki açısından önemli bir mevzudur. İkincisi de Hz. Ali bu konuyu rivayet ederek Hz. Ömer'in kahramanlığını söylemektedir. Sonuç olarak gördüğümüz kadarıyla Hz. Ali, Hz. Ömer'in (r.a.) yiğitliğini dile getirmektedir.

2. Hz. Ali'nin Evlenmesinde Hz. Ömer'in Rolü

Bu konuyla ilgili Hz. Ebû Bekir-Ali arasındaki ilişkileri bölümünde gerekli bilgi ve açıklamaları yapmıştık. Hz. Ali'nin evlenmesinde Hz. Ebû Bekir'in yanısıra Hz. Ömer'in de rolü olduğu görülmektedir.

Hz. Ömer'in, Ebû Bekir ile beraber Hz. Ali'nin yanına gitmişlerdi ve ondan Rasûlullah'tan (s.a.s), Hz. Fatıma'yı istemesi için teşvikte bulunmuşlardı.¹³⁷ Daha önce naklettiğimiz diğer bir rivayete göre Hz. Ömer, Ebû Bekir ve Sa'd b. Muâz ile birlikte Hz.

¹³⁵ Süyûtî, Celâleddin Abdurrahman es-Süyûtî (v. 911/1505), *Câmiu'l-Ahâdîs*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1404, XXVIII/433, nr. 31408; Müttakî el-Hindî, *el-Kenz*, XII/387, nr. 35796; Süyûtî, *Târîh*, I/105; Hicret izni çıktığında Müslümanlar ölüm tehdidi dolayısıyla Medine'ye gizlice göç ediyorlardı. Hz. Ömer ise, hicret edeceğini daha önceden herkese duyurmuş, gideceği yolu haber vermiş, "*anasının gözyaşına acımayan, beni filân vadide karşılarsın*" diye meydan okumuştur. Daha sonra hicret için yola çıktı, fakat hiç kimse onu takip etmeye cesaret edemedi. Hakkı Dursun Yıldız vd., *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, II/64-65; ayrıca bkz. Fayda, "*Ömer*", XXXIV/44-51; Ahmedyân, *Ömer b. Hattâb*, s. 98; Sallâbî, *Ömer Fâruk*, s. 55-56; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 118.

¹³⁶ Hz. Ömer'in gizli hicret ettiği dair rivayetler de bulunmaktadır. Bu konuyla ilgili bilgi için bkz. İbn Hişâm, *Sîre*, II/137; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III/172; Ahmedyân, *Ömer b. Hattâb*, s. 100.

¹³⁷ Bkz. Halebî, *es-Sîretu'l-Halebiyye*, I/471.

Ali'ye, bu teklifi yaptıklarında, Hz. Ali içten sevinmiş ve duygulanmıştı.¹³⁸ Ayrıca Hz. Ali, Rasûlüllah'tan olumlu cevabı alınca, Hz. Ömer'in sevindiğini daha önce belirtmiştik.¹³⁹

Hz. Peygamber döneminde Ömer-Ali ilişkileri hakkında kaynaklarda fazla bir bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak bu ikisinin Hz. Peygamber (s.a.s) döneminde beraber hareket ettiklerini, savaşlara beraber katıldıklarını bilmekteyiz.

F. Hz. Osman ve Hz. Ali İlişkileri

1. Hz. Ali'nin Evlenmesinde Hz. Osman'ın Rolü

Hz. Fatıma'yı ilk önce Hz. Ebû Bekir talip olmuştu. Şöyle ki, Hicret'in ikinci yılı içinde (623-624) onu, Hz. Peygamber'den iki yaş küçük olan ve o sırada 52-53 yaşlarında olan Hz. Ebû Bekir istemişti. Rasûlüllah (s.a.s) ona "*Ey Ebû Bekir! ben onun hakkında ilâhî hükmü bekliyorum*" buyurmuştu. Hz. Ebû Bekir bu durumu Hz. Ömer'e haber verince o, "*Ey Ebû Bekir! Rasûlüllah seni reddetmiş!*" dedi. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'e "*Fatıma'yı Rasûlüllah'tan bir de sen iste*" dedi. Hz. Ömer gidip isteyince, Rasûlüllah, Hz. Ebû Bekir'e söylediği gibi "*Ben onun hakkında ilâhî hükmü bekliyorum*" buyurdu. Hz. Ömer Hz. Ebû Bekir'e haber verdi ve Hz. Ebû Bekir ona "*Ey Ömer! Rasûlüllah seni reddetmiş!*" dedi.¹⁴⁰

Kureyş eşrafından daha başka zâtlar da, Hz. Fatıma'yı Rasûlüllah'tan istediler. Rasûlüllah, hepsine de, Hz. Ebû Bekir'e verdiği cevap gibi cevaplar verdi.¹⁴¹

Hz. Ali der ki: "*Azadlı kadın kölem bana 'Fatıma'nın Rasûlüllah'tan (s.a.s) istenildiğini biliyor musun?' diye sormuştu. Ona, 'bilmiyorum' dedim. 'Rasûlüllah'a gidip Fatıma'yı nikâhlamasını istemekten seni alıkoyan nedir?' diye sormuştu. 'Yanımda, onunla evlenebileceğim bir şeyim yok!' dedim. 'Rasûlüllah'a (s.a.s) gidersen, onu muhakkak sana nikâhlar!' demişti. Vallâhi, bu hususta bana yalvarmaktan geri durmamıştı.*"¹⁴²

Bu kez Haşimoğullar'ı Hz. Ali'yi "*sen de iste*" diye harekete geçirdiler.¹⁴³ Hz. Ali henüz bekârdı. Ama bu konuda tereddütleri vardı ve onlara şöyle dedi: "*Ebû Bekir ve Ömer'den*

¹³⁸ Bkz. Zahîr, *eş-Şîa ve Ehlü'l-Beyt*, s. 74.

¹³⁹ Bkz. Zahîr, *eş-Şîa ve Ehlü'l-Beyt*, s. 75; Meclisî, *Celâu'l-Uyûn*, I/176.

¹⁴⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII/19.

¹⁴¹ Muhibüddîn et-Taberî, *er-Riyâz*, II/240.

¹⁴² el-Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed İbnü'l-Hüseyn b. Ali el-Beyhakî (v. 458/1066), *Delâilü'n-Nübüvve*, Thk. Abdülmü'tî Kal'acî, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1405, III/160; Zehebî, *Megâzî*, s. 111; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III/346.

¹⁴³ İbn İshâk, *Sîre*, s. 230; Sallâbî, *Ali Murtezâ*, s. 160

sonra ha!"¹⁴⁴ "Ebû Bekir ve Ömer reddedildikten sonra, ben de reddedilmeyeceğimden emin değilim."¹⁴⁵ "Rasûlüllah (s.a.s), Fatıma'yı isteyen Kureyş eşrafından hiçbirine nikâhlanmadı." dedi.¹⁴⁶

Hız. Ali'ye, akrabaları, kendisinin Rasûlüllah (s.a.s) ile olan yakın akrabalığını ileri sürerek¹⁴⁷ Hız. Fatıma'yı ondan istemesi için baskı yaptılar.¹⁴⁸

Hız. Ali der ki: Nihayet Rasûlüllah'ın huzuruna girdim. Kendisinin bütün ma'nevî vakar ve heybeti üzerindeydi. Önüne oturdum, susup durdum, konuşmaya kâdir olamadım. Bana 'Sen neye geldin, senin bir hacetin mi var? Herhalde Fatıma'yı istemeye geldin!' buyurdu. 'Evet!' diyebildim.¹⁴⁹

Peygamberimiz, Hız. Ali'ye 'Fatıma'ya mehir olarak verebileceğin, yanında bir şey var mı?' diye sordu. Hız. Ali: 'Atım ve küçük bir zırh gömleğim var!' dedi. Rasûlüllah (s.a.s) 'Atın sana lazımdır. Zırh gömleğini sat!' buyurdu."¹⁵⁰

Başka bir kavle göre Hız. Ali, Fatıma'ya dünür gelince Rasûlüllah hemen kızına bundan söz etmiş, kızı susarak ona gönüllü olduğunu açığa vurmuştu. Zaten Hicret'e kadar Hız. Ali ve Fatıma aynı çatı altında bulunmuşlar, çocuklukları ve gençlikleri birlikte geçmişti. Bu durum üzerine Rasûlüllah (s.a.s) onu Hız. Ali ile evlendirmeye karar verdi.¹⁵¹ Hız. Ali mehir olarak ne verebileceğini düşündü. Durumunu açıkça dile getirdi: "Ona mehir olarak verebileceğim bir şey yok."¹⁵²

Rasûlüllah (s.a.s) sordu: "Sana verdiğim zırh gömleğin nerede?"

"Bende."

"Onu Fatıma'ya mehir olarak ver."¹⁵³

Hız. Ali emir üzerine zırhlı savaş gömleğini satışa çıkardı. Hız. Osman ona müşteri çıkıp 480 dirhem gümüşe satın aldı.¹⁵⁴ Fakat zırhı tekrar Hız. Ali'ye hediye etti. Bu hareketi ve zor

¹⁴⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII/19; Köksal, *İslam Tarihi*, IV/51.

¹⁴⁵ Belâzürî, *Ensâb*, I/402; Köksal, *İslam Tarihi*, IV/51.

¹⁴⁶ Muhibüddîn et-Taberî, *er-Riyâz*, II/240-241.

¹⁴⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII/19.

¹⁴⁸ Belâzürî, *Ensâb*, I/402.

¹⁴⁹ Belâzürî, *Ensâb*, I/402; Beyhakî, *Delâil*, III/160; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II/23; Zehebî, *Megâzî*, s. 111; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III/346; Köksal, *İslam Tarihi*, IV/51; Sallâbî, *Ali Murtezâ*, s. 160.

¹⁵⁰ Muhibüddîn et-Taberî, *er-Riyâz*, II/238.

¹⁵¹ İbn İshâk, *Sîre*, s. 230. Sallâbî, *Ali Murtezâ*, s. 161.

¹⁵² İbn İshâk, *Sîre*, s. 230; Sallâbî, *Ali Murtezâ*, s. 161.

¹⁵³ Sallâbî, *Ali Murtezâ*, s. 161.

zamanda kendisine yardımcı olması, Hz. Ali'yi duygulandırdı. Parayı Hz. Peygamber'e getirip Hz. Osman'ın yaptığı iyiliği anlattı. Hz. Osman'ın cömertliği ve âlicenaplığı, Hz. Peygamber'in de hoşuna gitmişti.¹⁵⁵

Rasûlüllah (s.a.s), ondan (paradan) bir avuç alarak Bilal-i Habeşî'ye verip koku alınmasını ve Hz. Fatıma'ya çeyiz hazırlamalarını emir buyurdu.¹⁵⁶

Hz. Peygamber, kızı Hz. Fatıma'nın nikâhında hutbe îrad edip nikâhını kıyarken şahit olarak Hz. Ebû Bekir, Ömer, Osman ve diğer güzîde sahâbîleri görmekteyiz. Hz. Enes bunu şöyle nakletmektedir: "*Günlerce sonra, Rasûlüllah (s.a.s), beni yanına çağırıp 'Ey Enes! Git, bana Ebû Bekir, Ömer, Osman b. Affân, Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebû Vakkâs, Talha ve Zübeyr ile Ensardan bir hayli sayıda Ensarı benim yanıma çağır!' buyurdu. Ben de gidip onları çağırdım. Onlar, Rasûlüllah'ın yanında toplandıkları zaman, Rasûlüllah hamdele'den*¹⁵⁷ sonra '*Yüce Allah, Hatice'nin kızı Fatıma'yı, Ebû Tâlib'in oğlu Ali'ye nikâhlamamı bana emir buyurdu. Sizler şahit olunuz: Fatıma'yı 400 dirhem mehirle Ali'ye nikâhladım buyurdu'. Sonra da, bir tabak hurma kuruğu ve çağlası getirtip önümüze koydurdu ve kapıştırdı. Fatıma ile Ali hakkında da 'Allah sizin dağınık işlerinizi toplansın! Nikâhınızı mübarek kılsın! İkinizden güzel ve pek çok nesil çıkarsın!*¹⁵⁸ Allah'ım! Bu evliliği ikisi hakkında da mübarek kıl!' diyerek dua etti."¹⁵⁹

Murat Sarıcık'ın dediği gibi, Hz. Osman böylece düğünün bütün masrafını karşılamış oluyordu ve artık onun en küçük bacanağı Hz. Ali'ydi. Ayrıca Hz. Ali'nin nikâhının kıyılması anında hazır bulunması da, Hz. Osman ile Hz. Ali ilişkisi açısından açıkça çok olumlu bir durum tespiti yapma imkânı tanımaktadır.¹⁶⁰

2. Hz. Osman'ın Hz. Ali'ye Fikir Danışması

Hicret'in 9. yılınının (630-631) önemli olaylarından biri Yemen'in Necran¹⁶¹ bölgesinden bir Hıristiyan heyetin Medine'ye gelmesidir. Necranlılar Hz. Peygamber'in

---

¹⁵⁴ Muhibüddîn et-Taberî, *er-Riyâz*, II/238; Köksal, *İslam Tarihi*, IV/51.

¹⁵⁵ Köksal, *İslam Tarihi*, IV/52; Sallâbî, *Ali Murtezâ*, s. 161; Sarıcık, *Hz. Ali*, s. 246.

¹⁵⁶ Muhibüddîn et-Taberî, *er-Riyâz*, II/238; Hz. Fatıma'nın çeyizi ve ev eşyasının durumu için bkz. Köksal, *İslam Tarihi*, IV/52-53; Sallâbî, *Ali Murtezâ*, s. 161-162.

¹⁵⁷ Hamdele için bkz. Köksal, *İslam Tarihi*, IV/53.

¹⁵⁸ Muhibüddîn et-Taberî, *er-Riyâz*, II/241-242.

¹⁵⁹ Köksal, *İslam Tarihi*, IV/54-55; Sallâbî, *Ali Murtezâ*, s. 164.

¹⁶⁰ Sarıcık, *Hz. Ali*, s. 248-249.

¹⁶¹ Necran bölgesi için bkz. Mustafa L. Bilge, "Necran", DİA, İstanbul, 2006, XXXII/507-508; ayrıca Necran heyeti konusu için bkz. Canan, *a.g.e.*, XVI/432.

gönderdiği bir mektup üzerine¹⁶² 60 kişilik bir heyet olarak Medine'ye geldiler. Necran heyeti Medine'ye gelince sefer elbiselerini üzerlerinden çıkardılar,¹⁶³ Yemen bürüdü diye anılan ipekli elbiselerini giyinip, altından yüzüklerini takındıktan sonra, elbiselerinin etkelerini yerde sürüyerek, ikindi namazı vaktinde mescide girdiler.¹⁶⁴

Necran heyeti, Rasûlullah'ın (s.a.s) huzuruna çıkıp onu selamladılar, lakin Rasûlullah (s.a.s) onların selamını almadığı gibi kendileriyle de konuşmadı.¹⁶⁵ Temsilciler, kendilerine mahsus namazın vakti gelince, Mescid-i Nebevî'de ibadetlerini kılmak üzere ayağa kalkmışken, Müslümanlardan bazıları onlara engel olmak istedi. Rasûlullah (s.a.s), "*Onları kendi hallerine bırakınız*" buyurdu. Necranlı heyet, doğuya doğru yönelerek ibadetlerini yerine getirdiler.¹⁶⁶ Bundan sonra Necran heyeti problemi çözmek için, eskiden tanıdıkları Hz. Osman ve Abdurrahman b. Avf'ı aramaya başladılar. Onları, Muhâcirlerle Ensardan bazılarının buldukları bir mecliste buldular ve şöyle dediler:

"Ey Osman! Ey Abdurrahman! Peygamberiniz bize yazı yazdı. Biz de, onun davetine icabet ederek geldik, yanına gidip kendisine selam verdik. Fakat o selamımıza karşılık vermedi. Gündüzün, uzun müddet kendisiyle konuşmaktan men ve mahrum edildik. Sizin bu hususutaki görüşünüz nedir? Geri dönüp gitmemizi uygun görür müsünüz?"¹⁶⁷

Hz. Ali de oradaki cemaatin içindeydi. Hz. Osman ile Abdurrahman b. Avf, Hz. Ali'ye "*Ey Ebü'l-Hasan, bu topluluk hakkında sen ne diyorsun?*" dediler. Hz. Ali, Hz. Osman ve Abdurrahman b. Avf'a "*Ben bunların üzerlerine giydikleri şu etekleri sırmalı elbiselerini bırakıp sefer elbiselerini giydikten sonra, Rasûlullah'ın yanına dönmelerini uygun görürüm*" dedi.¹⁶⁸ Hz. Osman, onlara: "*Bu sizin şu elbiseniz yüzündendir!*" dedi.

O gün Necran temsilcileri konak yerlerine döndüler. Ertesi günü, üzerlerinde ruhban elbiseleri olduğu halde geldiler. Rasûlullah'a selam verdiler. Rasûlullah da onların selamlarına karşılık verdi...¹⁶⁹

¹⁶² Mektup için bkz. İbn Hişâm, *Sîre*, II/175; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I/307; Beyhakî, *Delâil*, V/385; İbn Kesîr, *Tefsîr*, I/367-368; Köksal, *İslam Tarihi*, X/194.

¹⁶³ İbn Hişâm, *Sîre*, II/175; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I/307; Beyhakî, *Delâil*, V/386.

¹⁶⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I/307.

¹⁶⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I/307; Beyhakî, *Delâil*, V/386.

¹⁶⁶ Beyhakî, *Delâil*, V/387.

¹⁶⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I/308; İbn Kesîr, *Tefsîr*, I/370.

¹⁶⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I/308; Beyhakî, *Delâil*, V/387; İbn Kesîr, *Tefsîr*, I/370.

¹⁶⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I/308; Beyhakî, *Delâil*, V/387.

Görüldüğü gibi Hz. Osman ve Hz. Ali, Rasûlüllah döneminde iyi anlaşıyor ve lüzum görülünce Hz. Osman, Hz. Ali'ye fikir danışıyor, ondan aldığı tavsiyeyi uygun görüp uygulatabiliyordu.

Hz. Peygamber döneminde Hz. Ali ile Hz. Osman'ın arasındaki ilişkiler konusunda fazla bilgiye rastlanılmamaktadır. Ancak her ikisi arasında herhangi bir anlaşmazlık olsaydı, hadis ve tarih kitaplarında muhakkak bahsi geçerdi. Bundan dolayı, Hz. Peygamber döneminde o ikisinin iyi ilişkiler içersinde olduğunu söylememiz mümkündür.

II. BÖLÜM

HULEFÂ-İ RÂŞİDİN DÖNEMİNDE HALİFELERİN BİRBİRLERİYLE OLAN İLİŞKİLERİ

Çalışmamızın birinci bölümünde râşid halifelerin Hz. Peygamber dönemindeki birbirleriyle olan ilişkilerini tespit etmeye çalışmıştık. Bu bölümde ise, hulefâ-i râşidînin Rasûlüllah'ın (s.a.s) vefatıyla başlayıp Hz. Ali'nin halife oluşuna kadar olan dönemi inceleme altına alacağız. Başka bir ifade ile kısaca söylemek gerekirse, halifelerin kendi halifelik dönemlerinde birbirleriyle ilişkilerini tespit etmeye çalışacağız.

A. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer İlişkileri

Hz. Ebû Bekir, iki yıl üç ay on gün hilâfette kaldı, bu süre içerisinde önemli hizmetlerde bulundu ve rahatsızlanıp hicrî 13/634'te Medine'de vefat etti.¹⁷⁰ Hz. Osman'ın da, Hz. Ebû Bekir'in halifelik döneminde kendisine yardımcı olmaya çalıştığını görmekteyiz.

1. Hz. Ebû Bekir'in Halife Seçiminde Hz. Ömer ve Ebû Bekir'e Biati

Hz. Peygamber'in (s.a.s) vefatından sonra Müslümanlar, Hz. Ebû Bekir'i (r.a.) halife olarak seçtiler. Milâdî 571 yılında doğan Hz. Ebû Bekir, 11/632'de halife oldu.¹⁷¹ Asr-ı Saadet'te, Hz. Peygamber hayatta olduğu için sahâbenin hayatı çok rahat bir şekilde devam etmekteydi. Çünkü toplumda her hangi bir mesele ortaya çıkınca hemen Allah Rasûlü'ne koşar, ondan meseleyi sorar, dinler ve hallederlerdi. Bundan daha önemlisi sahâbenin başında Allah Rasûlü bulunuyordu. İşte bu sebeple bu tür meselelerde sıkıntıları yoktu. Çünkü vahiy, devam etmekteydi ve Hz. Peygamber onların arasındaydı.¹⁷²

Hz. Peygamber'in (s.a.s) bu dünyadan irtihaliyle vahiy kesintiye uğradı. Böylece otorite boşluğu oldu. Onları, Hz. Peygamber'den sonra ikinci bir safha bekliyordu. Bu da Peygamber'in olmadığı bir toplumda nizamı kurmalarıydı. Bu nizamı kurmak için de

¹⁷⁰ Fayda, "Ebû Bekir", DİA, X/101.

¹⁷¹ Fayda, "Ebû Bekir", DİA, X/101-107.

¹⁷² Nisa Suresi, 4/59.

içlerinden birisinin Hz. Peygamber'in yerine geçip halife olması gerekiyordu. Sonuç itibarıyla -bir kısım tartışmalar olsa bile- bir halife seçilmiş oldu.

Biz, bu başlık altında, bütün klasik İslam kaynaklarında teferruatları ile anlatılan, ya da günümüzde bu konuyu ayrıntılarıyla karşılaştırmalı olarak inceleyen eserlerin yaptığı gibi Hz. Ebû Bekir'in hilâfete nasıl geldiği ve bu esnada ne türlü hâdiselerin yaşandığına değinme amacı içinde değiliz.¹⁷³ Elbette ki ele alacağımız konunun daha iyi anlaşılması için Hz. Ebû Bekir'in hilâfeti konusundan dolayı bu süreçteki hâdiseleri çok fazla teferruata girmeden vermemiz gerekecektir. Ta ki, Hz. Ebû Bekir'in halife seçimi anlaşılsın.

Hz. Peygamber (s.a.s) Hz. Aişe'nin kucağında,¹⁷⁴ 63 yaşında,¹⁷⁵ Hicrî 13 Rebiulevvel-11/8 Haziran 632 yılında Pazartesi günü vefat etti¹⁷⁶ ve o sırada Hz. Ebû Bekir Sunh¹⁷⁷ mahallesindeki evindeydi ve haberi duyunca Hz. Aişe'nin evine doğru geldi. Sahâbîler üzüntülüydüler. Hz. Ali, Hz. Ömer ve Hz. Osman (r.a.) da orada bulunuyordu. Hz. Ömer'in (r.a.) "*Rasûlüllah (s.a.s) vefat etmedi. Kim onu öldü derse boynunu vururum!*" dediği rivayet edilmektedir. Hz. Ebû Bekir, önce Hz. Aişe'nin (r.a.) odasına girdi ve Hz. Peygamber'in (r.a.) mübarek yüzüne bakarak "*Vefatın da hayatın gibi güzel!*"¹⁷⁸ dedikten sonra dışarı çıkıp şöyle konuştu: "... *Ey insanlar! Kim Muhammed'e (s.a.s) tapıyorsa bilsin ki Muhammed vefat etti. Kim Allah'a (c.c.) tapıyorsa bilsin ki Allah (c.c.) bâkîdir...*"¹⁷⁹

Hz. Ebû Bekir'in konuşmasından sonra Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Abbâs, Hz. Ali (r.a.) ve diğer Ehl-i Beyt Hz. Peygamber'in techiz ve tekfini ile meşgul oldular.¹⁸⁰ Rasûlüllah'ın (s.a.s) vefatının hemen ardından Medîneliler/Ensâr, özellikle Hazrecliler, Benî Sâide çardağı adı verilen toplantı yerinde hilâfetin kendilerinin hakkı olduğunu ileri sürerek,

¹⁷³ Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Cem Zorlu, *İslam'da İlk İktidar Mücaadelesi*, Yediveren Yay., Konya, 2002, s. 59 vd.

¹⁷⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II/212; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V/223.

¹⁷⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III/8; İbn Hanbel, *el-Müsned*, I/371, IV/96, VI/93; Taberî, *Târîh*, III/215.

¹⁷⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II/272-273; Taberî, *Târîh*, III/200, 215, 217; İbnü'l Esîr, *el-Kâmil*, II/187; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V/238; Zorlu, *İslam'da İlk İktidar Mücaadelesi*, s. 62-63.

¹⁷⁷ O zamanlar Hz. Ebû Bekir, Mescid-i Nebeviye yarım saatlik bir mesafede olan Sunh mahallesindeki evinde kalıyordu. Burası Hicretle Kubâ'ya gelince evlendiği hanımı Habîbe bint Hârice'nin kabilesi Hazrecli Hârisoğulları yurduydü. bkz. Zorlu, *İslam'da İlk İktidar Mücaadelesi*, s. 68.

¹⁷⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II/265-269; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV/479-480, 482, 484-485; Zorlu, *İslam'da İlk İktidar Mücaadelesi*, s. 69.

¹⁷⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II/267-269; Taberî, *Târîh*, III/201; Zorlu, *İslam'da İlk İktidar Mücaadelesi*, s. 69-70.

¹⁸⁰ Hz. Peygamber'in hastalığının hafiflemesi, son anları ve vefatı, ashâbın tavrı ve özellikle de Hz. Ömer'in konuşması, Hz. Ebû Bekir'in konuşmaları hususunda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Zorlu, *İslam'da İlk İktidar Mücaadelesi*, s. 61-73.

Hazrec reisi Sa'd b. Ubâde'yi bu vazifeye aday gösterdiler¹⁸¹ ve Sa'd b. Ubâde de bunu kabul etti.¹⁸²

Ensâr'ın, halife seçmek için toplandığını öğrenen Hz. Ebû Bekir (r.a.), Hz. Ömer ve Hz. Ebû Ubeyde b. Cerrâh (r.a.) derhal oraya gittiler.¹⁸³ Benî Sâide çardağındaki halifelik tartışması devam etti. Hazrecli Hubâb b. Münzir, iki halife olmasını teklif etti, ancak kendi aralarında bile bu görüş kabul edilmedi.¹⁸⁴ Muhâcirler tarafından ilk konuşan kişi Hz. Ömer'di. Hz. Ömer'in bu toplantıda Hz. Ebû Bekir'in büyük destekçisi olduğunu görmekteyiz. Tartışmalar Muhâcirlerin lehine doğruydu.¹⁸⁵ Hz. Ebû Bekir (r.a.), Ensârı yatıştırarak bir konuşma yaptı ve ortam biraz yumuşadı.¹⁸⁶ Hz. Ebû Bekir (r.a.) daha sonra yanında bulunan Hz. Ömer ve Hz. Ebû Ubeyde'ye (r.a.) işaret ederek bunlardan herhangi birini halife olarak seçebilecekleri tavsiyesinde bulundu.¹⁸⁷ Ancak onlar (Hz. Ömer ve Ebû Ubeyde), bu görev için en uygun adayın Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) olduğunu söylediler.¹⁸⁸ Başta Hz. Ömer ve Hz. Ebû Ubeyde (r.a.) olmak üzere Benî Sakîfe çardağında bulunan Ensâr ve Muhâcirlerden

¹⁸¹ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, II, 1106; Daha geniş bilgi için bkz. Zorlu, *İslam'da İlk İktidar Mücaadelesi*, s. 82-83.

¹⁸² *el-İmâme ve's-Siyâse*, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1977, I/22; İbn Hişâm, *Sîre*, IV/309; Taberî, *Târîh*, III/218; İbnü'l Esîr, *el-Kâmil*, II, 191-192; Zorlu, *İslam'da İlk İktidar Mücaadelesi*, s. 89-90. Sa'd b. Ubâde, Rasûlullah'ı (s.a.s) düşmanlarına karşı kendilerinin koruduklarını, Araplar'ın ancak Medineliler'in yardımıyla Rasûlullah'ın (s.a.s) otoritesine boyun eğdiklerini, bu sebeple Müslümanlar'ı yönetme konusunda başkalarından daha fazla hak sahibi olduklarını iddia eden bir konuşma yaparak adaylığını ilan etti (Apak, *İslam Tarihi 2 (Hulefâ-i Raşidîn Dönemi)*, s. 39).

¹⁸³ Daha geniş bilgi için bkz. Vâkîdî, *Ridde*, s. 35; *el-İmâme*, I/13; Taberî, *Târîh*, III/219; Zorlu, *İslam'da İlk İktidar Mücaadelesi*, s. 96-100; Apak, *İslam Tarihi 2 (Hulefâ-i Raşidîn Dönemi)*, s. 40.

¹⁸⁴ Vâkîdî, *Ridde*, s. 34-35, 38; *el-İmâme*, I/16; Taberî, *Târîh*, III/221; Apak, *İslam Târîhi 2 (Hulefâ-i Raşidîn Dönemi)*, s. 40-41.

¹⁸⁵ Zorlu, *İslam'da İlk İktidar Mücaadelesi*, s. 104.

¹⁸⁶ Hz. Ebû Bekir'in yaptığı konuşma: "Biz Rasûlullah'ın (s.a.s) yakınlarıyız, akrabalarıyız. Biz hilâfetin sahipleriyiz. Araplar içinde insanların en soylusuyuz. Bundan dolayı hilâfet, Kureyş'ten birine daha münâsiptir (Vâkîdî, *Ridde*, s. 35-36; *el-İmâme*, I/13; Taberî, *Târîh*, III/206). Sizler bizleri korudunuz ve bizlere yardımcı oldunuz, ancak insanlar Kureyş'e tâbi olurlar. Siz de bilirsiniz ki, Araplar halîfeliğe sadece Kureyş'i uygun göreceklendir, çünkü onlar, Araplar'ın en değer verdikleri ve şerefli kabul ettikleri yurdun sahibidirler ve İbrahim'in (a.s.) duasına muhatap olmuşlardır. Biz emîr, siz ise vezirlersiniz. Nitekim sizler, Rasûlullah'ın (s.a.s) da vezirleri olmuştunuz." (İbn Hişâm, *Sîre*, IV/310; Vâkîdî, *Ridde*, s. 36-37; *el-İmâme*, I/13-14; Apak, *İslam Tarihi 2 (Hulefâ-i Raşidîn Dönemi)*, s. 40); Zorlu, *İslam'da İlk İktidar Mücaadelesi*, s. 105-17. Hz. Ebû Bekir'in konuşmasında dikkate değer hususlardan biri hilâfetin Kureyş'in hakkı olduğu konusudur. Halife seçimi ile ilgili olarak tartışılan konulardan biri "İmamlar Kureyş'tendir" hadisidir. Bu konu ile ilgili geniş bilgi için bkz. Ali Bakkal, "Ebû Bekir'in halife Seçilmesinde 'İmamlar Kureyş'tendir' Hadisinin Rolü Üzerine", İSTEM, Yıl: 3, Sayı: 6, 2005, Konya, s. 87-103.

¹⁸⁷ Zorlu, *İslam'da İlk İktidar Mücaadelesi*, s. 108.

¹⁸⁸ İbn Hişâm, *Sîre*, IV/310; Vâkîdî, *Ridde*, s. 36; *el-İmâme*, I/14; Apak, *İslam Târîhi 2 (Hulefâ-i Raşidîn Dönemi)*, s. 40-41; Zorlu, *İslam'da İlk İktidar Mücaadelesi*, s. 108.

müteşekkil Müslümanlar, Hz. Ebû Bekir'e biat ettiler ve böylece Hz. Ebû Bekir Müslümanların ilk halifesi olarak seçilmiş oldu.¹⁸⁹

Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) halife seçilme meselesi, bize bazı ipuçları vermektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.s) vefatıyla birlikte Müslümanlar iki bölümde yer almaktaydı. Bir bölümü Hz. Peygamber'in cenazesi yanında ve diğer bölümü ise halife tayini için başka bir yerde toplanmış durumdaydı. Hz. Peygamber'in cenazesi yanında olanlarda bir sorun yoktu. Çünkü onlar, başlarında olanı kaybetmiş ve üzüntü içerisinde idiler. Fakat diğer yanda Rasûlüllah'ın (s.a.s) vefatından az bir zaman sonra halife tayini için toplananlar üzerinde biraz durmak gerekmektedir. Çünkü evvela onların Peygamber'i daha yeni vefat etti, alelacele halife seçmeleri gerekiyor muydu? Biraz sabretmeleri gerekmez miydi? Yine bir yandan da o zamanki siyasal ve sosyal şartlara binâen, Hz. Peygamber yerine hemen bir halife tayin etmek gerekiyorsa, diğer grubu yani Muhâcirleri beklemeleri gerekmez miydi?

Hz. Peygamber'in (s.a.s) vefatı, Ensâr topluluğunun Benî Sakîfe çardağında hemen halife tayini için toplanıp istişare etmesi ve Hz. Ebû Bekir başta olmak üzere Ömer ve Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın (r.a.) da bu tartışmalara katılmaları, özellikle Hz. Ömer ve Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) halifelikle alakalı yaptıkları ikna edici konuşmaları bize şu noktalarda açıklık getirmektedir:

Öncelikle, Hz. Peygamber (s.a.s) vefat etmeden önce hiçbir kimseyi kendi yerine halife olarak tayin etmemiştir. Eğer herhangi bir açıklama veya bir dayanak olsaydı, Ensâr topluluğunun halife seçimi için bir araya gelmeleri mantıksızlık olmaz mıydı? Aynı şekilde bunların yanına gelen kişiler (Hz. Ebû Bekir, Ömer ve Ebû Ubeyde) Hz. Peygamber'in (s.a.s) en seçkin sahâbîleri idiler. Eğer halifelikle alakalı Hz. Peygamber'in her hangi bir sözü veya yazılı bir açıklaması olsaydı bunlar Benî Sakîfe çardağına niye gitsinlerdi? Daha doğrusu bu olaylar hiç yaşanmayacaktı. Yani, Ensâr halife tayini için Benî Sakîfe çardağında toplanmayacaklardı.

Ayrıca, Hz. Ebû Bekir (r.a.), toplantıya katılanların biat etmesiyle kesin olarak halife tayin edilmiştir. Hz. Ömer'in ilk biat edenlerden olması hasebiyle, Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) halife seçiminde en önemli rolü oynadığını söyleyebiliriz.

---

¹⁸⁹ Buhârî, "*Fedâilu'l-Ashâb*", 5, "*Cenâiz*", 3, "*Meğâzî*", 11, "*Muhâribîn*", 30, 31, "*İ'tisâm*", 16, "*Mezâlim*", 19, "*Menâkibu'l-Ensâr*", 46; Müslim, "*Hudûd*", 15; Nesâî, "*Cenâiz*", 11; İbn Hişâm, *Sîre*, IV/310; Vâkıdî, *Ridde*, s. 41-42; *el-İmâme*, I/16-17; Taberî, *Târîh*, III/206; Apak, *İslam Târîhi 2 (Hulefâ-i Raşidîn Dönemi)*, s. 41; Daha geniş bilgi için bkz. Zorlu, *İslam'da İlk İktidar Mücaadelesi*, s. 108-127; Mehmet Azimli, "*Hulefâ-i Raşidîn Dönemi Halife Seçimleri*", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Sayı: I, Yıl: 2007, Samsun, s. 36-44.

2. Hz. Ömer'in Hz. Ebû Bekir'e Maaş Tayin İsteği

Hz. Ebû Bekir (r.a.) halife olunca, kendisine senede iki kat elbise ile birlikte, halifeliğinin ticaretine mâni olması ve ev halkının geçimi de nazara alınarak, 2500 dirhem maaş bağlanmıştı. Bu husus yeni bir mesele olduğu için icmâ-ı ümmetle karara bağlanmıştır.

Bu konuda birbirine yakın bir kaç farklı rivayet bulunmaktadır. Birinci rivayet, Hz. Hasan-ı Basrî'den, ikinci rivayet de biraz farkla Atâ b. Sâib'den ve üçüncü rivayet ise, genel bir ifade ile Humeyd b. Hilâl'dan bize ulaşmıştır. Şimdi bu rivayetleri tek tek ele almaya çalışacağız:

i) Hasan-ı Basrî'den (r.a.) şöyle bir rivayet nakledilmektedir: "Ebû Bekir (r.a.) halife seçilince minbere çıktı, Allah'a hamd ve senâlar sundu ve *"Akıllıların en akıllısı takvâya sarılan, Allah'tan çok korkandır"* mealindeki sözlerle başlayan bir hitâbede bulundu. Ertesi gün sabahleyin erkenden pazara inerken Ömer (r.a.) ile karşılaştı.

Hz. Ömer (r.a.): *"Ebû Bekir, nereye gidiyorsun?"* diye sordu.

"Pazara."

"Üzerine aldığın görev senin pazara çıkmaya mânidir."

"Sübhânallah! Bu vazife benim çocuklarımın nafakasını sağlamama mâni mi olacak?"

"Sana mâruf/uygun şekilde maaş bağlarız."

"Ömer'e yazık! (Nasıl böyle konuşursun!) Korkarım ki bu maldan bir lokma dahi bana helal olamaz."

Müteâkip günlerde yapılan istişâre sonucu Ebû Bekir'e Beytül mâl'dan maaş bağlandı. İki yılı aşkın hilâfeti döneminde (devlet hazinesinden) kendisine toplam 8 bin dirhem ödeme yapıldı. Vefat edeceği sırada: *"Ben Ömer'e , 'korkarım ki devlet hazinesinden bir tek lokma bile yemem bana helal olmaz' demiştim. Ama o beni yendi (Beytül mâl'dan bana maaş bağladı). Öldüğümde kendi öz servetimden 8 bin dirhem alın, Beytül mâl'a koyun"* diye vasiyet etti. Ebû Bekir'in vasiyeti gereği para Ömer'e getirilince: *'Allah, Ebû Bekir'e rahmet etsin, kendinden sonrakileri çok zor durumda bıraktı!'* dedi."¹⁹⁰

¹⁹⁰ el-Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali (v. 485/1093), *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ, Beyrut, 1424, VI/574; ayrıca Hz. Ebû Bekir'in halifelik maaşı için bkz. Muhibüddîn et-Taberî, *er-Riyâz*, I/177-178; Sallâbî, *Ebû Bekir Siddik*, s. 223-224.

ii) Atâ b. Sâib'den şöyle bir rivayet nakledilmektedir: "Ebû Bekir (r.a.), kendisine biat olduğu günün ertesi sabahı, kolunda hırkalarla pazara giderken Hz. Ömer sordu:

"Nereye gidiyorsun?"

"Pazara."

"Müslümanların idaresini üstlendin, pazarda ne işin var?"

"Pazara gitmezsem çoluk çocuğumun yiyeceğini nereden sağlayacağım?"

"Buyur, Ebû Ubeyde'ye gidelim, o sana maaş bağlasın."

Birlikte Ebû Ubeyde'nin yanına geldiler. Ömer durumu izâh edince Ebû Ubeyde b. Cerrâh (r.a.): "Sana, Muhâcirlerden orta halli birinin masrafı kadar bir yiyecek, nafaka, ayrıca kışlık ve yazlık elbiseler takdir ediyorum. Eskittiğini getirir, yenisini alırsın" dedi. Böylece Ömer ile Ebû Ubeyde, Ebû Bekir'e nafaka olarak her gün için -kelle ve sakatatı hariç- yarım koyun gövdesi verilmesini kararlaştırdılar."¹⁹¹

iii) Humeyd b. Hilâl'dan şöyle bir rivayet nakledilmektedir: "Ebû Bekir (r.a.) halife seçilince Peygamber Efendimizin sahâbîleri "Allah Rasûlü'nün halifesine yetecek miktarda nafaka bağlayalım" dediler ve kendisine yazlık ve kışlık olmak üzere iki çeşit elbise verilmesini, bunlar eskidiğinde eskilerini iâde edip yenilerini almasını, yolculuk yaparken bir binek hayvanı tahsis edilmesini, halife seçilmeden önce aile fertlerine harcadığı kadar bir maaş bağlanmasını kararlaştırdılar. O da bu teklifleri kabul etti."¹⁹²

Yukarıdaki rivayetlerin ortak bir noktası vardır o da ashâbın halife Hz. Ebû Bekir'e maaş bağlamasıdır. Ayrıca Hasan-ı Basrî ve Atâ b. Sâib'in rivayetlerinden anlaşılıyor ki bu konuda bu fikri ilk ortaya atan kişi, Hz. Ömer'dir. Rivayetlerden anlaşıldığı kadarıyla Hz. Ebû Bekir halife olunca tekrar pazara inmek istemiş, ancak halifelik makamı gereğince Hz. Ömer ona maaş bağlama konusu için onu pazara inmesinden vazgeçirmiştir. Daha sonra istişâre kurulundan da Hz. Ebû Bekir'e maaş bağlanması kararı çıkmıştır.

3. Hz. Ömer'in Hz. Ebû Bekir'e Hayranlığı

Hz. Ömer Müslüman olduktan sonra Hz. Ebû Bekir ile birlikte Rasûlullah'ın (s.a.s) iki veziri mahiyetinde olduklarını kaynaklar kaydetmektedir. Hz. Peygamber döneminde, Hz. Ömer ile Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) iyi ilişkilerde olduğu bilinmektedir. Aynı şekilde Hz. Ebû

¹⁹¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III/ 184; Müttakî el-Hindî, *el-Kenz*, V/68, nr. 14067.

¹⁹² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III/ 184.

Bekir'in (r.a.) halifelik döneminde de Hz. Ömer, halifenin baş danışmanlarından biri olduğu ve Hz. Ebû Bekir'e yardım ettiği görülmektedir. Yani şu demek oluyor ki, Hz. Ömer (r.a.), Hz. Ebû Bekir'e özel bir saygı duymakta ve tabiri caizse, kendisinden ayrılmaz bir parça olarak görmektedir. Ayrıca Hz. Ömer'in, Hz. Ebû Bekir'in üstün ahlakına hayran olduğu aşağıdaki rivayetten belli olmaktadır:

"Bir grup, Hz. Ömer'in halifelik döneminde, Hz. Ömer'in Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) üstünlüğünü konuşuyorlardı. Derken bu haber Hz. Ömer'e (r.a.) ulaştı ve bunun üzerine şöyle buyurdu: *'Vallahi Ebû Bekir'in bir gecesini ve bir günü Ömer'den (onun tüm hayatından) hayırlıdır. Rasûlüllah, Ebû Bekir ile Mekke'den Sevr mağarasına giderken, Hz. Peygamber'in kâh arkasına kâh önüne geçiyordu. Rasûlüllah onun durumuna şaşırarak şöyle dedi: 'Nedir senin bazen arkaya ve bazen de öne geçmen?'... Hz. Ömer dedi: 'İşte bu gece Ömer'den de Ömer'in bütün ehl-i beytinden de hayırlıdır.'*"¹⁹³

Rivayetten anlaşıldığı kadarıyla bu mevzu Hz. Ömer'in halifelik döneminde geçmiştir. Hz. Ömer (r.a.) bir gün cemaatin kendisini Hz. Ebû Bekir'e üstün kıldıklarını duymuş ve hemen bunu açıklığa kavuşturmuştur. Hz. Ömer'in bu sözünden anlaşılıyor ki Hz. Ebû Bekir'e büyük bir saygı duyuyor ve onun faziletini ve mertebesini yukarıdaki sözleriyle anlatıyordu. Zira Hz. Ömer, kendi hayatının tamamından Hz. Ebû Bekir'in bir gece bir gündüzünü daha hayırlı olarak yad etmektedir.

4. Hz. Ebû Bekir'in İrtidat Edenler İçin Oluşturduğu Heyet ve Hz. Ömer

Hz. Peygamber vefat edince, büyük bir fesat kendisini gösterdi, Arap kabilelerinden irtidat edenler ile Acemler, savaşa hırslanarak İslam için büyük bir tehlike haline geldi. Rasûlüllah'ın (s.a.s) vefat haberini duyan Yemen ve Necid bölgelerindeki bazı kabileler özellikle zekât ödemeyi reddederek isyan ettiler. Ayrıca Rasûlüllah'ın (s.a.s) vefatı ile ortaya çıkan karışık ortamdan istifade etmek isteyen bazı kimseler de Peygamber olduklarını ilan etti ve kendilerine inanan kalabalıkları peşlerine takarak İslam hükümlerini tehdit etmeye başladılar.¹⁹⁴ Rasûlüllah'ın (s.a.s) sağlığında onun hâkimiyetine boyun eğmek zorunda kalarak Müslüman olan, ancak imanın kalplerine nüfuz edip yerleşmediği bu bedevî topluluklar, onun vefatıyla cesaretlenmiş ve kalplerinde gizlediklerini açığa çıkarmışlardı.¹⁹⁵

¹⁹³ Zehebî, *el-Hulafâu'r-Râşidîn*, 321.

¹⁹⁴ Zehebî, *Târîh*, III/27; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IX/437; Sallâbî, *Ebû Bekir Sıddîk*, s. 276; Fayda, "Ridde (Ridde olayları)", DİA, İstanbul, 2008, XXXV/91

¹⁹⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV/437; Sallâbî, *Ebû Bekir Sıddîk*, s. 276.

İrtidat edenler iki gruptu:

Birincisi namaz kılmayı kabul eden ancak zekât vermeyi reddeden grup,

İkincisi ise peygamberlik iddiasında bulunup dinden dönmüş kimseler.¹⁹⁶

Bunun üzerine, halife Hz. Ebû Bekir (r.a.), Müslümanları toplayarak onlara irtidat edenler hakkında bir konuşma yapmış¹⁹⁷ ve fikir alışverişinde bulunmuştu. Kaynaklarda bu konuyla ilgili daha çok Hz. Ömer'in (r.a.) ismi ön plana çıkmıştır.¹⁹⁸ Ancak Hz. Ebû Bekir (r.a.) irtidatta bulunanlarla savaşmaya kararlı olduğunu söylemiştir. Oradaki sahâbe Hz. Ebû Bekir'in kararına saygı gösterip onaylamıştır. Daha sonra Hz. Ömer'in (r.a.) sözünden¹⁹⁹ de anlaşıldığı gibi onun aldığı karar, isâbetli çıkmıştır.²⁰⁰

Bilindiği gibi Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) danışmak için topladığı önde gelen sahâbîlerden oluşan ve "hilâfet şûrası" diyebileceği bir istişare heyeti vardı. Bu heyet içerisinde de en başta, gelecekte İslam'ın diğer üç halifesi haline gelecek olan Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali (r.a.) bulunuyordu. İrtidat edenler için Hz. Ebû Bekir bunlara fikir danışmış ve onların ortaya attığı önerileri dinlemiştir. Hz. Ebû Bekir ile diğer üç halifenin arasındaki münasebetin burada ne derecede olumlu olduğunu açıkça görmek mümkündür.

5. Hz. Ebû Bekir'in Danışmanı Hz. Ömer'in Konumu

Hz. Ebû Bekir, Asr-ı Saadet'te Allah Rasûlü'nün istişare ettiği kimselerden sayılırdı. Hz. Peygamber'in (s.a.s) vefatıyla artık o, Rasûlüllah'ın yerine geçmiş ve pozisyonlar da değişmişti. Bundan sonra devlet başkanı olduğu için, Rasûlüllah'ın (s.a.s) döneminde olduğu gibi,²⁰¹ çıkacak olan dinî, ictimâî, siyâsî vb. meseleleri danışması gerekiyordu.

¹⁹⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IX/437 vd.; Sallâbî, *Ebû Bekir Siddîk*, s. 276 vd.; Fayda, "Ridde (Ridde olayları)", DİA, XXXV/91.

¹⁹⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IX/439-440; Sallâbî, *Ebû Bekir Siddîk*, s. 278-280.

¹⁹⁸ Hz. Ömer ve Hz. Ebû Bekir'in arasında geçen konuşma için bkz. Zehebî, *Târîh*, III/27; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IX/438; Sallâbî, *Ebû Bekir Siddîk*, s. 280.

¹⁹⁹ Ebû Recâ el-Utaridî'den şöyle bir rivayet nakledilmektedir: "Medine'ye gelmiştim. Baktım, halk toplanmıştı. Aralarında da birinin alnını öpen bir adam vardı. Adam: 'Canım sana kurban olsun! Sen olmasaydın, biz helak olmuştuk!' diyordu. Ben: 'Öpen kim, öpülen kim?' diye sordum. Birisi: 'Şu Ömer bin Hattab'dır. Zekât vermeyi reddeden mürtetlerle savaşmasından dolayı Ebû Bekir'in alnını öpüyor' dedi (Köksal, *İslam Tarihi*, III/1097; Kutluay, *Siyeru's-Sahâbe*, I/66).

²⁰⁰ Zehebî, *Târîh*, III/27; Sallâbî, *Ebû Bekir Siddîk*, s. 280.

²⁰¹ Hz. Peygamber döneminde bütün işler ayetin emriyle istişare ile yapılıyordu. Şura Suresi, 42/38; ayetin tamamı şöyledir: (Onlar, Rablerinin davetini kabul ederler ve namazı dosdoğru kılarlar. Onların işleri de kendi aralarında bir istişare ile dir. Kendilerine verdiğimiz rızıktan onlar, Allah yolunda harcarlar).

Bir tespite göre Hz. Ebû Bekir'in çokça danıştığı kimseler şunlardı: Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Abdurrahman b. Avf, Muaz b. Cebel, Übey b. Ka'b ve Zeyd b. Sâbit (r.a.). Bunların hepsi ayrıca onun zamanında fetva verirlerdi ve Müslümanlar da onlara danışmaktaydı.²⁰²

Yukarıdaki bilgilerden yola çıkarak kısaca şunları söyleyebiliriz: Hz. Ebû Bekir (r.a.) halife olduktan sonra, Allah Rasûlü'nün döneminde olduğu gibi bütün meseleleri danışmıştır ve danıştığı insanların başında Hz. Ömer'in (r.a.) olduğu görülmektedir.

6. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in Birbirlerine Olan Güveni ve İtimadı

Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in (r.a.) hayatlarını incelediğimizde, ikisinin birbirine olan saygısı, güveni ve muhabbetini çeşitli rivayetlerde görmekteyiz. Bu rivayetlerden kısaca bir kaç örneği burada nakletmeye çalışacağız:

Daha önce mevzubahis ettiğimiz gibi, Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) halifelik döneminin ilk sorunlarından biri ridde olayları olmuştu. Halife Hz. Ebû Bekir (r.a.), zekât vermeyenler ve sahte Peygamberler ile savaşmaya kesin gözle bakarken, Hz. Ömer'in (r.a.), zekât vermeyenler ile savaşma konusunda şüpheleri vardı.²⁰³ Ancak Hz. Ebû Bekir (r.a.), kararlıydı. Çünkü İslam bir bütündü ve din parçalanamazdı. Yani zekatı namazdan ayırmak şهادet kelimesinin hakkını tam eda etmemek demektir. Ashab-ı Kiram, durumu düşünüp Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) hak verdiler. Nitekim Abdullah b. Mes'ud, Hz. Ebû Bekir'in ridde ve irtidat olaylarındaki rolü konusunda şu önemli değerlendirmeyi yapmıştır: "*Rasûlüllah'ın (s.a.s) vefatından sonra eğer Allah bizim başımıza Ebû Bekir'i ihsan etmemiş olsaydı, biz öyle kararlar vermiştik ki, az kalsın mahvolacaktık. Şöyle ki bizler, bir yaşını bitirip iki yaşına basan develeri zekât almak için savaşmamayı, göçebe Araplardan gelenleri yemeyi ve bize ölüm gelinceye kadar Allah'a ibadet etmeyi ittifakla kabul etmiştik. Hâlbuki Allah, Ebû Bekir'i onlarla savaşmaya azmettirdi...*"²⁰⁴

Hz. Ebû Bekir'in irtidat konusunda aldığı kararın çok isabetli olduğu, Abdullah b. Me'sud'un değerlendirmesinde görülmektedir. Ayrıca Ebû Recâ el-Utâridî, kendisinin şahid olduğu bir olayı bize şöyle aktarmaktadır: "Medine'ye gelmiştim. Baktım, halk toplanmıştı. Aralarında da birinin alnını öpen bir adam vardı. Adam: '*Canım sana kurban olsun! Sen olmasaydın, biz helak olmuştuk!*' diyordu. Ben: '*Öpen kim, öpülen kim?*' diye sordum. Birisi:

²⁰² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III/134; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V/250; VI/ 313, 315; Zahîr, *eş-Şîa ve Ehlü'l-Beyt*, s. 70-71; Sallâbî, *Ebû Bekir Sıddîk*, s. 223.

²⁰³ Bkz. Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, çev. Mustafa Fayda, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1988, s. 136.

²⁰⁴ Belâzürî, *Fütûh*, s. 137.

'Şu Ömer bin Hattâb'dır. Zekât vermeyi reddeden mürtetlerle savaşmasından dolayı Ebû Bekir'in alnını öpüyor' dedi."²⁰⁵

Ebû Sâlih el-Gifârî'den şöyle bir rivayet nakladılmaktadır: "Ömer b. Hattâb (r.a.) Medine'nin kenar mahallelerinden birinde oturmakta olan gözleri kör, yaşlı bir kadını geceleri yoklar, suyunu götürür, ihtiyaçlarını yerine getirirdi. Fakat her gittiğinde bir başkasının da kendisinden önce varıp kadının isteklerini sağladığını görürdü. Bunun üzerine bir gün erkenden çıktı, yolun kenarında beklemeye başladı. Bir de ne görsün, gelen halife Ebû Bekir siddîk (r.a.). Ömer: 'Yemin ederim ki zaten senden başkası olamazdı!' dedi."²⁰⁶

Hz. Peygamber'in (r.a.) ders halkalarında bulunan, sahâbîlerin de en önde gelen isimlerinden olan Hz. Ebû Bekir (r.a.) ve Hz. Ömer'in (r.a.) hayatlarına dair sahâbîlerden nakledilen rivayetleri incelediğimiz zaman bu iki büyük sahâbînin birbirleri arasında muazzam bir saygı ve sevginin olduğunu farkına varırız.

7. Hz. Ebû Bekir'in Hilâfet Vasiyetinde Hz. Ömer'in Konumu

Hz. Ebû Bekir (r.a.), 13/634 yılında rahatsızlandı ve hastalığının vefat ile sonuçlanması ihtimaline karşılık kendisinden sonraki halifeyi belirlemeye karar verdi. Dolayısıyla bu göreve yani kendisinden sonra hilâfete en uygun aday olarak Hz. Ömer'i (r.a.) gördü. Bu görüşünü hilâfet meclisine da açıkladı. Şûrada bulunan Hz. Osman, görev için en isabetli kişinin Hz. Ömer (r.a.) olduğunu söyledi.²⁰⁷

Ancak diğer önde gelen bazı sahâbîler, Hz. Ömer'in (r.a.) sert mizacından dolayı endişelerini dile getirdiler ve hatta bir kısmı bu konuda "*Allah'a ne cevap vereceğini*" söyleyerek Hz. Ebû Bekir'e sorumluluğunu hatırlatmaya çalıştılar. Halife onlara şu karşılığı verdi: "*Siz beni Allah ile mi korkutuyorsunuz? Sizin işinizde zerre kadar haksızlık etmiş olan hüsrana uğrasın. Rabbime kavuştuğum zaman, 'Allah'ım onlar üzerine kullarının en iyisini istihlaf ettim' derim.*"²⁰⁸ Halife Hz. Ebû Bekir'in Muhâcir önderleriyle yaptığı görüşmelerden

²⁰⁵ Köksal, *İslam Tarihi*, III/1097; Kutluay, *Siyeru's-Sahâbe*, I/66.

²⁰⁶ İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsim Ali b. Hasan (v. 571/1175), *Târîhu Medinet-i Dımeşk*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1415, XXX/332; İbnü'l-Esîr, *Üsdi'l-Ğâbe*, II/147; Süyûtî, *Câmiu'l-Ahâdis*, XXIV/445, nr. 27451; Müttakî el-Hindî, *el-Kenz*, XII/490, nr. 35607; Muhammed Rıza (v. 1369), *Ebû Bekir es-Siddik Evvelü'l-Hulefâi'r-Râşidîn*, Thk. Halil Şeyha, Dâru'l-Kitâbu'l-Arabî, 1424, s. 18.

²⁰⁷ Taberî, *Târîh*, III/428; İbnü'l Esîr, *el-Kâmil*, II/425; Apak, *İslam Tarihi 2 (Hulefâ-i Râşidîn Dönemi)*, s. 93.

²⁰⁸ Taberî, *Târîh*, III/433; İbnü'l Esîr, *el-Kâmil*, II/425.

sonra, Ensâr toplumunun da önde gelenlerinden olan Evs reisi Üseyd b. Hudayr, Hz. Ömer'in halifeliğine onay vereceklerini bildirdi.²⁰⁹

Hz. Ebû Bekir (r.a.) yaptığı görüşmeler sonucunda teklifinin genel kabul gördüğü kanaatini aldıktan sonra kâtibi Hz. Osman'ı (r.a.) çağırarak bir ahitnâme yazdırdı.²¹⁰ Hz. Ebû Bekir'in tasdik ettiği ahitnâme, Hz. Osman tarafından ilân edildi. Halife Hz. Ebû Bekir, kararın tebliğinden sonra yanında toplananlara kendisine akraba olmayan bir kişiyi yerine tayin ettiğini, ona itaat etmelerini, zira bu konuda kendisinin elinden gelenin en iyisini yapmaya çalıştığını söyledi. Bunun üzerine orada hazır bulunanlar vasiyete uyacakları konusunda halifeye söz verdiler.²¹¹ Hz. Ebû Bekir (r.a.), kararın ilânından sonra halefi Hz. Ömer'i (r.a.) çağırarak gerekli tavsiyelerde bulundu.²¹²

Görüldüğü gibi Hz. Ebû Bekir (r.a.) kendisinden sonra Hz. Ömer'i (r.a.) halifelige vasiyet etme konusunda bazı itirazlarla karşılaşmasına rağmen, sahip olduğu kararlılıktan dolayı yine de Hz. Ömer'i (r.a.) hilâfete uygun görerek onu Müslümanların gelecekteki halifeleri olarak istihlâf etmiştir. Bu olaydan da anlaşılacağı üzere Hz. Ebû Bekir (r.a.), Hz. Ömer'e (r.a.) güvendiğinden, kendisinden sonra halife olarak Hz. Ömer'e (r.a.) biat edilmesini istemiştir.

B. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Osman İlişkileri

1. Hz. Ebû Bekir'in Halife Seçiminde Hz. Osman'ın Durumu

Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesiyle ilgili hususa daha önce temas ettiğimiz için burada, konunun bütünlüğü açısından genel hatlarına değinip geçeceğiz. Hz. Peygamber (s.a.s) 13 gün hasta yatıp, kendisinden sonraki devlet başkanı için ne yazılı ve ne de şifâhî hiçbir belge bırakmadan 13 Rebiulevvel 11/8 Haziran 632 tarihinde vefat etti. Ashâbın Ensâr grubu,

²⁰⁹ Taberî, *Târîh*, III/433; İbnü'l Esîr, *el-Kâmil*, II/425.

²¹⁰ Bkz. Hz. Ömer'in halife seçilmesinde Hz. Osman bölümü.

²¹¹ Taberî, *Târîh*, III/428; İbnü'l Esîr, *el-Kâmil*, II/426; Apak, *İslam Tarihi 2 (Hulefâ-i Râşidîn Dönemi)*, s. 94-95.

²¹² Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) Hz. Ömer'e (r.a.) tavsiyesi: "*Ben seni geride bıraktıklarına bakarak yerime geçirdim. Rasûlüllah'a (s.a.s) çokça arkadaşlık ettim. Gördüm ki, o bizi dâima kendisine, ehlimizi de ehline tercih ederdi. O derece ki, onun bize verdiklerinden artanları tekrar biz onun ehline hediye ederdik. Sen de bana arkadaşlık ettin. Benim dâima benden öncekilerin izini takip ettiğimi gördün. Ben asla hak yoldan sapmadım. Ey Ömer, senin kaçınmanı istediğim işlerin ilki, nefsinin arzularına uymandır. Çünkü her nefsin bir şehvî arzusu vardır. Onu yerine getirdiğin vakit daha başkasını istemekte ısrar ve inat eder. Rasûlüllah'ın (s.a.s) ashâbından şu karınları şişmiş, gözleri dünyaya tamah etmiş, sevdiklerini kendisi için sevmiş olan kimselere karşı dikkatli olmanı, onları korkutmanı, kendinin de korkmanın istiyorum. Şüphesiz, onlardan birisinin bir hataya düşmesi hayreti mucibdir. Sakın hayret edenlerden olma. Bil ki, sen Allah'tan (c.c.) korktuğun müddetçe onlar da senin yolunda doğruluğa devam edeceklerdir. Vasiyetim budur. Selamlarımı sunarım.*" (İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III/199-200.)

özellikle de Hazrecliler vefat haberini alır almaz, Hz. Peygamber'in (s.a.s) imam olarak tayin ettiği şahıs olan Hz. Ebû Bekir (r.a.) ile birlikte öğle namazına dahi katılmadan Sa'd b. Ubâde'yi halife seçmek için Benî Sâide çardağında toplandılar. Toplantı haberinin kendilerine ulaşması üzerine, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Ebû Ubeyde (r.a.) bir grup Muhâcirle birlikte toplantı mahalline gittiler ve uzun tartışmalardan sonra Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) biat ettiler.

Kaynaklar Benî Sâide çardağında Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Ebû Ubeyde (r.a.) dışında bir grup Muhâcirin varlığından bahsetmektedir. Bunlar arasında Hz. Osman (r.a.) ve Hz. Abdurrahman b. Avf'ın (r.a.)²¹³ ismi de geçmektedir.²¹⁴ Bunların dışında yazarı meçhul olan ancak İbn Kuteybe'ye (v. 276/889) nispet edilen *el-İmâme ve's-Siyâse* kitabında şöyle bir rivayet yer almaktadır:

"Ensâr, Ebû Bekir'e biat ederken Hâşimoğulları, Ali b. Ebî Tâlib'in; Ümeyyeoğulları, Osman b. Affân'ın; Zühreoğulları ise Sa'd ile Abdurrahman b. Avf'ın etrafında Mescid-i Nebevîde toplanmışlardı. Zübeyr b. Avvâm da Hâşimoğulları ile birlikteydi... İnsanlar kendisine biat ettikten sonra Ebû Bekir, Ebû Ubeyde ve Ömer ile birlikte Mescid-i Nebevîye geldi. (Halkın grup grup oturduklarını gören) Ömer: '*Bakıyorum da parça parça gruplar halinde toplanmışsınız. Haydi, kalkın da Ebû Bekir'e biat edin! Ben ve Ensâr ona biat ettik zaten.*' deyince, Osman ve yanındaki Ümeyyeoğulları kalkarak Ebû Bekir'e biat ettiler..."²¹⁵

Yukarıdaki rivayetleri incelediğimizde; birinci rivayette Hz. Osman'ın (r.a.) Benî Sâide çardağında bulunduğunu anlamaktayız. Buna binâen Hz. Osman'ın (r.a.) orada Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) biat ettiğini söylememiz mümkündür. Çünkü Sa'd b. Ubâde hâriç orada bulunan herkesin Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) biat ettiğini bilmekteyiz.

İkinci rivayette ise; Benî Sâide çardağındaki toplantı Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) biat etmeleriyle bitmiş ve hep birlikte Mescid-i Nebevî'ye gelmişlerdir. Mescid-i Nebevî'de halkın bölük bölük olarak oturduklarını gören Hz. Ömer'in (r.a.) sözü dikkat çekmektedir. Hz. Ömer

²¹³ Zorlu, *İslam'da İlk İktidar Mücadelesi*, s. 168, (Vâkıdî, *Ridde*, s. 44'ten).

²¹⁴ İbn Hişâm, *Sîre*, I/5; Zorlu, *İslam'da İlk İktidar Mücadelesi*, s. 168. Bu konu ile ilgili Cem Zorlu'nun şöyle bir değerlendirmesi bulunmaktadır: "*Hz. Osman ile Hz. Abdurrahman b. Avf'ın, seçimin ilk aşamasında değil; ama Ebû Bekir'in adaylığının kesinleşmesinden sonra buraya katıldıkları kanaatindeyiz. Zira bu iki sahâbî de Medine toplumunun ileri gelen şahsiyetlerinden ve aşare-i mübeşşereden oldukaları için, eğer işin başında orada bulunsalardı kesinlikle müzakerelerde söz alarak konuşurlar ve aday gösterme esnasında da isimleri adaylar arasında geçerdir. O halde bunlar oraya en erken Hz. Ebû Bekir'in adaylığı kesinleştikten sonra gelmişlerdir. Ve orada bulunan Muhâcirler arasında Hz. Ebû Bekir'in hilâfetine karşı çıkan ve biat etmeyen kalmamıştır.*"

²¹⁵ *el-İmâme*, I/28.

(r.a.), kendisinin ve Ensâr'ın Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) biat ettiklerini söylemektedir. Bunun üzerine Hz. Osman'ın Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) biat ettiğini görmekteyiz.

Cem Zorlu'nun bu konuyla ilgili şöyle bir değerlendirmesi bulunmaktadır: "*Bu rivayetlere göre, Benî Sâide örtmesinde biat bittikten sonra Ashâb, Mescid-i Nebevî'ye gelmişlerdi. Bu esnada mescidde bulunan Müslümanlar öbek öbek oturmuş gruplar halinde kendi aralarında sohbet ediyorlardı. Ashâbın tekbir sesleri üzerine olaya muttali olarak Mescid'e gelen Hz. Ali de Hâşimoğulları ile birlikte bir köşeye oturmuştu. Böylece Mescid'de üç grup oluşmuştu:*

1. Hz. Ali'nin etrafında Hâşimoğulları,
2. Hz. Osman'ın etrafında Ümeyyeoğulları,
3. Sa'd b. Ebî Vakkâs ile Abdurrahman b. Avf'ın etrafında Zühreoğulları.

Ashâb bu şekilde sohbet ederken, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Ebû Ubeyde (r.a.) ile birlikte Benî Sâide örtmesinden mescide geldiler ve Hz. Ömer (r.a.), kendisinin ve Ensârın Ebû Bekir'e (r.a.) biat ettiklerini belirterek bu grupları biata davet etti. Bunun üzerine Hz. Ali (r.a.) ve beraberindekiler hariç, o esnada Mescid-i Nebevî'de bulunan bütün ashâb biat ettiler. Eğer ilk oturumda Abdurrahman b. Avf (r.a.) ile Hz. Osman'ın (r.a.) varlığını kabul edecek olursak, onların burada kabilelerine öncülük yapmak ve Ebû Bekir'in (r.a.) hilâfetini kabul ettiklerini bir kez daha vurgulamak için biatlarını yenilediklerini söyleyebiliriz. Şüphenin ve endişenin kol gezdiği böyle bir ortamda bu tavır çok doğal ve gerçekçidir."²¹⁶

Sonuç olarak ister birinci rivayet ister ikinci rivayet olsun her ikisinde de Hz. Osman'ın (r.a.) Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) herhangi bir itirazının olmadığını veya halifelik gibi bir iddiasının da bulunmadığını, bilakis Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) biat ettiğini görmekteyiz.

2. Hz. Ebû Bekir'in Danışmanı Hz. Osman

Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer (r.a.) arasındaki ilişkiler bölümü adı altında, Hz. Ömer'in, Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) danışmanı olduğunu söylemiştik. Orada aktardığımız rivayette Hz. Osman'ın ismi de geçmektedir.²¹⁷ Hz. Ebû Bekir'in halife olduktan sonra Hz. Peygamber'in (s.a.s) yolunu izlediğine ve devlet başkanı olarak danışmanları olduğu konusuna biraz temas etmiştik. Nasıl ki Hz. Ömer (r.a.), halife Hz. Ebû Bekir'e devlet işlerinde yardımcı olmaya çalışmışsa, Hz. Osman'ın (r.a.) da halifeye yardımcı olduğu görülmektedir.

²¹⁶ Zorlu, *İslam'da İlk İktidar Mücadelesi*, s. 173-174.

²¹⁷ Bkz. Hz. Ebû Bekir'in danışmanı Hz. Ömer bölümü.

Ayrıca Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) halifelik dönemindeki görev taksimatına bakıldığında, Hz. Ali (r.a.) ve Hz. Osman'ın (r.a.), halifenin danışmanlarından oldukları görülmektedir. Kaynaklarımız Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) emirlerini vilâyetlere ve ordu komutanlarına yazarak ulaştıran kâtiplerinden söz etmekte ve özellikle üç kişinin adını vermektedir:

1. Hz. Ali (r.a.)
2. Zeyd b. Sâbit (r.a.)
3. Hz. Osman (r.a.)²¹⁸

3. Hz. Ebû Bekir'in İslam Fetihleri İçin Oluşturduğu Heyet ve Hz. Osman

Bir rivayette Hz. Ebû Bekir (r.a.), Şam topraklarına bir ordu göndermek için istişare heyetine danıştığı ve bunların içerisinde Hz. Osman'ın (r.a.) da bulunduğu belirtilmektedir: “...Hz. Ebû Bekir onlara konuyu açtı. Orada olanlara Allah'ın (c.c.) nimetlerini andı. Ona göre Allah'ın nimetlerinden biri de Allah'ın aradaki düşmanlıkları gidermesi, insanları tek vücut haline getirdiği bir ümmet yapmasıydı. Ardından bütün Arapların bir ana ve bir babanın soyundan geldiğini söyledi. Bu açıdan Şam topraklarına yani Rumlara karşı savaşıldığı takdirde muzaffer olunacağını belirtti. Ona göre Doğu Roma'ya karşı galip olunmasa da savaşta Müslümanlar için büyük kazançlar vardı. Ölenler şehitlik sevabı kazanacak, sağ kalanlar Allah'ın dinini müdafaa ettiği için Allah (c.c.) katında ecrini alıp sağ kalacaktı. Son olarak da sözlerini şöyle tamamladı: “*Benim görüşüm budur, siz ne diyorsunuz?*”²¹⁹ Bunun üzerine, önce Hz. Ömer ayağa kalkarak söz aldı. Kendileri neye el atmak istese, Hz. Ebû Bekir'in önce davranıp ona el attığını söyledi. Ardından bu konudaki görüşünü şöyle ortaya koydu: “*(Senin görüşün) isabetli bir görüştür. Hemen asker gönder. Allah, dinine yardım eder, İslam'ı ve ona inananları mutlaka üstün kılacaktır.*”²²⁰

Sonra Abdurrahman b. Avf ayağa kalkarak söz aldı. O da Roma toprakları sınırlarına akıncılar gönderilmesini ama ağırlıkla onlara savaş açılmamasını istedi. Ona göre önce Yemen fethedilmeli, ardından güçlenip Doğu Roma topraklarına girilmeliydi. Hz. Ebû Bekir söylenenleri dinliyordu. Bu kez Hz. Osman ayağa kalktı o da görüşlerini şöyle açıkladı: “*Ben*

²¹⁸ Ya'kûbî, *Târîh*, II/117; İbnü'l Esir, *el-Kâmil*, II/385; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 427; Zahîr, *eş-Şîa ve Ehlü'l-Beyt*, s. 70; Fayda, “*Ebû Bekir*” DİA, X/106.

²¹⁹ İbn Asâkir, Ebû'l Kâsım Ali b. Hasan (v. 572/1176), *et-Târîhu'l-Kebîr*, Thk. Abdülkâdir Bedrân, Ravzatu's-Şâm, 1329, I/127.

²²⁰ İbn Asâkir, *et-Târîhu'l-Kabîr*, I/28.

seni, bu din salıklarının hayırhahı ve onlara pek şefkatli olarak görüyorum. Onların geneli hakkında bir görüş sahibi olduğunda, onu gerçekleştirmeye kararlı ol, gerçekten bundan ittiham edilmersin.” Ardından Talha, Zübeyr, Sa’d b. Ebû Vakkâs, Sâid b. Zeyd, Ebû Ubeyde b. Cerrâh ve diğerleri de “Osman doğru söylüyor, aklın nasıl keserse öyle yap. Biz sana ne muhalefet eder ne de senden kötü şey bekleriz” dediler.²²¹

Yukarıdaki rivayete dikkat edildiğinde, Hz. Ebû Bekir (r.a.) kâfirlerle savaş konusunda, ashâbın ileri gelenleri ile istişarede bulunmaktadır. Halife Hz. Ebû Bekir, kendi düşüncesini onlarla paylaştıktan sonra onların fikrini almaktadır. En başta Hz. Ömer (r.a.), kendilerinin herhangi bir işe el atmadan önce, halifenin bu işe önce davranıp el attığını söylemekte ve onu tasdik etmektedir. Abdurrahman b. Afv ise, Halife'ye bu konuda dikkatli olmasını tavsiye etmektedir. Hz. Osman, ona Müslümanların hayrını isteyen birisi olduğunu söyledikten sonra istikrarlı olmasına dikkatini çekmektedir. Bunun üzerine istişarede bulunan diğer kişiler Hz. Osman'ı tasdik edip Hz. Ebû Bekir'i (r.a.) teşvik etmektedirler.

4. Hz. Ebû Bekir'in Hz. Osman'a Olan Güveni

Dünya siyâsî tarihine bakıldığında vekillik makamı önemli bir görev olarak görülmektedir. Mesela, devletin başında olan birisi eğer kendi yerine birisini vekil olarak bırakmak isterse, en güvendiği kişilerden birisini seçmektedir. Geçmiş dönemlerde vekil demek, bütün güce sahip olan biri demektir. Dolayısıyla devletin başında olan birisi, güvenemediği kimseyi kendi yerine vekil yapamazdı. Halife Hz. Ebû Bekir de güvendiği kimselerden olan Hz. Osman'ı (r.a.) kendi yerine vekil olarak seçtiği kaynaklarda geçmektedir. “...Hicrî 12. senesi hac vakti gelince, Hz. Ebû Bekir (r.a.) bizzat kendisi hac emîri olarak hacca gitti. Haccını ifrâd haccı olarak yaptı. Medine'de, yerine Hz. Osman b. Affan'ı bırakmıştı...”²²²

Hz. Ebû Bekir (r.a.) ve Hz. Osman (r.a.) ilişkileri açısından yukarıdaki rivayete baktığımızda, Hz. Ebû Bekir (r.a.) hac emîri olarak bizzat kendisi Mekke'ye giderken kendi yerine halef/vekil olarak Hz. Osman'ı (r.a.) bıraktığı görülmektedir. Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) yaptığı bu görevlendirme de onların arasındaki ilişkinin çok iyi olduğunu, aralarında bir güven ve muhabbetin olduğunu göstermektedir.

²²¹ İbn Asâkir, *et-Târîhu'l-Kabîr*, I/29-30. Hz. Osman'ın Halife Hz. Ebû Bekir'in danışmanlarından biri olduğunu gösteren rivayetler için bkz. Sallâbî, *Osman Zü'n-Nûreyn*, s. 84-86.

²²² Kutluay, *Siyeru's-Sahâbe*, I/104.

5. Hz. Ebû Bekir'in Vefatı ve Hz. Osman

Hz. Ebû Bekir (r.a.) ölüm döşeginde iken, kendisinden sonra halife olacak zatın vasıflarını Hz. Osman'a (r.a.) anlatıyordu. Hz. Osman da bunları kaydediyordu. Hz. Ebû Bekir (r.a.), tarif ettiği zatın ismini anmadan bayılmıştı. Hz. Osman (r.a.), Hz. Ebû Bekir vefat etti zannıyla Hz. Ömer'in (r.a.) ismini yazdı. Biraz sonra Hz. Ebû Bekir (r.a.) ayıldı, kimi yazdığını sordu. Hz. Osman (r.a.), "*Ruhunu teslim ettiğini sanmıştım. Tefrika çıkmasından korktuğum için Ömer b. Hattâb'ı yazdım, ey Mü'minlerin Emîri!*" dedi. Hz. Ebû Bekir (r.a.) onun bu hassasiyetine çok sevindi ve memnuniyetini şöyle dile getirdi: "*İslam'a ve Müslümanlara yaptığın bu iyiliğinden dolayı Allah (c.c.) seni hayırla mükâfatlandırsın. Şayet kendini de yazmış olsaydın, yine isabetli hareket etmiş olurdun.*"²²³

Bu konuyu ilerleyen bölümlerde "Hz. Osman (r.a.) ve Hz. Ömer'in ilişkileri" konusu içerisinde detaylı olarak açıklayacağımızdan dolayı şimdilik şu kadarını söylemek yeterlidir: Hz. Osman (r.a.), Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) kâtiplik yapmıştır ve Hz. Ebû Bekir (r.a.), Hz. Osman için şu ifadelerde bulunmuştur: "*Şayet kendini de yazmış olsaydın, yine isabetli hareket etmiş olurdun*". Bu ifade Hz. Ebû Bekir (r.a.) ve Hz. Osman (r.a.) arasındaki ilişkiye dair önemli bir bilgi içermektedir.

C. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ali İlişkileri

1. Hz. Ebû Bekir'in Halife Seçiminde Hz. Ali ve Ebû Bekir'e Biati

Müslümanların ilk halifesinin seçimi, İslam siyaset tarihi açısından tartışıla gelen çok önemli olaylardan biridir. Müslümanlar, Hz. Peygamber'in (r.a.) vefat etmesi ile lidersiz kaldılar ve her şeyi bir kenara bırakarak bir lider belirleme gereğini duydular. Bu işe o kadar önem verdiler ki, lider tayin etme işini Hz. Peygamber'in (r.a.) defin işinden bile önceye aldılar.²²⁴ Onların Hz. Peygamber'in vefatından sonra karşılaştıkları ilk problem yönetim meselesi olmuştu.²²⁵ Daha sonraları özellikle bu süreçte Hz. Ali (r.a.) niçin seçime itiraz etmişti? Ne zaman biat etmişti? Ne şekilde biat etmişti? gibi soruların cevapları, asırlardır Sünnî ve Şîî tarihçileri arasında tartışıla gelmiştir.

Hz. Peygamber'den sonraki hulefâ-i râşidîn denilen bu dönemde, Müslüman toplumunu yöneten dört halifenin seçimi önem arz etmektedir. Her şeyden önce Hz. Ebû Bekir

²²³ Zehebî, *el-Hulafâü'r-Râşidîn*, s. 116-117; Kutluay, *Siyerü's-Sahâbe*, I/362-363.

²²⁴ *el-İmâme*, I/4 vd.

²²⁵ Azimli, "*Hulefâ-i Râşidîn Dönemi Halife Seçimleri*", s. 36-44.

(r.a.), hulefâ-i râşidîn arasında ilk seçilen halife olmuştu. Ona biat eden önemli kişiler, daha sonra sırasıyla halife olacak olan Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali (r.a.) olmuştu. Hz. Ömer'in (r.a.) Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) ilk biat edenlerden oluşunu, yani özel biat olarak bilinen zamanda, biat ettiğini daha önce aktarmıştık.²²⁶ Ayrıca Hz. Osman'ın (r.a.) da sonuç itibarıyla Hz. Ebû Bekir'e biat ettiğine, özel biatte mi yoksa umûmi biatte²²⁷ mi biat ettiğine ilgili yorumlara değinmiştik.²²⁸ Şimdi ise Hz. Ali'nin (r.a.) Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) biat etmesine değinmek istiyoruz.

Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesini genel hatlarıyla hatırlatacak olursak, Hz. Peygamber (r.a.) vefat edince Ensâr, Hz. Peygamber'den (r.a.) sonra kendi aralarından birinin halife seçilmesi için Sakîfe'de toplanmışlardı. Bu toplantıdan haberdar olan Muhâcirlerden Ebû Ubeyde b. Cerrâh ve Hz. Ömer (r.a.), Hz. Peygamber'in (r.a.) teçhiz ve tekfin işlerini bırakıp, yanlarına Hz. Ebû Bekir'i de alarak Sakîfe'ye gitmişlerdi. Hz. Peygamber'in (r.a.) teçhiz işiyle ise akrabaları Hz. Ali ve Abbâsoğulları ilgilenmişlerdi.

Sakîfe'ye giden üç sahâbî, Sakîfe'de Ensâr'ın konuşmalarını dinlemiş, daha sonra Hz. Ebû Bekir (r.a.) söz alarak konuşma yapmıştı. Neticede Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Ebû Ubeyde'yi (r.a.) halifelğe aday göstermiş, fakat ikisi de bu teklifi kabul etmeyerek derhal Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) biat etmişlerdi. Bu ikisinin biatından sonra -Sa'd b. Ubâde hariç- orada bulunan herkes, Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) biat etmişlerdi. Buraya kadar ki olayları daha önce anlatmıştık. Hz. Ali'nin (r.a.) biatı ise bundan sonra gelmektedir.

Yukarıdaki bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla, Hz. Ali (r.a.), Hz. Peygamber'in (r.a.) defin işleriyle meşgul olduğu için ilk gün biat edememiştir. Her şeyden evvel şu noktayı şimdiden belirtmemizde fayda vardır: Bütün kaynaklar er veya geç Hz. Ali'nin (r.a.), Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) biat ettiğini ittifakla belirtmektedirler; biat etmediğini söyleyen hiçbir kaynak yoktur. Buradaki asıl problem ise Hz. Ali'nin (r.a.), Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) ne zaman biat ettiğidir.²²⁹ Bu konuyla ilgili, karşımıza farklı rivayetler çıkmaktadır. Hz. Ali'nin (r.a.), salı günü yani genel biatta, Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) biat ettiğini söyleyenlerin yanında; salı günü değil de daha sonraki günlerde biat ettiğini (biatını geciktirdiğini) söyleyen rivayetler de bulunmaktadır.

²²⁶ Bu konuda bkz. Buhârî, "*Fedâilu'l-Ashâb*", 5, "*Cenâiz*", 3, "*Meğâzi*", 11, "*Muhâribîn*", 30, 31, "*İtisâm*", 16, "*Mezâlim*", 19, "*Menâkibu'l-Ensâr*", 46; Müslim, "*Hudûd*", 15; Nesâî, "*Cenâiz*", 11; İbn Hişâm, *Sîre*, IV/310; Vâkîdî, *Ridde*, s. 41-42; *el-İmâme*, I/16-17; Taberî, *Târîh*, III/206; Apak, *İslam Tarihi 2 (Hulefâ-i Raşidîn Dönemi)*, s. 41; Daha geniş bilgi için bkz. Zorlu, *İslam'da İlk İktidar Mücadelesi*, s. 108-127; Azimli, "*Hulefâ-i Râşidîn Dönemi Halife Seçimleri*", s. 36.

²²⁷ Özel biat, Sakîfe çardağındaki birinci biat; umumi biat ise camide yapılan herkesin biatı olarak bilinir.

²²⁸ Bkz. İbn Hişâm, *Sîre*, I/5; Zorlu, *İslam'da İlk İktidar Mücadelesi*, s. 168.

²²⁹ Zorlu, *İslam'da İlk İktidar Mücadelesi*, s. 184.

İbnü'l Esîr (v. 630/1233) şöyle bir rivayet nakletmektedir: "*Hz. Ali, Hz. Ebû Bekir'e biat edildiğini haber alınca, altında pantolonu ve üstünde de ridası bulunmayan bir gömlek ile alalacele çıkıp Hz. Ebû Bekir'e biat etti. Daha sonra kendi pantolon ve ridasını isteyerek örtündü.*"²³⁰

Diğer bir rivayete göre Hz. Ebû Bekir (r.a.), mescide gelmiş ve halk orada kendisine biat etmişti. Rasûlüllah'ın (s.a.s) cenazesini yıkamakla meşgul olan Hz. Abbâs ile Hz. Ali, mescidden gelen bu tekbiri işitince, Hz. Ali "Bu da ne?" dedi. Abbâs: "Böyle bir şey (hilâfet), asla kaçırılmaz. İşte bundan dolayı ben, sana söylemem gerekenleri daha önce söylemişim zaten"²³¹ diyerek karşılığını verdi. Hz. Ali (r.a.) evinden çıkarak Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) yanına geldi ve: "Ey Ebû Bekir! Bizim de bu işte bir hakkımız olduğunu düşünmedin mi?" diye sitem etti. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir (r.a.), "Bilakis, düşündüm; fakat fitne çıkmasından korktum. Meğer büyük bir iş yüklenmişim." karşılığını verdi. Hz. Ali (r.a.): "Rasûlüllah'ın seni namaz kıldırmakla görevlendirdiğini ve mağarada iken ikinin ikincisi olduğunu biliyorum. Ancak bu işte bizim de hakkımız olduğu halde bize danışılmadı. Allah seni bağışlasın!" diyerek Ebû Bekir'e (r.a.) serzenişte bulundu ve ardından Ebû Bekir'e (r.a.) biat etti.²³²

Yukarıdaki rivayetleri birleştirerek tahlil ettiğimizde, ikisindeki ortak nokta Hz. Ali'nin (r.a.) hemen biat ettiğiidir. Ancak birinci rivayette Hz. Ali (r.a.), Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) biat edildiğini duyunca tereddüt etmeden gelip biat etmiştir, ikinci rivayette ise Hz. Ali (r.a.), Hz. Ebû Bekir'e bu konuda, kendileriyle istişare edilmediği için serzenişte bulunmuş ve daha sonra da ona biat etmiştir.

Daha önce Hz. Osman'ın (r.a.) Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) biatı bölümünde aktardığımız bir rivayeti, bu konunun da daha iyi anlaşılabilmesi için, burada bir kez daha hatırlatmak istiyoruz:

"Ensâr, Ebû Bekir'e biat ederken Hâşimoğulları, Ali b. Ebû Tâlib'in; Ümeyyeoğulları, Osman'ın; Zühreoğulları ise Sa'd ile Abdurrahman b. Avf'in etrafında Mescid-i Nebevî'de toplanmışlardı. Zübeyr b. Avvâm da Hâşimoğullarıyla birlikte idi. Annesi Safiyye bint Abdilmüttalib'den dolayı kendisini onlardan kabul ediyordu... İnsanlar kendisine biat ettikten

²³⁰ İbnü'l Esîr, *el-Kâmil*, II/325.

²³¹ Hz. Ömer'in Tabakât'da geçen şöyle bir rivayeti bulunmaktadır: "Rasûlüllah vefat edince Abbâs, Ali'ye: 'Ey Ali! Hadi gel, ben ve burada bulunanlar sana biat edelim. İmkânımız varken bu işi yaparsak, hiçbir kimse buna karşı çıkmaz!' deyince, Hz. Ali: 'Biri mi var? Yani bizim dışımızda birileri bu işe istekli olur mu?' karşılığını verdi. Abbas ise: 'Zannedersem, Vallâhi olacak' dedi. Hz. Ebû Bekir'e biat edilip insanlar mescide gelince, Hz. Ali tekbir sesini işitti ve: 'Bu nedir?' diye sordu. Abbas: 'İşte bu, seni çağırdığım; fakat senin bana karşı çıktığın şeydir!' karşılığını verdi. Bunun üzerine Ali: 'Bu olabilir mi?' diye sorunca Abbas: 'Böyle bir şey (hilâfet) asla reddedilmez!' karşılığını verdi." (İbn Sâd, *Tabakât*, II/246).

²³² Belâzürî, *Ensâb*, II/263.

sonra Ebû Bekir, Ebû Ubeyde ve Ömer ile birlikte Mescid-i Nebevî'ye geldi. Halkın grup grup oturduklarını gören Ömer: '*Bakıyorum da parça parça gruplar halinde toplanmışsınız. Haydi, kalkın da Ebû Bekir'e biat edin! Ben ve Ensâr ona biat ettik zaten*' deyince, Osman ve yanındaki Ümeyyeoğulları kalkarak Ebû Bekir'e biat ettiler. Ardından Sa'd ve Abdurrahman b. Avf ile beraberlerindeki Zühreoğulları da kalkarak Ebû Bekir'e biat ettiler. Fakat Ali ve Abbâs b. Abdülmuttalib ile yanındaki Hâşimoğulları ise evlerine çekip gittiler; Zübeyr b. Avvâm da onlarla birlikte idi..."²³³

Rivayetten anlaşıldığı üzere sadece Hz. Ali'nin (r.a.) hilâfet beklentisi yoktu. Hz. Ali ve Hâşimoğulları'nın yanında, Ümeyyeoğulları ve Zühreoğulları da hilâfet beklentisi içerisinde görülmüştü. Ancak, Hz. Ömer'in (r.a.) uyarısıyla Hz. Osman'ın etrafında toplanmış olan Ümeyyeoğulları ve Sa'd ile Abdurrahman b. Avf'in etrafında toplanmış olan Zühreoğulları dışında, Hz. Ali ile beraber olan Hâşimoğulları, Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) biat etmeden dışarıya çıkıp gitmişlerdi.

Yukarıdaki rivayetlerden anlaşıldığı kadarıyla Hz. Ali (r.a.), Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) hemen biat etmiştir. Halbuki, Hz. Ali (r.a.) hilâfetin en güçlü adaylarından olup hilâfet için gerekli olan sosyal güç ve siyasî konuma sahipti.²³⁴ Buna rağmen ümmetin bütünlüğünün korunması için, Müslümanların halife olarak seçtikleri Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) daha ilk günlerde bait etmiştir.

Hz. Ali'nin biatını geciktirdiğini belirten rivayetlere gelince, tarihçilerin bu konuda aktardıkları bilgiler birbirinden farklılık arz etmektedir. Taberî'nin (v. 310/992) *Târîh*'inde şöyle bir rivayet yer almaktadır: "*Ali b. Ebû Tâlib 40 günden sonra biat etti. Bazıları derler ki 6 ay sonra ve bazıları da 2 ay sonra biat etti.*"²³⁵

İbnü'l Esîr (v. 630/1233), kendisinden naklettiğimiz rivayeti²³⁶ aktardıktan sonra kendi kanaatini şöyle belirtmiştir: "*Doğru olan, Mü'minlerin Emîri'nin (Hz. Ali'nin Hz. Ebû Bekir'e) 6 ay sonra biat etmiş olmasıdır.*"²³⁷

el-İmâme ve's-Siyâse yazarı, Hz. Ali'nin (r.a.) Hz. Fatıma (r.a.) vefat edinceye kadar biat etmediğini ve Hz. Fatıma'nın da Hz. Peygamber'den (s.a.s) sonra 75 gün yaşadığını söylemektedir.²³⁸ Mes'ûdî'de (v. 346/957) bu konuyu şöyle nakletmektedir: "*Hz. Ali'nin (r.a.) Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) biatı konusunda tarihçiler ihtilaf etmişlerdir; kimileri, Hz. Fatıma'nın vefatından 10 gün sonra biat ettiğini söylemişlerdir ki bu, Hz. Peygamber'in vefatından 70*

²³³ *el-İmâme*, I/28.

²³⁴ Zorlu, *İslam'da İlk İktidar Mücadelesi*, s. 254.

²³⁵ Taberî, *Târîh*, III/208.

²³⁶ Bkz. Hz. Ebû Bekir'in halife seçiminde Hz. Ali ve Ebû Bekir'e biat bölümü.

²³⁷ İbnü'l Esîr, *el-Kâmil*, II/325.

²³⁸ *el-İmâme*, I/31.

küsur gün sonra olmaktadır; kimileri Hz. Fatıma'nın vefatından 3 ay sonra; kimileri de 6 ay sonra Hz. Ali'nin Hz. Ebû Bekir'e biat ettiğini söylemişlerdir."²³⁹

Konunun başında da belirttiğimiz gibi, bütün kaynaklar Hz. Ali'nin Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) biat ettiğini ittifakla belirtmektedirler. Fakat görüldüğü üzere biatın ne zaman gerçekleştiği hususunda görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Hz. Ali'nin Ebû Bekir'e (r.a.) hemen biat ettiğini ifade eden rivayetler olduğu gibi; daha sonraki zamanlarda biat ettiğini ifade eden nakiller de bulunmaktadır. Bizim için önemli olan konu ise, Hz. Ali (r.a.) Hz. Ebû Bekir'e hilâfet konusunda kendisine danışılmadığı için veya her hangi bir sebepten dolayı bir süre biat etmemiş olabilir. Ancak Hz. Ebû Bekir'in hilâfeti boyunca onun yanında devlet meseleleri için yardım ettiğini görmekteyiz.

Hz. Peygamber'in terbiyesinde yetişmiş bu ilk nesil, çok kaygan olan ve ahlakî değerlerin çok az devreye girebildiği iktidar mücadelesi ortamında, her ne kadar insanların kendilerinden bekledikleri beşer üstü ve kutsal bir düzeyde olmasa da bir insanın ortaya koyabileceği en erdemli bir mücadele şeklini ortaya koymuşlar ve işi kavgaya götürmeden sonraki nesillere örnek olabilecek bir halife seçimi gerçekleştirmişlerdir.²⁴⁰

2. Hz. Ali'nin Hz. Fatıma Sebebiyle Hz. Ebû Bekir İle İlişkisi

Hz. Peygamber'in (s.a.s) vefatından kısa bir süre sonra meydana gelen fikrî ve siyasî ihtilaflara yön veren hâdiselerden biri de Fedek²⁴¹ meselesidir. Vaktiyle Hz. Peygamber'in (s.a.s) tasarrufunda olan Fedek arazisi ile ilgili olarak Hz. Ebû Bekir ile Hz. Fatıma arasında yaşanan hâdiseler, Sünnî ve Şîî Müslümanlarca farklı değerlendirilmiş ve sürekli tartışma konusu yapılmıştır.²⁴²

Bu konuya Hz. Peygamber'in (s.a.s) miras bırakıp, bırakmadığıyla alakalı rivayetlerle başlamak istiyoruz. "*Biz miras bırakmayız, bizim bıraktıklarımız sadakadır.*"²⁴³ Bu hadis, konunun ana çatısını oluşturmakta ve Hz. Ebû Bekir bu hadisi bizzat kendisi ilk ağızdan rivayet aktarmıştı. Urve'nin şöyle dediği rivayet edilmişti: "*Rasûlullah, vefat ettiği zaman zevceleri, miraslarını talep etsin, diye Osman'ı, Ebû Bekir'e göndermek istediler. Âişe, onlara*

²³⁹ Mes'ûdî, *Mürûc*, II/309.

²⁴⁰ Zorlu, *İslam'da İlk İktidar Mücadelesi*, s. 254.

²⁴¹ Fedek, (bugünkü Hâit) Medine ile Hayber arasında, Medine'ye yaklaşık 150 km. mesafede Yahudilerin yaşadığı bir yerd. Fedek, Hayber'in fethinden sonra barış yoluyla alınan ve yarısı Hz. Peygamber'e (s.a.a) tahsis edilen bir yerd. Konu için bkz. Hüseyin Algül, "*Fedek*", DİA., İstanbul, 1995, XII/294-295.

²⁴² İsmail Altun, "*Hz. Ebû Bekir ile Hz. Fatıma Arasında Yaşanan Fedek Meselesine Sünnî ve Şîî Yaklaşımların Analizi*", İslam Araştırmaları Dergisi, Sayı: 27, Yıl: 2012, İstanbul, s. 1; ayrıca Şîî alimlerin bu konudaki yorum ve değerlendirmeleri için bkz. Mehmet Salih Arı, *İmamiye Şîası Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife*, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 220-234.

²⁴³ Buhârî, "*Meğâzî*", 14, 38; "*Ferâiz*", 3, "*İ'tisâm*", 5; İbn Sa'd *et-Tabakât*, II/314; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V/249.

şöyle dedi: 'Rasûlüllah, 'Biz miras bırakmayız. Terekemiz sadakadır' demedi mi?'"²⁴⁴ İbn Kesîr, Buhârî'de geçen bu hadisi aktardıktan sonra konuyla ilgili şöyle bir yorum getirmiştir: "Bu sözü söyleyen -şayet kendilerine miras takdir edilseydi- mirasçı olacak zevcelerden biri idi. Ama o, Rasûlüllah'ın terekisinin miras değil de sadaka olacağını Rasûlüllah'ın ifade etmiş olduğunu itiraf etti. Görünen odur ki, Rasûlüllah'ın diğer zevceleri de Hz. Âişe'nin bu rivayetine muvafakat etmişlerdi. Ve Hz. Âişe'nin kendilerine bu hususta söylediği hadisi hatırlamışlardı. Bu konuda Hz. Âişe'nin kullandığı ifade bu hükmün onlarca da kesin olarak bilindiğini ilan ediyordu."²⁴⁵

Hz. Fatıma'nın, Hz. Peygamber'in mirasını talep etmek için Hz. Ebû Bekir ile arasında geçen konuşmayı Hz. Âişe şöyle nakletmektedir: "Rasûlüllah'ın kızı Fatıma, Allah'ın Medine ve Fedek'te Hz. Peygamber'e fey"²⁴⁶ olarak verdiği mallardan olan mirasını ve Hayber'in humusundan kalan malları istemek üzere Ebû Bekir'e haber gönderdi. Bunun üzerine Ebû Bekir dedi ki, 'Rasûlüllah, 'Biz miras bırakmayız. Bizim bıraktıklarımız sadakadır. Ancak Âl-i Muhammed, bu maldan yiyebilir' buyurmuştur.' Böylece Ebû Bekir, bu mallardan Fatıma'ya hiç bir şey vermedi. Fatıma da bu sebeple Ebû Bekir'e gazaplandı, ondan uzaklaştı ve ölünceye kadar da onunla konuşmadı. Fatıma, Rasûlüllah'tan sonra 6 ay yaşadı. O öldüğünde eşi Ali, Ebû Bekir'e bildirmeden geceleyin onun cenaze namazını kaldı ve onu defnettirdi."²⁴⁷

İbn Sa'd'ın (v. 230/844) aktardığı bir rivayete göre Fatıma ile Abbas, miras talep etmek üzere Ebû Bekir'e geldiler. Onlarla birlikte Ali de bulunuyordu. Ebû Bekir, Rasûlüllah'ın "Biz miras bırakmayız, bizim bıraktıklarımız sadakadır" hadisine dayanarak onların miras taleplerini reddetti ve ardından şöyle dedi: "Peygamber kimin geçimini üzerine almış ve yüklenmişse onların tamamının harcamaları ve geçimleri bana aittir." Bunun üzerine Ali şunları söyledi: "Süleyman, Davud'a vâris olmuştur."²⁴⁸ Zekeriyya da 'O, bana vâris olsun; Ya'kûb hanedanına da vâris olsun"²⁴⁹ demiştir." Ebû Bekir, Ali'ye şöyle cevap verdi: "Vallahi bu iş böyledir, bunun böyle olduğunu benim bildiğim kadar sen de biliyorsun." Ali ise "Ancak burada Allah'ın kitabı konuşuyor" diyerek konuşmasını bitirdi. Hepsi birlikte bir şey söylemeden oradan ayrıldılar.²⁵⁰

²⁴⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V/471.

²⁴⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V/474; ayrıca bkz. Şanverdi, *İlk Üç Halife Döneminde Hz. Ali*, s. 31.

²⁴⁶ Fey konusu için bkz. Mustafa Fayda, "Fey", DİA, İstanbul, XII/511-513.

²⁴⁷ Buhârî, "Meğâzî", 38; Müslim, "Cihad", 52; Zahîr, *eş-Şîa ve Ehlü'l-Beyt*, s. 83; Altun, "Hz. Ebû Bekir ile Hz. Fatıma Arasında Yaşanan Fedek Meselesine Sünnî ve Şîî Yaklaşımların Analizi", s. 4.

²⁴⁸ Neml suresi, 27/16.

²⁴⁹ Meryem suresi, 19/6.

²⁵⁰ İbn Sa'd, II/315.

Yukarıdaki rivayetlerden tespit edebileceğimiz noktalar şunlardır: Hz. Peygamber'in vefatından sonra zevceleri ve kızı Hz. Fatıma, kendi miraslarını talep etmişlerdir. Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in diğer hanımlarına Peygamberlerin miras bırakmayacağını hatırlatarak onları geri çevirmiştir. Ayrıca Hz. Fatıma, babasından kalan mirası Halife'den talep edince, Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'in hadisini aktarıp Peygamberlerin miras bırakmayacağını hatırlatmıştır. Hz. Fatıma da Hz. Ali ve Abbass ile birlikte Hz. Ebû Bekir'in yanından ayrılmıştır.

Hz. Ebû Bekir'in, Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fatıma'yı üzmüş olsa bile, Hz. Peygamber'e bağlılığından dolayı sergilemiş olduğu tavrın doğruluğunu bir kat daha kuvvetlendiren, şu bilgiyi aktarmak istiyoruz: "*Zeyd b. Ali b. Hüseyin, Ali b. Ebû Tâlib'in şöyle dediğini naklederler: 'Eğer ben Ebû Bekir'in yerinde olsaydım onun Fedek arazisi hakkında verdiği hükmün aynısını verirdim.'*"²⁵¹ Yine Hz. Ebû Bekir ve Ömer'in haklarına tecavüz edip etmediği Zeyd b. Ali'nin kardeşi Ebû Ca'fer Muhammed Bâkır'a sorulduğunda o da şöyle değerlendirme yapmıştır: "*Hayır! Âlemlere uyarıcı olsun diye Kur'an'ı kuluna indirene yemin olsun ki, onlar bizim hakkımıza zerre kadar zulmetmemişlerdir.*"²⁵²

Yukarıda aktardığımız nakiller ve yorumlar göz önünde bulunduracak olursa, akla şöyle bir soru geliyor: Hz. Fatıma gibi Rasûlullah'ın gözetiminde yetişmiş mümtaz bir zat, acaba bütün Müslümanlarca takvası, sadakati ve hilafete liyakati kabul görmüş bir şahsiyete miras meselesinden dolayı, vefatına kadar dargın kalması makul olabilir mi? Bunun makul olduğunu kabul etmekle beraber, bu dargınlığın küçük boyutta olduğu söylenebilir. Çünkü Hz. Ebû Bekir, Hz. Fatıma'nın vefatından kısa bir süre önce gönlünü almış, Hz. Fatıma da ondan hoşnut olarak ruhunu teslim etmiştir.²⁵³

3. Hz. Ebû Bekir'in Danışmanı Olarak Hz. Ali

Hz. Ebû Bekir'in (r.a.), halife olduktan sonra Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali (r.a.) ve diğer bazı sahâbîler ile istişare ettiğini daha önce anlatmıştık. Tabiri caizse halife Hz. Ebû Bekir'in istişare heyeti vardı. Hz. Ebû Bekir (r.a.), devletin sorunlarını halletmek için gerektiğinde heyete başvuruyordu. Bunların arasında Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali (r.a.) gibi sahâbenin ileri gelenleri bulunmaktaydı. Hz. Ali'nin, Hz. Ebû Bekir'in istişare heyetinde

²⁵¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V/290; Zahîr, *eş-Şîa ve Ehlü'l-Beyt*, s. 89; Altun, "*Hz. Ebû Bekir ile Hz. Fatıma Arasında Yaşanan Fedek Meselesine Sünnî ve Şîî Yaklaşımların Analizi*", s. 7.

²⁵² Zahîr, *eş-Şîa ve Ehlü'l-Beyt*, s. 89;

²⁵³ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V/289; Şanverdi, *İlk Üç Halife Döneminde Hz. Ali*, s. 33.

olduğu rivayetini daha önce aktarmıştık.²⁵⁴ Bunun yanı sıra Hz. Ali'nin (r.a.), halifenin kâtiplerinden biri olduğunu da daha önce belirtmiştik.²⁵⁵ Netice olarak Hz. Ali (r.a.), Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) hem danışmanı ve hem de kâtibî olduğunu söylemek mümkündür.

Hz. Ebû Bekir (r.a.), Rasûlullah (s.a.s) gibi kararlarını istişare ile alan biriydi. Herhangi bir kararı veya düşüncesini istişare etmek için öncelikle Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebû Vakkâs, Said b. Zeyd ve Ebû Ubeyde b. Cerrâh gibi Bedir ve diğer savaşlarda bulunan büyüklere ve bunlarla birlikte diğer Muhâcir ve Ensâr'ın ileri gelenlerini istişareye çağırıyordu.

Hz. Ebû Bekir (r.a.), Şam'a (Sûriye topraklarına) asker gönderme kararı alırken tabiri caizse, hilâfet istişare kurulunu toplamış ve onlarla konuyu tartışmıştır. Bu grubun içerisinde Hz. Ali de bulunmaktaydı. Hz. Ebû Bekir mecliste bulunanların fikrini sorduktan sonra, sıra Hz. Ali'ye geldi. Hz. Ali fikrini şu şekilde beyan etti: *“Onlara ister komutan olarak kendin git, ister (askerin) başında birini gönder; inşallah, onlara (düşmana) karşı zafer bulacaksın.”*²⁵⁶

Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, Hz. Ali'ye şöyle dua etti: *“Allah seni hayırla müjdelesin”* ve ardından sordu: *“Bunu nereden biliyorsun?”* Hz. Ali: *“Çünkü Rasûlullah'ı şöyle derken duydum: 'Bu din bütün muhaliflerine gâlip olmayı sürdürecektir, hatta bu din ve ona inananlar hâkim olacaklardır.’”* Hz. Ebû Bekir bu açıklama üzerine şöyle dedi: *“Bu ne güzel söz! Gerçekten sen beni sevindirdin, Allah da seni sevindirsin.”*²⁵⁷

Hz. Ebû Bekir ve Ali ilişkileri açısından bu olaya dikkat edecek olursak:

1. Hz. Ebû Bekir'in hilâfet istişare heyetinde Hz. Ali de yer almakta olup, halife onun fikirlerini dinlemiş ve Hz. Ali de görüşlerini açıkça beyan etmiştir.

2. Bu olay göstermektedir ki, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ali birbirleriyle samimiydiler.

3. Hz. Ali, Suriye ve Filistin'i fethedecek ordular konusunda Hz. Ebû Bekir'le paralel düşünüyordu. Hz. Ebû Bekir ona *“Allah da seni sevindirsin”* diye dua etmiştir.

²⁵⁴ Bkz. Hz. Ebû Bekir'in danışmanı Hz. Ömer bölümü.

²⁵⁵ Bkz. Hz. Ebû Bekir'in danışmanı Hz. Osman bölümü.

²⁵⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI/311; Kandehlevî, Muhammed b. Yusuf el-Kandehlevî, *Hayâtü's-Sahâbe*, çev. Ahmet Meylanî, İslâmî Neşeriyat, Konya, 1983, III/69.

²⁵⁷ Kandehlevî, *Hayâtü's-Sahâbe*, III/70.

4. Hz. Ebû Bekir'in İrtidat Edenlere Karşı Savaşı Sırasında Hz. Ali'nin Konumu

Hz. Ebû Bekir (r.a.) halife olduğunda ridde olayları ortaya çıktı. Bunun üzerine halife Hz. Ebû Bekir de olayları bastırmak için Arap Yarımadası'nın farklı bölgelerine asker gönderdi. Hz. Aişe'den nakledildiğine göre, Hz. Ebû Bekir (r.a.), bir askerî birliğin başında Zülkassa'ya²⁵⁸ kadar gitmiş ve mürtetlerle savaşmıştı. Hz. Aişe (r.a.) bunu "*Babam kılıcını kuşanıp atına bindi ve Zülkassa'ya kadar gitti*" diye anlatmaktadır.²⁵⁹

Kaynaklarda Hz. Ebû Bekir'in başkomutan olarak komuta ettiği Zülkassa topraklarındaki bu ordudan bahsedilmektedir. Ordunun başında, komutan olarak halife Hz. Ebû Bekir (r.a.) bulunmaktadır. Hz. Aişe'nin (r.a.) anlattığına göre Hz. Ali (r.a.), halifenin Medine'den ayrıldığını duyunca, arkadan atıyla bu birliğe yetişmiş, Zülkassa'da Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) atının dizginlerini tutarak ona şunları söylemişti: "*Ey Rasûlullah'ın halifesi, nereye? Sana Rasûlullah'ın (s.a.s) Uhud günü söylediğini söylüyorum: 'Kılıcını kınına sok ve bizi kendinle (başına bir şey getirerek) musibetlendirme.' Vallahi senin yüzünden bir musibete düşersek, senden sonra ebediyyen İslam'ın düzeni olmaz.*"²⁶⁰ Hz. Ebû Bekir (r.a.), Hz. Ali'nin bu sözleri üzerine Zülkassa'dan geri dönüp askerlerin başına bir komutan tayin etti.²⁶¹

Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ali (r.a.) arasındaki münasebet açısından yukarıdaki olayı incelersek şu noktalar dikkat çekmektedir:

1. Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) başkomutan olması ve Hz. Ali'nin onu ikâz etmesi.
2. Hz. Ali'nin (r.a.) Hz. Ebû Bekir (r.a.) ile güzel ilişkilerde olduğu.
3. Hz. Ali, Hz. Ebû Bekir'i Hicret'in 3. yılında (625) Uhud gazvesi öncesi söylenen bir sözle ikna etmiştir.²⁶²

Hz. Ebû Bekir (r.a.) halife olduğunda yaptığı ilk iş, Usâme ordusunu göndermek oldu. Usâme ordusu Medine'den ayrıldıktan sonra, İslam'ın merkezietini teşkil eden şehirde fazla

²⁵⁸ Zülkassa, Rebeze yolu üzerinde Medine'ye yirmi mil uzaklıkta bir yerdir. Burası Sa'lebe ve Uvâloğulları'nın yurduydur (İbn S'ad, *et-Tabakât*, II/85; Köksal, *İslam Tarihi*, VI/49).

²⁵⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI/313-314; Kandehlevî, *Hayâtü's-Sahâbe*, II/247-248.

²⁶⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI/315-316; el-Heytemî, Ahmed b. Hacer el-Heytemî, *es-Savâiku'l-Muhrika*, Mektebetü'l-Kâhire, Kâhire, 1385, I/144; ayrıca bkz. Köksal, *İslam Tarihi*, VI/49-53.

²⁶¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI/315-316; Heytemî, *Savâik*, I/144.

²⁶² Uhud savaşı başlamadan önce, o günün savaş geleneğine göre, teke tek çarpışmalar yaşanmıştı. Bu arada Hz. Ebû Bekir'in müşrik orduda yer alan oğlu Abdurrahman at üstünde öne çıktı ve Müslümanlardan er diledi. Tepeden turnağa zirha bürünmüştü ve yalnız gözleri açıktaydı. Bu durum Hz. Ebû Bekir'in zoruna gitmiş olmalı ki, onunla çarpışmak için kılıcını çekti: "*Ya Rasûlullah, onunla ben vuruşacağım*" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah şöyle buyurdu: "*Sok kılıcını kınına ve dön yerine. Bizi nefesinden (varlığından) faydalandır.*" Bkz. Vakidî, *Ridde*, II/257; Köksal, *İslam Tarihi*, III/114-117.

askerî kuvvet kalmadı. Kaynaklarda geçen rivayetlere göre, irtidat eden kabilelerin bazılarının elçileri halife Hz. Ebû Bekir (r.a.) ile *zekât vermeme* konusunu konuşmaya geldi. Ancak Halife bunu kabul etmediği halde bu kez onlar, Hz. Ömer'in yanına gidip, Hz. Ebû Bekir ile konuşmasını dilediler. Fakat bu da onlara fayda vermedi. Heyet, Medine'de bir kaç gün kaldıktan sonra buradan ayrılmadan önce, kendi kavimlerine bu şehrin askerî gücünün olmadığını habercileri tarafından ulşatırdılar.²⁶³

Medine'ye baskın yapanlar arasında iki kabile vardı. Birisi Absoğulları ve diğeri de Zübyânoğulları'ydı. Bu baskından haberdar olan Hz. Ebû Bekir (r.a.), Medine'nin stratejik üç bölgesine bir bölük asker yerleştirme kararına vardı.²⁶⁴ Bu üç bölgenin müfreze komutanları olarak da Hz. Ali (r.a.), Hz. Zübeyr b. Avvâm (ile İbn Mes'ud'u)²⁶⁵ (r.a.), Hz. Talha b. Abdullah'ı (r.a.) seçti. Hz. Ebû Bekir, irtidat eden kabilelerin Medine'ye ansızın baskın yapması ihtimaline karşı, halka silahlanmalarını emretti...²⁶⁶ Sonunda Absoğulları ve Zübyânoğulları ile birlikte onlara yardıma gelenler bozguna uğratıldı.²⁶⁷

Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ali ilişkileri açısından bakacak olursak; Hz. Ebû Bekir'in halifeliğinin ilk günlerinde Hz. Ali'yi müfreze komutanı olarak seçmiş ve Hz. Ali (r.a.) de bu görevi kabul etmiştir. Bu da şunu gösteriyor ki, eğer Hz. Ali, halife ile kûs veya araları bozuk olsaydı, her şeyden önce Halife böyle önemli bir görevi ona teklif etmezdi. Aynı şekilde eğer böyle bir şey aralarında geçmiş olsaydı herhâlükârda Hz. Ali (r.a.), halifenin verdiği bu görevini kabul etmeyebilirdi. Çünkü Hz. Ali (r.a.) tarihte cesaretiyle bilinen bir şahıstır. Kısacası bu olaydan şöyle bir sonuç çıkarmak mümkündür: Hz. Ebû Bekir'in zamanında Hz. Ali askerî bir göreve getirilmiş ve Hz. Ali de, Hz. Ebû Bekir tarafından verilen bu görevi kabul etmiştir.

5. Hz. Ali'nin İlk İki Râşid Halife Hakkındaki Düşüncesi

Ali b. Hüseyin'den aktarıldığına göre Hz. Ali'nin (r.a.) halifelik döneminde Haşimoğulları'ndan bir genç o günler ona şöyle sordu: "*Müminlerin Emîri, seni cumada, 'Ya Rabbi! Râşid Halifeler'i salih kıldığın şeyle bizi de salih kıl', diye hitap ederken işittim. Onlar kimler?*"²⁶⁸ Gençin sorusu üzerine şöyle cevap verdi: "*(Onlar) Ebû Bekir ve Ömer'dir. (Allah*

²⁶³ Taberî, *Târîh*, III/244-245; İbnü'l Esîr, *el-Kâmil*, II/343-344.

²⁶⁴ Taberî'nin rivayetine göre, Medine'nin üç kapısı vardı. Hz. Ebû Bekir askerî birlikleri komutanlarıyla bu üç kapıya yerleştirdi. bkz. Taberî, *Târîh*, III/245.

²⁶⁵ Bkz. İbnü'l Esîr, *el-Kâmil*, II/344.

²⁶⁶ Taberî, *Târîh*, III/245; İbnü'l Esîr, *el-Kâmil*, II/344.

²⁶⁷ Taberî, *Târîh*, III/245; İbnü'l Esîr, *el-Kâmil*, II/345.

²⁶⁸ Müttakî el-Hindî, *Müntehab*, IV/444; halife ve hilâfet için bkz. Avcı, "*Hilâfet*", DİA, XVII/539-541.

ikisinden razı olsun). (o ikisi) iki hidayet imamı/önderi, İslam'ın iki şeyhi/büyüğü²⁶⁹ ve Rasûlüllah'tan (s.a.s) sonra kendileri ile hidayete erilenlerdir. Kim o ikisine uyarsa sırat-ı müstakimi bulur, kim o ikisine iktida ederse, doğruya erer ve kim o ikisine yapışırsa Hizbullah'tır (Allah taraftarı). Allah hizbi/taraftarı olanlar da felaha erenlerin ta kendileridir."²⁷⁰

Bu konuyla ilgili Murat Sarıcık'ın şöyle bir değerlendirmesi bulunmaktadır:

1. Demek ki, Hz. Ali zamanımızda imamların yaptıkları gibi, hutbede Râşid Halifeler'i (Hulefâ-i Râşidîn) hayırla anıyor, onların kendisinden üstün olduğuna inandığı için "*Râşid halifelere verdiği üstünlük ve fazileti bize de bahşet*" diye dua ediyordu.

2. Olaya bakılırsa, onun duası cemaat tarafından da duyuluyordu. Hâşimî genç de Râşid Halifeler'in/haleflerin kim olduğunu merak edince Hz. Ali'den cevabını almıştı. Ona göre Râşid Halifeler şeyheyn, yani Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'di.

3. Bu iki halifeyi Hz. Ali "*Râşid*" olarak tavsif ediyorsa, Hz. Ali'ye göre bu ikisi; "*Doğru yolu bulan, ehl-i hidayet ve istikamet, doğru yolda ilerleyen, dine, imana ve insana zarar veren şeylerden uzak duran, istikametli, doğru düşünen, güçlü akıl ve anlayış sahibi ve problemlere karşı önlemleri kuvvetli iki büyük kimse*" idiler.²⁷¹

Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin (v. 430/1038) *Hilyetü'l-Evliyâsı*'nda bu konuyla ilgili şöyle bir farklı rivayet geçmektedir:

"Ümmü Mûsâ anlatıyor: Ali kendisini, İbn Sebe'nin Ebû Bekir ile Ömer'den üstün gördüğünü öğrenince (bir kılıç getirterek) adı geçeni öldürmeye yeltendi. Çevresindekiler, '*Adamı, seni yücelttiği, seni üstün tuttuğu için mi öldüreceksin!*' diye engel oldular. Bunun üzerine Ali, '*Şüphesiz bundan böyle o, benim bulunduğum bir beldede benimle oturamaz*' diyerek İbn Sebe'yi (Abdullah b. es-sevdâ'yı) Şam'a sürgüne gönderdi."²⁷²

Yurkarıdaki rivayetten Hz. Ali'nin (r.a.), Hz. Ebû Bekir (r.a.) ve Hz. Ömer'e karşı sergilediği samimiyeti görmekteyiz. Hz. Ali (r.a.), İbn Sebe'nin bu yaptığına çok kızmış ve hatta onu sürgüne göndermiştir.

²⁶⁹ Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'e *Şeyheyn* (iki büyük insan) adı verilir.

²⁷⁰ Müttakî el-Hindî, *Müntehab*, IV/444.

²⁷¹ Sarıcık, *Hz. Ali*, s. 130-131.

²⁷² Ebû Nuaym el-İsfahânî, Ahmed b. Abdullah (v. 430/1038), *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Esfiyâ*, Dâru'l-Fikir, Beyrut, 1416, VIII/253.

6. Hz. Ali'nin Mektubuna Göre İlk İki Halifenin Sıfatları

Hz. Ali'nin hilâfeti döneminde Mısır'daki Kays b. Sa'd b. Ubâde'ye yazdığı bir mektupta Hz. Ali (r.a.), ilk iki halife ile ilgili şöyle demiştir: “Allah’ın bu ümmete mahsus ikram ve lütuflarından biri de Hz. Muhammed’i (s.a.s) göndermesidir ki, o Peygamber Müslümanlara istikametten sapmamaları için Kur’an’ı, hikmeti, feraizi ve sünneti öğretti. Daha sonra Müslümanlar iki salih insanı halife seçtiler. Onların seçmiş oldukları bu halifeler de Kur’an ve sünnete göre hareket ettiler, güzel bir performans sergilediler ve sünnetten asla vazgeçmediler. Bizim üzerimizdeki hakkınız, Allah’ın Kitabı ve Rasûlü’nün sünnetine uygun icraatta bulunmamız, Kur’an’ı ve sünneti hakkıyla uygulamamızdır.”²⁷³

Hz. Ali'nin söylediği bu sözünün cümlelerini incelediğimiz zaman şu noktalar dikkatimizi çekmektedir:

1. Hz. Ali (r.a.), kendisinden önceki iki halifeyi salih olarak nitelemiştir.

2. Hz. Ali (r.a.), iki halifenin Kur’an ve sünnete göre hareket ettiklerini söylemektedir. Yani doğru yolda olduklarını tasdik etmektedir. Hz. Ali'nin bu sözüne binaen iki halife ile bir sorununun olmadığını görmekteyiz.

3. Hz. Ali, en son cümlesinde de kendisinden önceki ilk iki halifenin Hz. Peygamber’in yolundan kesinlikle sapmadıklarını söylemektedir.

Sonuç olarak söyleyebiliriz ki Hz. Ali'nin (r.a.), ilk iki halife ile kırgınlığı olmamış, bilakis ikisini de övmüştür. Doğru yoldan sapmadıklarını, Kur’an ve sünnetten başka herhangi bir yol izlemediklerini ısrarla söylemiştir.

7. Hz. Ali'ye Göre Hz. Ebû Bekir'in Fazileti

Aşağıda senetleriyle vereceğimiz rivayete göre Hz. Ali (r.a.), Hz. Peygamber'den (s.a.s) sonra insanların en faziletlisi olarak ilk Hz. Ebû Bekir’i sonra Hz. Ömer’i (r.a.) ve sonra da Hz. Osman’ı (r.a.) sonra da kendisinin olduğunu söylemiştir.

Asbağ b. Nubâte Hz. Ali ile olan bir konuşmasından şöyle bahsetmektedir: "Ben Ali'ye 'Ey Emîrül-Mü'minîn, Rasûlüllah'tan sonra halkın en hayırlısı kimdir?' dedim. O, bu soruya

²⁷³ Taberî, *Târîh*, IV/548-549; Mustafa Öztürk, “Tefsir ve Hadis Tarihinde Hz. Ali,” *Hayatı, Kişiliği ve Düşünceleriyle Hz. Ali Sempozyumu*, Bursa Müftülüğü Yay., Bursa, 2005, s. 81-82.

karşılık 'Ebû Bekir' dedi. 'Sonra kim?', 'Ömer'. Ben yeniden 'Sonra kim?' diye sordum. (Hz. Ali), 'Ben' dedi."²⁷⁴

Diğer bir rivayette de Hz. Ali halife olduktan sonra Kûfe camiindeki konuşmasında, kendisinden önceki üç halife ile ilgili şöyle demiştir: “*Biliniz ki, Nebi'den (s.a.s) sonra insanların en hayırlısı Ebû Bekir Sıddîk'tır. Ardından Fâruk olan Ömer, sonra iki nur sahibi Osman'dır, sonra da ben.*” Ardından da sözlerine şunları ilave etti: “*İşte bunları (bu sözleri) sizin boyunlarınıza ve sırtlarınıza attım (yükledim). Öyleyse (bu konuda) sizin bana karşı hiçbir hüccetiniz/deliliniz kalmadı.*”²⁷⁵

Hz. Ali (r.a.), Hz. Ebû Bekir'in vefatından 22 yıl ve Hz. Ömer'in vefatından 12 yıl sonra halife olmuştur. Ayrıca Hz. Ali'nin halife olduğu yıl Hz. Osman da vefat etmiştir. Ancak bütün bunlara rağmen Hz. Ali (r.a.) asla doğruluktan sapmamış ve kendisinden önceki üç halifeye tabi olmaya devam etmiştir.

Diğer bir rivayet de Hz. Ali'nin oğlu Muhammed İbnü'l-Hanefiyye'den gelmektedir. O şöyle diyor:

"Ben: 'Ey babacığım, Rasûlüllah'tan sonra insanların hangisi en hayırlısıdır?'

Babam: 'Ebû Bekir.'

Ben: 'Sonra kim?'

Babam: 'Ömer.'

Ben, 'Osman' demesinden korktum da, 'Ömer'den sonra da sensin!' dedim.

Babam: 'Ben ancak Müslümanlardan bir adamım.' dedi."²⁷⁶

Yukarıdaki haberi destekleyecek bir rivayet, Hz. Abdullah b. Ömer'den nakledilmiştir: "Biz, Peygamber'in hayatı zamanında; insanlar arasında fulân fulândan hayırlıdır, fulân da

²⁷⁴ Muhibüddîn et-Taberî, *er-Riyâz*, I/34; Krş. Heytemî, *Savâik*, s. 76; ayrıca bkz. Canan, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, XII/255, nr. 4377.

²⁷⁵ Muhibüddîn et-Taberî, *er-Riyâz*, I/34; Krş. Ğazzâlî, *İhyâ*, IV/854; Canan, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, XII/255, nr. 4377; Sarıcık, *Hz. Ali*, s. 60.

²⁷⁶ Buhârî, "*Fedâilu'l-Ashâb*", 5; Ebû Davûd, "*Sünnet*", 8; Canan, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, XII/281, nr. 4398, XII/272.

*fulân kimseden hayırlıdır, diye konuşurduk. Neticede Ebû Bekir'i, sonra Ömer b. Hattâb'ı, sonra Osman b. Affân'ı hayırlıdır, derdik."*²⁷⁷

Yukarıdaki rivayetlerin yanı sıra, Hz. Ali'nin kendisini Ebû Bekir'den üstün göreni azarlamasıyla ilgili dikkatimizi çeken bir rivayet bulunmaktadır:

"Ebu'z-Zinâd'dan şöyle bir rivayet nakledilmektedir: Adamın biri Ali'ye 'Ey Mü'minlerin Emîri! Muhâcirler ve Ensâr hilâfet makamına Ebû Bekir'i seçmişlerdi. Hâlbuki senin meziyetlerin daha çok, ondan daha önce İslam'a girmiştin!' dedi. Hz. Ali 'Eğer sen Kureyş kabilesindensen, sanırım Âizeoğullarındansın?' diye sordu. Adam 'Evet, öyle' dedi. Hz. Ali 'Eğer Mü'min kişi Allah'ın teminatından olmasaydı, seni hemen öldürürdüm! Şunu bil ki şayet yaşarsam elimden çekeceğin var. Yazıklar olsun sana! Ebû Bekir şu dört hususta beni geçmişti: Benden önce iman etmişti, (Peygamber beni değil) onu imâmete geçirmişti, benden önce hicret etmiş ve Rasûlüllah'a mağaraya arkadaşı olmuştu, son olarak da Müslüman olduğunu daha önce ilân etmişti, buyurdu. Yazık sana! şunu bil ki Allah, Kur'an'da bütün insanları yererken Ebû Bekir'i Övmüş, şöyle buyurmuştur: Eğer siz ona (Rasûlü'ne) yardım etmezseniz (hatırlayın o anları ki) kafirler onu (Mekke'den) çıkardıkları (hicretine sebep oldukları) zaman bizzat Allah ona yardım etmişti. (Rasûlüllah) ikinin birincisinden ibaretti. (Bir tek arkadaşı vardı: Ebû Bekir es-Sıddık.)²⁷⁸ Buyurdu."²⁷⁹

Hz. Ali'nin bu rivayeti de Hz. Ebû Bekir (r.a.) ve Hz. Ömer'e olan düşüncesini açıkça ortaya koymaktadır.

8. Hz. Ebû Bekir'in Vefatında Hz. Ali

Muhîbüddîn et-Taberî (v. 694/1295), *er-Riyâz* eserinde Hz. Ali'nin (r.a.), Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) vefatı hakkındaki konuşmasını detaylı bir şekilde bize şöyle aktarmaktadır:

"Ey Ebû Bekir, Allah sana rahmet etsin. Sen Rasûlüllah'ın ülfet edeni (yakın dostu), onun enîsi,²⁸⁰ onun rahatlatanı, onun (doğru bilip) güvendiği, sırlarının mekânı ve onun görüş talep ettiği kimseydin. Sen İslam bakımından bu topluluğun ilki, imanca onların en hâlisi, yakince en güçlüsü, onların Allah'tan en çok korkanı, Allah'ın dini konusunda zenginlikçe (ona yardım ve mal vermede) onların en büyüğü, Rasûlüllah'a karşı onların en

²⁷⁷ Buhârî, "Fedâilu'l-Ashâb", 7; Ebû Davûd, "Sünnet", 8.

²⁷⁸ Tevbe Suresi, 9/40.

²⁷⁹ Müttakî el-Hindî, *el-Kenz*, XII/355, nr. 35676.

²⁸⁰ Zehebî, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 321.

koruyucusu (onu en çok anlayanı), İslam'a onların en çok kol kanat gereiydin... Sen mertebeye onların en şerefli, ona (Rasûlüllah katında), onların en kerîmi (değerlisi) ve en güvenileniydin. Bu yüzden İslam ve Rasûlüllah'tan (bunlarla iyi ilişkilerinden) dolayı Allah seni mükâfatlandırsın. Sen onun yanında göz ve kulak yerindeydin, bütün halk onu yalanladığı zaman sen onu doğruladın. Bu yüzden Aziz ve Celil olan Allah seni indirdiği ile siddik diye adlandırdı ve şöyle buyurdu: 'Doğruyu getiren ve ona doğrulayanlar'²⁸¹, doğruyu getiren Muhammed'dir, doğruyu tasdik eden de Ebû Bekir'dir.'²⁸²

"Herkes cimrilik yaparken sen onun (Rasûlüllah) için malını ortaya koydun, zor zamanlarda onu ayağa kaldırdın, şiddet (baskılar) sırasında herkes onu (kendi haline bırakıp) oturmuşken, sen ona en iyi şekilde, ikinin ikincisi olarak sahip çıktın (destekledin). Mağarada onun arkadaşı olarak, ona sekînet indiren, hicret'te refiki olan, halk irtidat ettiğinde Allah'ın dininde halifesi ve onun ümmetine hilâfetin en güzeli olarak ayrıca sen, Peygamberin (başka) bir halifesi onu ayağa kaldıramazken işi (yönetimi, İslam'ı) ayağa kaldırdın, onun ashâbı gevşemişken (onu) şahlandırdın. Onlar başlarını eğmişken (güçsüzleşmişken) onları güçlendirdin, zayıflamışlarken, onları güçlü kıldın. Onlar üzüntüye dalmışken sen Rasûlüllah'tan sonra onun yolunu tuttun. Gerçekten üzerinde tartışılmayan, münafıklara rağmen parçalanılmayan gerçek bir halife oldun..."²⁸³

Yukarıdaki cümleleri tahlil ettiğimiz zaman, şu hususlar dikkatimizi çekmektedir:

1. Hz. Ali (r.a.), Hz. Ebû Bekir'e rahmet okuyarak sözüne başlamıştır.
2. Onun, Hz. Peygamber'in (s.a.s) güvendiği ve sırdaşı olarak nitelemiştir.
3. Hz. Ebû Bekir'in (r.a.), ilk Müslüman toplumundan oluşu ve İslam için birçok fedakârlıklarda bulunduğu dikkat çekmiştir.
4. Hz. Ali (r.a.), Hz. Ebû Bekir'in imanının güçlü, takva sahibi ve sahâbenin içerisinde mertebeye en şerefli olduğunu vurgulamıştır.
5. Hz. Ali (r.a.), Hz. Ebû Bekir'e "*Allah seni mükâfatlandırsın*" diyerek dua etmiştir.
6. Kur'an-ı Kerim'de geçen ayeti okuyarak, onun *Siddik* oluşundan bahsetmiştir.

²⁸¹ Zümer Suresi, 39/33, Ayetin tamamı şöyledir: "*Ve doğruyu getiren ve onu doğrulayan; işte bunlar muttakilerin ta kendileridir.*" Tefsirlerde bu ayetin Hz. Ebû Bekir hakkında nazil olduğu görüşleri yer alır.

²⁸² Muhibüddîn et-Taberî, *er-Riyâz*, I/183.

²⁸³ Muhibüddîn et-Taberî, *er-Riyâz*, I/183; konuşmanın devamı için bkz. Muhibüddîn et-Taberî, *er-Riyâz*, I/183-184.

7. İslamın zuhur ettiği ilk yıllarında Hz. Peygamber (s.a.s) için yaptığı fedakarlıklarını tek tek sıralamıştır.

8. Hz. Peygamber vefat ettikten sonra İslamı güçlendirdiğini, irtidat edenlerle azimle savaştığını ve iki yıllık halifelik döneminde İslama ve Müslümanlara kuvvet bağışladığını dile getirmiştir.

Sonuç itibarıyla kısaca değerlendirmek gerekirse, Hz. Ali'nin hayatındaki Hz. Ebû Bekir'in nasıl olduğunu görmemiz mümkündür. Hz. Ali'nin Hz. Ebû Bekir (r.a.) hakkında söyledikleri, gerçekleri yansıtmakla beraber bu durum kendisinden sonra gelenler için örnek teşkil etmektedir. Şunu da ilave etmek gerekir ki Hz. Ali ile Hz. Ebû Bekir (r.a.) arasındaki bu samimiyet Hz. Ali'nin Hz. Ebû Bekir hakkında bu cümleleri söylemesinde en büyük etkeni teşkil etmektedir.

9. Hz. Ebû Bekir'in Vefatından Sonra Hz. Ali'nin Onun Hakkındaki Görüşleri

Hz. Ebû Bekir'in vefatından sonra Hz. Ali'nin şöyle bir değerlendirme yaptığı nakledilmektedir: "... *Sen, fırtınaların ve en şiddetli kasırgaların oynatmadığı bir dağdın. Rasûlüllah'ın dediği gibi, sen bedeninde zayıf, Allah'ın dininde kuvvetli, gönlünde mütevazı, Allah katında ve yeryüzünde makamı yüce, müminlerin nazarında büyüktün. Sende kimseye karşı kin, hiç kimsenin değersiz bulunduğu bir taraf yoktu. Senin katında kuvvetli, ondan hak alınıncaya kadar zayıftı; zayıf da hakkını alıncaya kadar kuvvetliydi. Allah sevabından bizi mahrum etmesin ve senden sonra bizi saptırmasın...*"²⁸⁴

Hz. Ali'nin (r.a.), Hz. Ebû Bekir'in vefatı sırasında söyledikleri sözleri, daha sonraki zamanlarda da değişmediğini yukarıdaki açıklamalarından anlaşılmaktadır. O, ayrıca Hz. Ebû Bekir'in en belirgin özelliklerinden "*zalimlerin karşısında ve mazlumların yanında*" olan sıfatıyla tekrar dikkat çekmektedir.

D. Hz. Ömer ve Hz. Osman İlişkileri

Hz. Osman (r.a.), Hz. Ömer'in halifelik döneminde, halife ile iyi ilişkilerde olmuş, bütün gücüyle ona destek vermiş ve önemli hizmetlerin yerine getirilmesinde görev almıştır.

---

²⁸⁴ Abbas Mahmud el-Akkâd, *Hz. Ebû Bekir'in Şahsiyeti ve Dehası*, çev. Ali Özek, Fatih Matbaası, İstanbul, 1968, s. 238-239; ayrıca bkz. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, II/62.

1. Hz. Ömer'in Halife Seçilmesinde Hz. Osman

Hz. Ebû Bekir'in Hz. Ömer'i kendisinden sonra İslam ümmetinin halifesi olmak üzere vasiyet ettiğini ve bu olayın detayını Ebû Bekir-Ömer ilişkileri başlığı altında genişçe incelediğimiz için; burada Hz. Osman'ın halifenin kâtibi²⁸⁵ olması nedeniyle yazdığı vasiyetin farklı bir rivayetini kısaca değerlendirerek Hz. Ömer ve Hz. Osman münasebetini incelemeye çalışacağız.

İlk önce Hz. Ebû Bekir, Hz. Osman'dan bu konuyla ilgili fikrini sormaktadır ve Hz. Osman'ın fikri şöyledir: "*Onun (Hz. Ömer'in) içi dışından daha iyidir ve içimizde bir benzeri yoktur.*"²⁸⁶ Hz. Osman'a göre Hz. Ömer, içi dışı bir ve hatta aralarında bir benzeri olmayan kişiydi. Yani Hz. Osman'ın sözleri üzerinde düşünülürse, ona göre o ashâb içinde hilafete en layık kimseydi.

İbnü'l Esîr'e (v. 630/1233) göre Hz. Ebû Bekir'in Hz. Osman'a yazdırdığı ahitnâme şöyleydi: "*Bismillâhirrahmânirrahîm. Bu Ebû Bekir b. Ebû Kuhâfe'nin bütün Müslümanlara ahdidir. Bundan sonra derim ki:*" Ebû Bekir bu sözleri yazdırmış ve bayılmıştı. Bunun üzerine onun neler düşündüğünü bilen Hz. Osman şöyle yazdı: "*Bundan sonra derim ki, ben mutlaka üzerinize Ömer b. Hattab'ı istihlaf ettim, hem size hayrı noksan bırakmadım.*" Az sonra Hz. Ebû Bekir ayıldı, Hz. Osman'a yazdırmak üzere olduğu belgeyi hatırladı ve şöyle dedi: "*Yazdığını bana oku!*" Osman, yazdığının hepsini ona okudu. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir sevindi, tekbir getirdi ve şöyle dedi: "*Seni, bayılma halimde ölürsem; halkın ihtilaf etmesinden korkar görüyorum.*" Hz. Osman onu 'evet' diye doğruladı.²⁸⁷

Gerçekten de halife bayıldığında ölse ve ahitnâme yazılmasa hilâfet konusunda onları parçalayacak bir ihtilaf başlayabilirdi. Hz. Ebû Bekir onun iyi bir şey yaptığını onaylayarak şöyle duada bulundu: "*Allah İslam'dan ve Müslümanlardan yana senin mükâfatını versin.*" Kendi bayıldığında ahitnâmeyi yazmasının İslam'a ve Müslümanlara büyük bir hizmet olduğunu söylüyor ve Allah'tan bunun ödülünü istiyordu.²⁸⁸

Bizim konumuz açısından dikkate değer hususlar şunlardır:

1. Hz. Ebû Bekir kendisinden sonra Hz. Ömer'i halife olarak tayin etmiştir.

²⁸⁵ Sallâbî, *Osman Zü'n-Nüreyn*, s. 85.

²⁸⁶ Konu için bkz. İbnü'l Esîr, *el-Kâmil*, II/425.

²⁸⁷ Bu konu ile ilgili ayrıca bkz. Kutluay, *Siyeru's-Sahâbe*, I/362-363.

²⁸⁸ İbnü'l Esîr, *el-Kâmil*, II/425; ayrıca bkz. Zehebî, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 48; Hamidullah, *Vesâik*, s. 405.

2. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'i kedisinden sonra istihlâf etmek üzere Hz. Osman ile istişare etmiş ve Hz. Osman bu konuda olumlu fikir vermiştir.

3. Hz. Ebû Bekir'in ahitnâme'yi yazdırırken bayılması ve Hz. Osman'ın Hz. Ömer'in ismini yazması manidardır. Demek ki ashâbın ileri gelenleri özellikle de Hz. Osman'ın bu konuda, makam ve mevki yarışı içinde olmadıklarının en güzel ve âşikâr örneklerinden biridir.

2. Hz. Ömer'in Danışmanı Olarak Hz. Osman

Hz. Ebû Bekir'in halifeliliği sırasında Müslümanların arasından çokça danıştığı kimseleri daha önce aktarmıştık. Bunların arasında başta Hz. Ömer, Osman ve Ali (r.a.) olmak üzere diğer önde gelen sahâbîlerin olduğunu bilmekteyiz. Hz. Ebû Bekir'in döneminde istişare edilen kişilerin aynen Hz. Ömer'in döneminde de istişare heyetinde olduğu, rivayetlerde nakledilmektedir.²⁸⁹ Bir başka rivayete göre Hz. Ömer, hilâfeti yıllarında (634-644) aşağıda adları geçen kimselere danışıyordu: Hz. Ali, Hz. Osman, Zübeyr b. Avvâm, Talha b. Ubeydullah, Abdurrahman b. Avf ve Sa'd b. Ebû Vakkâs.²⁹⁰ Anlaşılan o ki, Hz. Osman (r.a.), halife olan Hz. Ömer'in danışmanlarından biridir.

Hz. Osman'ın Hz. Ömer'in yanında büyük bir rolü vardı. Halk, halife Hz. Ömer'e yakın olmak/sorunlarını çözmek için aracı olarak ya Abdurrahman b. Avf'a da Hz. Osman'a müracaat ediyordu. Hz. Osman, Hz. Ömer'in danışmanlarından biri sayılmaktaydı. Daha güzel bir ifade ile Hz. Ömer'in yeri Hz. Ebû Bekir'in yanında ne ise; Hz. Osman'ın yeri de Hz. Ömer'in yanında o idi.²⁹¹

Nâfi b. Abdül-Hâris'ten şöyle bir rivayet nakledilmektedir: Ömer b. Hattâb Mekke'ye geldi. Cuma günü Dârü'n-Nedve'ye girdi. Buradan, Kâbe'ye kestirmeden gitmek istedi. Hırkasını Kâbe'deki bir sütunun üzerine attı. Hırkanın üzerine bir güvercin kondu. Ömer de güvercini oradan uçurdu, güvercin bir başka duvara kondu. Bunu fırsat bilen bir yılan, gelerek güvercini ısırды. Ömer, cumayı kıldırıdıktan sonra, ben ve Osman (r.a.) yanına vardık. Ömer şöyle dedi: "*Bugün başımdan geçen bir meselede, suçlu olup olmadığuma karar verin! Ben buraya geldim. Kâbe'ye kestirmeden gitmek istedim. Hırkamı şu sütunun üzerine atmıştım. Üzerine bir güvercin kondu. Hırkamın üzerine pislemesinden korktuğum için, güvercini*

²⁸⁹ Bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III/134; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V/250; VI/ 313, 315; Zahîr, *eş-Şîa ve Ehlü'l-Beyt*, s. 70-71; Sallâbî, *Ebû Bekir Sıddîk*, s. 223.

²⁹⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III/206; Mevlana Şiblî, *Asr-ı Saadet*, VII/13, 111, 117; Canan, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, V/455; IX/48.

²⁹¹ Sallâbî, *Osman Zü'n-Nüreyn*, s. 89.

oradan kovdum. O da, şu duvarın üzerine kondu. Orada fırsat kollayan yılan, güvercini ısırды. Kendi kendime, onu emin olduğu bir yerden uçurarak ölümüne sebep oldum, diye düşündüm. Ne dersiniz?" Ben, Osman'a: "Halifenin üç yaşında bir keçi kurban etmesi gerekir mi? Ne dersin?" dedim. Osman da: "Ben de aynı fikirdeyim." dedi. Ömer'in bu kurbanı kesmesine karar verdi.²⁹²

Yukarıdaki rivayete bakıldığında halifelik döneminde Hz. Ömer'in (r.a.) cuma namazını kıldırdıktan sonra Hz. Osman'ın yanına geldiği görülmektedir. Hz. Ömer (r.a.) başından geçenleri Hz. Osman'la (r.a.) paylaşarak onun fikrini almaktadır.

3. Hz. Ömer ile Hz. Osman'ın Tartışması

Said b. Müseyyib'den şöyle bir rivayet nakledilmektedir: "Ömer b. Hattâb ile Osman b. Affân (r.a.) bir mesele hakkında aralarında öyle tartışıldılar ki, onları gören birisi '*Tamam artık onlar ebediyyen bir araya gelemezler*' derdi. Oysa onlar birbirlerinden ayrılırken güzel ve nazik bir şekilde ayrılırlardı."²⁹³

Yukarıdaki rivayetten anlaşıldığı gibi Hz. Ömer ve Hz. Osman (r.a.) bazen tartışıyorlardı. Ancak tartışmanın sonunda birbirlerinden güzel ve nazik bir şekilde ayrılıyorlardı. Bu da gösteriyor ki, tartışmaları şahsî kırgınlık ve dargınlıklara sebebiyet vermemektedir.

4. Hz. Ömer İle Hz. Osman Arasındaki Sosyal İlişki

Muhammed b. Cübeyr'den şöyle bir rivayet nakledilmektedir: "Bir gün Ömer (r.a.), Osman'ın (r.a.) yanından geçerken kendisine selam verdi. Osman, Ömer'in selamını almadı. Bunun üzerine Hz. Ömer, Ebû Bekir'in yanına giderek Osman'ı şikâyet etti. Hz. Ebû Bekir, Hz. Osman'a: '*Kardeşinin selamını almamanın sebebi ne?*' diye sordu. Hz. Osman: '*Vallâhi selamını duymadım, nefsimle konuşuyordum (düşünüyordum)*'. Hz. Ebû Bekir: '*Nefsinle hangi hususu konuşuyordun?*' Hz. Osman: '*Şeytana karşı koyma mevzuunu. Çünkü şeytan nefsim, karşılığında dünyalar verilse söyleyemeyeceğim şeyler ilkâ ediyor. Şeytan bu düşünceleri zihnime soktuğu o sırada kendi kendime 'keşke Rasûlüllah'a (s.a.s) şeytanın nefislerimize bıraktığı bu düşüncelerden kurtulmanın çaresini sorsaydım!' diye düşünüyordum,*' dedi. Hz. Ebû Bekir: '*Vallâhi bu mesele benim de başıma geliyordu, şeytanın nefislerimize soktuğu kuruntulardan kurtulmanın çaresini Rasûlüllah'a (s.a.s) sormuştum, o da şu karşılığı*

²⁹² Kutluay, *Siyeru's-Sahâbe*, I/358; (M. Yusuf Kandehlevî, *Hadislerle Müslümanlık*, II/695'dan).

²⁹³ Kutluay, *Siyeru's-Sahâbe*, I/354; (M. Yusuf Kandehlevî, *Hadislerle Müslümanlık*, IV/563'ten).

vermişti: 'Sizi bu durumdan, öldüğü sırada amcama söylemesini emrettiğim şeyi (kelime-i şehâdeti) söylemeniz kurtarır. Ama amcam sözümü dinlemedi.' dedi."²⁹⁴

Yukarıdaki rivayetten anlaşıldığı kadarıyla Hz. Osman, Hz. Ömer'in selamını farketmemiştir. Ancak Hz. Ömer'in Hz. Osman'ı Hz. Ebû Bekir'e şikâyeti/arzı tartışılabilir. Bir taraftan Hz. Ömer'in bu davranışı doğru sayılabilir, çünkü Hz. Osman onun selamının cevabını vermemiş ve bu da Hz. Ömer'in Hz. Ebû Bekir'in yanına gitmesine sebep olmuştur. Çünkü Hz. Ömer (r.a.), Hz. Osman'ın o an düşündüğünü veya fikrinin meşgul olduğunu anlasaydı herhalde Hz. Ebû Bekir'in yanına gitmezdi.

Hz. Ebû Bekir de hemen Hz. Osman'a (r.a.) bu konuyu açmış ve Hz. Osman'ın da düşündüğü mesele konusunu açıklığa kavuşturmuştur. Dikkate değer olan bu konu da üç halifenin birbiriyle ilişkilerinin ne kadar ileri seviyede samimiyet dolu olduğunu göstermektedir.

Hz. Ömer'in (r.a.) bu davranışıyla ilgili olarak bir nokta üzerinde de durmak gerekir: Hz. Osman (r.a.) onun selamını almayınca durumunda Hz. Ebû Bekir'in yanına gitmeyi yüreğinde buğz edebilirdi. Ancak o böyle yapmadı ve bu olayın çözümü için Hz. Ebû Bekir'in yanına gitti ve aralarında bir samimiyetsizliğin oluşmaması için bu olayı çözüme götürdü. Aslında Hz. Ömer'in bu eylemi takdire şâyândır. Genel olarak hulefâ-i râşidînin hâl ve harekâtı bizim için bir örnek teşkil etmektedir.

5. Hz. Ömer'in Hançerlendiğinde Vasiyet Ettiği Hilâfet Şûrasında Hz. Osman

Hz. Ömer (r.a.), Muğîre b. Şu'be'nin kölesi Ebû Lü'lü tarafından Mescid'de yaralandıktan sonra, onu, kendi evine taşıdılar.²⁹⁵ O, odasında yaralı halde iken, Muhâcilerden oluşan bir grup, ondan kendi yerine birisini istihlaf etmesini istediler. Hz. Ömer, bu konuda sıcak bakmadığını vurguladıktan sonra, "Eğer, kendi yerime birisini istihlaf edeceksam, ki benden daha hayırlı olan, bu işi yapmıştır. Yani Ebû Bekir'dir. Yine Eğer, kendi yerime birisini istihlaf etmezsem, benden daha hayırlı olan, bu işi yapmıştır. Yani Rasûlüllah'tır" dedi. Orada bulunanlar, Hz. Ömer'in bu sözüne "Allah senin hayrını versin" diye karşılık verdiler. Bunun üzerine Hz. Ömer, "Bu yükü hayırlı bir şekilde atlatacağımı umuyorum" diyerek görüşünü ortaya koyduktan sonra, oğlu Abdullah'ı Hz. Âişe'ye (r.a.) gönderdi ve ondan Rasûlüllah ve Ebû Bekir'in kabirlerinin yanında kendisinin de kabrinin olması iznini istedi. Hz. Âişe, Hz. Ömer'in bu isteğini kabul etti ve Abdullah'a şöyle dedi: "Ey oğul, babana

²⁹⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II/312.

²⁹⁵ Taberî, *Târîh*, IV/191.

selamımı ilet ve ona deki, bu ümmeti çobansız (başsız) bırakma. Birisini kendi yerine istihlaf et. Kendinden sonra bunları kendi başlarına bırakma. Çünkü, onların arasında fitne çıkmasından korkmaktayım."²⁹⁶

Hz. Ömer'in oğlu Abdullah, Hz. Âişe'nin sözlerini aynen babasına ilettiler. Hz. Ömer, eğer Ebû Ubeyde b. Cerrah, Muâz b. Cebel ve Hâlid b. Velîd hayatta olsaydı onları istihlaf edeceğini söyledikten sonra, "*Ancak ben, Rasûlüllah'ın vefat ederken onlardan razı olduğu insanları istihlaf edeceğim*" dedi. Hz. Ömer, onları yanına çağırdı. Cennetle müjdelenen ve halife namzedi olarak belirlenen bu zatlar; Hz. Ali, Hz. Osman, Hz. Abdurrahman b. Avf, Hz. Sa'd b. Ebû Vakkâs, Hz. Zübeyr b. Avvâm ve Hz. Talha b. Ubeydullah (r.a.) idi.²⁹⁷

Hz. Ömer, orada bulunlara nasihatta bulundu ve 6 kişilik seçtiği şûranın kaç günde ve nasıl yapılacağını onlara anlattı. Bu 6 kişinin dışında Hz. Hasan, Hz. Abdullah b. Abbâs ve oğlu Abdullah'ı²⁹⁸ onların şûrasında olacaklarını, ancak halifelik adaylığında onların herhangi bir isteklerinin olamayacağını belirtti. Şûra üyeleri, Hz. Ömer'den kendileri hakkındaki görüşünü bilmek istediklerini söylediler. Hz. Ömer (r.a.), kendi görüşünü Hz. Sa'd, Abdurrahman, Zübeyr ve Hz. Talha (r.a.) hakkında, paylaştıktan sonra Hz. Osman'a şöyle dedi: "*Ey Osman! Seni kendi yerime istihlaf etmeme engel olan mesele, kabilene bağlılığın ve ailen ile akrabaya düşkünlüğüdür.*" Sonra Hz. Ali'ye döndü ve "*Ey Ali! Seni kendi yerime istihlaf etmeme engel olan mesele ise, senin bu işe (halifeliğe) hırslı olmandır. Kavmin içinde önde gelenisin. Fakat seni istihlaf edersem, ümmeti doğru yola (götüreceğini) ve aydınlığa kavuşturacağımı biliyorum*" dedi.²⁹⁹

Hz. Ömer (r.a.), namazı kıldıktan sonra, onlara yöneldi ve "*Yol size doğrudur onu eğriltmeyin*" dedikten sonra Hz. Ali'ye "*Senin hakkını, şerefini, Rasûlüllah'a karâbetini ve Allah'ın sana bahşettiği dinî bilgilerini bu ümmet bilmektedir. Şayet halife seçilirsen, Allah'tan kork ve Hâşimoğulları'nı halkın başına musallat etme*" dedi. Sonra Hz. Osman'a yöneldi ve "*Senin İslam'a ilk girenlerden olduğunu, yaşını, şerefini ve Rasûlüllah'a (damadlığından dolayı) akrabalığını bu ümmet bilmektedir. Şayet halife seçilirsen, Ümeyyeoğulları'nı halkın başına musallat etme*" dedi.³⁰⁰

---

²⁹⁶ *el-İmâme*, I/26.

²⁹⁷ *el-İmâme*, I/26.

²⁹⁸ Şûra üyeleri, Hz. Ömer'den oğlu Abdullah'ı kendi yerine istihlaf etmesini ve onlar da bunu kabul edeceklerini söylediler. Ancak halife Hz. Ömer, Hattâb ailesinden sadece bir kişinin (kendisinin) olduğunu belirterek bunu reddetti. Bkz. *el-İmâme*, I/27.

²⁹⁹ *el-İmâme*, I/27.

³⁰⁰ *el-İmâme*, I/27.

Hz. Ömer'in en çok çekindiği husus eski Arap asabiyetinin canlanmasıydı. Bu nedenle o, kendi ailesini diğer ailelerden ayrı düşünmemiş, hatta bu konuda aşırı hassasiyet göstererek kendi soyundan hiçbir kişiyi önemli bir devlet vazifesine getirmemişti. Halifenin bu uygulamadaki öncelikli hedefi, hilâfeti ve idareyi sadece bir ailenin tahakkümüne bırakmamaktı.³⁰¹

Hz. Ömer'in belirlediği 6 aday içerisinde en çok dikkat ettiği veya uyardığı kişiler Hz. Osman ile Hz. Ali'ydi. Onların, berabece yaşadıkları ortamdan dolayı Hz. Ömer, Hz. Osman ile Hz. Ali'nin hangi özelliklerinin ve zaaf noktalarının olduğunu iyi bilmektedir. Yukardaki bahislerden öyle anlaşılıyor ki, Hz. Ömer, bu ikisinden birisinin halife olabileceğini daha önceden tahmin edebiliyordu. İşte bundan dolayı, hem Hz. Osman'ı ve hem de Hz. Ali'yi uyarmaktadır.

E. Hz. Ömer ve Hz. Ali İlişkileri

Hz. Ali (r.a.), Hz. Ömer'in 10 yıllık halifelik döneminde ona yardımcı olmuştur. O, yeri geldiğinde halifenin vekili ve yeri geldiğinde de kadısı olmuştur. Bilmukâbele, halife Hz. Ömer (r.a.) de onunla, gerektiğinde devlet meseleleri için istişarelerde bulunmuş ve onun engin bilgisinden halifeliği boyunca yararlanmaya çalışmıştır. Ayrıca Hz. Ali'nin kızıyla evlendikten sonra akrabalık bağı kurmuştur.

1. Rasûlüllah'ı Mevlâ Bilenlerin Mevlâsı Olarak Hz. Ali

Rasûlüllah (s.a.s) Veda Haccı dönüşü sırasında bir konuşmasında Hz. Ali ile ilgili şöyle demişti: "*Ben kimin mevlâsı isem, Ali de onun mevlâsıdır.*"³⁰² Hz. Ömer'den rivayet edildiğine göre, (Hz. Muhammed) Hz. Ali hakkında şöyle demişti: "*Ali, Rasûlüllah'ı (s.a.s) mevlâ bilenlerin mevlâsıdır.*"³⁰³

Baba tarafından Muhâcir, anne tarafından Ensâr olan Ebû Huzeyfe'nin mevlâsı (azatlısı) Sâlim bir gün Medine'de Hz. Ömer'e şöyle demişti: "*Gerçek şu ki, sen Ali'ye, Rasûlüllah'ın (s.a.s) diğer sahâbîlerinden birine yapmadığı şeyi yapıyorsun ona çok itinalı davranıyorsun?*" Bu soru üzerine Hz. Ömer "*Ali kimin mevlâsı ise...*" açıklamasından hareketle şunları söylemişti: "*Mutlaka o benim mevlâmdır.*"³⁰⁴

³⁰¹ Adem Apak, *Hz. Osman Dönemi Devlet Siyaseti*, İnsan Yay., İstanbul, 2003, s. 68.

³⁰² Muhibüddîn et-Taberî, *er-Riyâz*, II/172, 244; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V/207; Heytemî, *Savâik*, s. 48; Köksal, *İslam Tarihi*, X/313-314.

³⁰³ Muhibüddîn et-Taberî, *er-Riyâz*, I/156, 170.

³⁰⁴ Muhibüddîn et-Taberî, *er-Riyâz*, I/156.

Bu olaylar gösteriyor ki Hz. Ömer (r.a.) Hz. Ali'yi çok seviyor ve diğer sahâbîlere göre ona karşı çok itinalı davranıyordu.

2. Halife'nin Vekili Olarak Hz. Ali

Hz. Ebû Bekir'in vefatıyla Hz. Ömer (r.a.) halifelğe seçildi. Hz. Ebû Bekir'in halifelik döneminde yapılan fetihler, Hz. Ömer'in halifelik döneminde de devam etti. Hicrî 14 Milâdî 634 yılında Kadisiye'nin başlangıç dönemini anlatan İbnü'l Esîr, halife Hz. Ömer'in, Medine'de Hz. Ali'yi kendisinin yerine halife vekili yaptığını bize aktarmaktadır.³⁰⁵

İbnü'l Esîr, bu olayı bize şöyle nakletmektedir: "Dört bir yandan gelenler Hz. Ömer'in (r.a.) etrafında toplanınca, Hz. Ömer, Medine'den çıktı ve *Sırâr* diye bilinen bir su kenarında konakladı. Burada askerlerini derleyip topladı. Kimse onun yola devam etmek mi, yoksa kalmak mi istediğini bilemiyordu. Hz. Ömer'e bir şey sormak istediklerinde ona Hz. Osman'ı ya da Hz. Abdurrahman b. Avfı (r.a.) gönderirlerdi. Eğer bu iki kişi arzu ettikleri bilgileri elde edemeyecek olursa bu sefer üçüncü olarak Abdülmuttalib'in oğlu Abbâs'ı gönderirlerdi. Hz. Osman kendisine hareketinin sebebini sorunca, Hz. Ömer insanları toplayıp onlara durumu bildirdi ve Irak'a gitmek konusunda onlarla istişare yaptı. Herkes '*Yürü ve bizi de beraberinde götür*' deyince, Hz. Ömer de onların görüşlerine katılarak '*Bugün hazırlıklarınızı tamamlayınız; ben de, sizin görüşünüzden daha değerli bir görüş gelmeyecek olursa, sizinle birlikte geleceğim*' dedikten sonra Rasûlullah'ın (s.a.s) ashâbının ileri gelenlerini topladı. Medine'de kendisinin yerine vekil olarak bıraktığı Hz. Ali'ye haber gönderince, Hz. Ali de geldi. Hz. Talha ordunun öncü güçlerinin başında idi. Ona da haber gönderip geri gelmesini sağladı. Sağ ve sol kanatlarının başında bulunan Zübeyr ile Abdurrahman'a da haber gönderince, onlar da yanına geldiler. Daha sonra onlarla istişare yaptı.³⁰⁶ Hepsi Rasûlullah'ın (s.a.s) ashâbından birisini ordu ile birlikte göndermek kararına vardılar. Eğer arzu ettiği fetih gerçekleşirse mesele kalmayacaktı, gerçekleşmeyecek olursa onu geri çağırır yerine başkasını gönderirdi. Bu ise düşmanların kızgınlığını arttırırdı."³⁰⁷

"Bunun üzerine Hz. Ömer, insanları toplayıp '*Ben, aranızdaki görüş sahipleri beni fikrimden caydırıncaya kadar sizinle birlikte gelmek kararında idim, fakat şimdi, burada kalıp bir başkasını benim yerime göndermeyi uygun görüyorum...*' dedi."³⁰⁸

³⁰⁵ İbnü'l Esir, *el-Kâmil*, II/450

³⁰⁶ *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, II/71.

³⁰⁷ İbnü'l Esir, *el-Kâmil*, II/451.

³⁰⁸ Konun devamı için bkz. İbnü'l Esir, *el-Kâmil*, II/451.

Bilindiği kadarıyla, Hz. Ömer (r.a.) 14/635 yılında ordunun başında Kadisiye'ye gitmeye karar verdiğinde, Hz. Ali'yi yerine devlet başkanı vekili olarak bırakmıştı. Ayrıca hilâfet istişare kurulunu toplamak istediğinde Hz. Ali'yi Medine'den çağırtmış ve onsuz olarak istişare kurulunu toplamamıştı.³⁰⁹ Yine devlet başkanı Hz. Ömer Kudüs'e giderken de hilâfete ilk geldiğinde yaptığı gibi, yerine, hilâfet istişare kurulunda bulunan Hz. Ali'yi "*Halife Vekili*" olarak bırakmış ve Kudüs'e gitmek üzere yola çıkmıştı.³¹⁰

Bu olaylar dikkate alındığında Hz. Ömer ile Hz. Ali (r.a.) arasındaki ilişki açısından aşağıdaki noktalar önemlidir:

Hz. Ömer (r.a.) halife olduğu sıralarda, başkentten ayrılıp Kudüs'e doğru sefere çıktığı zaman kendisinin yerine Hz. Ali'yi "devlet başkanı vekili" olarak tayin etmektedir. Hz. Ömer'in (r.a.) Hz. Ali'yi devlet başkanı olarak yerine bırakması bu ikilinin dost olduğunu ve her ikisinin de birbirlerinden emin ve birbirlerine yakın olduklarını göstermektedir. Ayrıca Hz. Ömer (r.a.), Kadisiye Savaşı (14/635) sırasında Medine'den ayrılırken yine Hz. Ali'yi yerine halife vekili olarak bırakmıştır.

3. Halifenin Kadısı Olarak Hz. Ali

Hz. Ali, Rasûlullah'tan sonra bütün ashâb-ı kirâmın en âlimi, en fakîhi idi. Kendisinde fevkalâde bir ilmü irfan vücuda gelmiş, büyük bir ictihad kudreti tecelli etmişti. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer gibi Sahâbe-i Güzîn'in eâzımı (büyükleri) daima ilmî, fikhî meselelerde kendisiyle müzakere ve müşâverede bulunur, kendisinin ilminden, fakâhetinden müstefid olurlardı. Yemen'e Kadı nasp edilmiştir. Velhasıl, Hz. Ali fevkalade malumatlı ulûm-ı Nebeviyyeye muttali bir zat idi.³¹¹

Hz. Ömer: "*İçimizde en doğru ve yetkin hüküm verenimiz Ali idi.*" derdi³¹² Abdullah b. Mes'ud, kendisiyle birlikte genel olarak sahâbenin kanaatinin de bu yönde olduğunu belirtmiştir.³¹³

³⁰⁹ Murat Sarıçık, *Dört Halife Dönemi*, Nesil Yay., İstanbul, 2002, s. 179 vd.

³¹⁰ İbnü'l Esir, *el-Kâmil*, II/459; İbn Kesir, *el-Bidâye*, VII/56; Sarıçam, "Hz. Ali'nin Hayatı ve Şahsiyeti", *Hayatı, Kişiliği ve Düşünceleriyle Hz. Ali Sempozyumu*, s. 22; Öztürk, "Tefsir ve Hadis Tarihinde Hz. Ali", *Hayatı, Kişiliği ve Düşünceleriyle Hz. Ali Sempozyumu*, s. 68.

³¹¹ Ahmet Yaman, "Ehl-i Beyt Fıkhının İmamı Hz. Ali ve Takip Ettiği İctihad Yöntemi", *Marife*, yıl: 4, sayı: 3, Konya, 2005, s. 111; (Bilmen, Ö. Nasuhi, *Büyük Tefsir Tarihi*, İstanbul, 1973, I/222'den).

³¹² Buhârî, "Tefsir", 2/7; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II/339; Yaman, "Ehl-i Beyt Fıkhının İmamı Hz. Ali ve Takip Ettiği İctihad Yöntemi", s. 113.

³¹³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II/338-339, Yaman, "Ehl-i Beyt Fıkhının İmamı Hz. Ali ve Takip Ettiği İctihad Yöntemi", s. 113.

Fıkhî konularda ortaya çıkan sorunları halletmek için Hz. Ömer, Hz. Ali'ye başvurduğunu görmekteyiz. Hz. Ömer'in halifeliği zamanında birbirleri ile davalı iki a'râbî/bedevî Hz. Ömer'e geldi. O sırada kadısı/hâkimi olan Hz. Ali'ye halife olarak şöyle emir verdi: "*Ebu'l-Hasan ikisi arasında hüküm ver.*" Bunun üzerine Hz. Ali davacılar arasında hükmünü verdi. Ama bedevîlerden biri Hz. Ali'yi tahkir edici bir tavırla şöyle konuştu: "*Aramızda bu (mu) hüküm verecek?*" Bu söz üzerine Hz. Ömer (r.a.) adamın üzerine atıldı, yakasına yapıştı ve şöyle dedi: "*Yazıklar olsun sana! Bu kimdir biliyor musun?*" Ardından şöyle konuştu: "*Bu benim ve bütün müminlerin mevlasıdır ve kim onun mevlası değilse, o (mükemmel) bir mümin değildir.*"³¹⁴

Hz. Ömer'den gelen başka bir rivayet de yukarıdaki haberi destekleyecek şekildedir: Biri, bir konuda onunla münazara etmiş ve tartışmıştı. Bunun üzerine Hz. Ömer yanlarında oturan Hz. Ali'ye işaret ederek ona bir teklifte bulundu: "*Benimle senin aranda şu oturan olsun (ikimizin arasını bulsun).*" Teklif üzerine adam "*Şu şiş karınlı mı?*" diye Hz. Ali'yi tahkir etmek istedi. Hz. Ali tıknaz, etine dolgun biriydi. Onun sözü üzerine Hz. Ömer bir çırpıda oturduğu yerden ayağa kalktı, adamın yakasına yapıştı, kendine doğru çekip yerinden kaldırdı ve şunları söyledi: "*Sen aşağıladığın adam kimdir biliyor musun?*" Ardından sorusunu kendisi cevapladı: "*Benim ve bütün Müslümanların mevlasıdır o.*" dedi.³¹⁵

Netice olarak Hz. Ömer'e göre Hz. Ali (r.a.), kendisinin ve bütün müminlerin mevlasıdır. Yani o, Hz. Ali'yi yüce bir zat olarak kabul eder ve kendisini severdi.

Olaylara bakılırsa, Hz. Ömer Hz. Ali'nin tahkir edilmesine tahammül etmemiş ve bunu yapana tepki göstermiştir. Ayrıca bu olayların ikisinin de Hz. Ömer'den rivayet edilmesi çok anlamlıdır. Hz. Ömer'in (r.a.) hilâfeti döneminde gerçekleşen bu olaylarda, Hz. Ali ve Hz. Ömer (r.a.), beraber idiler ve aynı mecliste bulunmuşlardır. Yani aralarında bir dargınlık ve kırgınlık yoktur.

Diğer farklı bir rivayete baktığımızda, Ğazzâlî'nin (v. 505/1111) *İhyâsı*'nda anlattığına göre, Hz. Ömer halifeliği sırasında bir gece teftiş yaparken iki kişiyi zina halinde yakaladı. Ertesi gün halka hitaben bir konuşma yaparak şöyle sordu: "*İmam (halife) bir erkeğin bir kadın ile zina ettiğini görür ve görüşüne dayanarak onlara zinanın cezası olan haddi tatbik ederse buna ne dersiniz?*"³¹⁶ Oradakiler halifenin ceza vermeye yetkili olduğunu ve bunu

³¹⁴ Muhibüddîn et-Taberî, *er-Riyâz*, II/170; Heytemî, *Savâik*, s. 41, 177.

³¹⁵ Muhibüddîn et-Taberî, *er-Riyâz*, II/170; Heytemî, *Savâik*, s. 41, 177.

³¹⁶ Ğazzâlî, *İhyâ*, II/496.

yapabileceğini belirttiler. Fakat Hz. Ali bunu yapamayacağını şöyle belirtti: "*Hayır, sen buna selâhiyetli değilsin. Şayet böyle bir şey yaparsan, sana had icra edilir. Çünkü Allahü Teâlâ bu hususlarda dört şahid istemiştir.*" Hz. Ömer (r.a.), bir müddet bekledikten sonra aynı suâli tekrarladı ve Hz. Ali de aynı müdâfaayı yaptı. Hz. Ömer bu sözü ile her hangi bir zinayı haber vermek değil, böyle bir selâhiyete sahip olup olmadığını öğrenmek istiyordu. Kendisi tereddüt ediyordu. Sonunda Hz. Ali'nin fikrini benimsedi.³¹⁷

Olayları incelediğimizde konumuz açısından aşağıdaki önemli hususlar ortaya çıkacaktır:

1. Hz. Ali (r.a.) bu konuda, fikrini hiçbir baskıya maruz kalmaksızın açıkça ortaya koymaktadır. Buna binâen: Hz. Ali, Hz. Ömer'den korkmamakta ve doğru bildiği her şeyi tereddüt etmeden söylemektedir. Yani Şâ'nın iddia ettiği gibi, Hz. Ali takkiye de etmemektedir

2. Hz. Ömer, Hz. Ali ile aynı fikirde olmadığı halde, bu konuda Hz. Ali'nin görüşünü benimsemiş ve bir devlet başkanı olarak bunu kabul etmiştir.

3. Burada Hz. Ali'nin görüşünün kabul edilmesi, Hz. Ömer ile Hz. Ali arasında bir dargınlığın veya küskünlüğün olmadığına da işaret etmektedir.

4. Hz. Ömer'in Hz. Ali'nin Bilgisine Başvurması

Kandehlevî'de yer alan bir rivayete göre, Hz. Ömer'in Hz. Ali'nin bilgisine başvurduğunu ve ona üç soru yönelttiğini görmekteyiz. Hz. Ömer (r.a.), halifelik yıllarında (634-644) bir gün "*En iyi hüküm verenimiz*"³¹⁸ dediği Hz. Ali ile birlikte idi. Hz. Ömer ona her zaman sorma imkanı bulamadığı üç şeyi sormak istiyordu. Konuyu açınca Hz. Ali sordu: "*Onlar nedir?*" Hz. Ömer bunun üzerine şöyle konuştu: "*Bir adam bir adamı kendisinden hiç iyilik görmediği halde sever. Bir adam da bir adamdan hiç kötülük görmediği halde ona buğzeder (bunun sebebi nedir?).*"³¹⁹ Hz. Ali: "*Evet, Rasûlüllah (s.a.s) şöyle buyurmuştu: 'Mutlaka ruhlar sevgide, askerî birlikler gibi yaratıldı. (Önceden tanışmadıysa) karşılaşınca*

³¹⁷ Gazzâlî, *İhyâ*, II/496.

³¹⁸ Buhârî, "*Tefsir*", 2, 7; İbn Mâce, "*Mukaddime*", 11; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II/339; Öztürk, "*Tefsir ve Hadis Tarihinde Hz. Ali*", *Hayatı, Kişiliği ve Düşünceleriyle Hz. Ali Sempozyumu*, s. 58; Yaman, "*Bir Müctehid olarak Hz. Ali*" *Hayatı, Kişiliği ve Düşünceleriyle Hz. Ali Sempozyumu*, s. 157.

³¹⁹ el-Heysemî, Ebü'l-Hasan Nüreddin Ali b. Ebû Bekir b. Suleyman (v. 807/1405), *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid*, Thk. Hüsâ müddin el-Kudsî, Mektebetü'l-Kudsî, Kahire, 1404, I/161.

onda uğursuzluk görür (sevmez). Evet, onlardan tanıştığı ile anlaşır ve tanımadığı ile ihtilaf eder (anlaşmaz ve onu sevmez).'"

Hız. Ömer bu kez Hız. Ali'ye ikinci sorusunu yöneltti: "*Kişi bir sözü konuşur, bir de bakarsın hatırlamışken onu unuttur.*" Hız. Ali: "*Rasûlüllah'ı (s.a.s) şöyle derken (de) duymuştum: 'Kalplerden (zihinlerden) hiçbir kalp/zihin yoktur ki, onun için ayın bulutu gibi bir bulutu olmasın (ve onu perdelemesin). Ay ışığını yararken bir bakarsın bulut onu kapattı ve karanlığa bürüdü. Ama (bulutu) ondan kalkınca o yine ışık verir. Kişi de bir sözü konuşurken, bulutu onu perdeler de onu unutturur. Ama (bulutu) ondan kalkınca hatırlar.*"

Sonra Hız. Ömer üçüncü sorusunu yöneltti: "*(Bir de) iki şey var, bir adam rüya görür, onu doğrulayan da onda, onu yalanlayan da (rüyası bazen doğru, bazen yalan çıkıyor).*" Hız. Ali bunun üzerine şunları söyledi: "*Evet, Rasûlüllah'ı (s.a.s) şöyle derken de duymuştum: 'Hiçbir erkek ve kadın kul yoktur ki, uyusun, uykuyla baş başa kalsın da ruhu arşa çıkarılsın. Ama rüyada arşa uykusundan uyandırılan, bu onu doğrulayan rüyadır (onun rüyası doğru çıkar). Arşa varmadan uyandırılana gelince, Onun rüyası yalanlayan rüyadır.*" Hız. Ömer bu cevapları alınca rahatladı.³²⁰

Bu konuyla ilgili Murat Sarıcık'ın şöyle bir değerlendirmesine rastlamaktayız: "*Hız. Ömer ve Hız. Ali ikilisi birbirlerine yakın ve dost iki kişi idi. Hız. Ömer ona toplum ve devlet meselelerini danıştığı gibi, özel ve şahsî problemlerini de açıyordu. Yukarıdaki üç soru daha çok kendisini ve iç dünyasını ilgilendiren sorulardı. Bu yüzden onları başkalarının yanında değil de baş başa kaldıklarında Hız. Ali'ye sormuştu. Ayrıca Hız. Ali'den aldığı cevaplar üzerine: "Bu üç şeyin cevabını arıyordum. Şükür ki, ölmeden sen onlara isabet ettin" dedi. Böylece ona inandığını belirttiği gibi, onun bir nimete vesile olduğunu da ikrar etmiş oldu. Demek Hız. Ali'nin ilmine ve dirayetine güveniyor, onun verdiği cevaplarla tatmin oluyordu. Aralarında bir güven bunalımı ve süregelen bir anlaşmazlık bulunmuyordu. İki dost baş başa kalıyorlar, sohbet ediyorlar, içlerini birbirlerine güvenle ve dostça açıyorlardı."³²¹*

5. Hız. Ömer'in Hız. Ali'ye Olan Saygısı

Hız. Ömer (r.a.) kendi halifelik döneminde, Mescid-i Nebevî'de Hız. Ali'yi giybet edip ayıplayan birine rastladı. Hız. Ömer (r.a.) onun giybet etmesine kızdı, sinirlendi ve onun hakkında konuşana şöyle çıktı: "*Yazıklar olsun sana! Sen Ali kimdir bilmiyor musun?*"

³²⁰ Kandehlevî, *Hayâtü's-Sahâbe*, III/222-223; ayrıca rivayetin tam metni için bkz. Heysemî, *Mecmeü'z-Zevâid ve Menbeü'l-Fevâid*, I/161-162.

³²¹ Sarıcık, *Hız. Ali*, s. 185.

Sonra eliyle Ravza-i Mutahhara'yı, Rasûlüllah'ın kabrini işaret etti: "*O, bunun amcasının oğludur! Vallahi sen ancak kabrinde buna eziyet/işkence ediyorsun.*"³²² Bir başka rivayete göre o gıybet edeni şöyle uyarıyordu: "*Sen ona buğzetmekle/nefretle kabrinde buna eziyet/işkence etmiş oldun.*"³²³

Bu olay da birkaç cihetle Hz. Ömer'in Hz. Ali'yi sevdiğini göstermektedir. O Rasûlüllah'ı çok sevdiği gibi, onun sevdiklerini de seviyordu. Onun sevdiklerinden biri de Hz. Ali'dir. O, Hz. Ali'nin gıybet edilmesine, ardından hoşlanmayacağı şekilde konuşulmasına da tahammül edememişti. Hz. Ömer sözlerinde "*şüphesiz*" ve "*vallahi*" gibi tekit ve yemin ifadeleri de kullanıyordu. Demek Hz. Ali'ye buğz ve düşmanlık kesinlikle Rasûlüllah'ı kabrinde rahatsız etmekte ve ona işkence hükmüne geçmekteydi. Bu açıdan da Hz. Ömer'in onlara buğz ve düşmanlık yapması mümkün değildi.³²⁴

6. Hz. Ali'nin Mektupta Yazdığı İlk İki Halifenin Sıfatları

Hz. Ali'nin mektubuna dair bilgiye ilk olarak, Hz. Ebû Bekir-Ali ilişkileri kısmında yer vermiştik.³²⁵ Daha sonra da Hz. Ali'nin mektubunda geçen ilk iki halifenin sıfatlarını tespit etmeye çalışmıştık. O, mektubunda Hz. Ali, kendisinden önceki ilk iki halifeyi (Hz. Ebû Bekir ve Ömer'i) salih kişiler olarak nitelendirmiş, Kur'an ve Sünnet'e uygun hareket ettiklerini söylemiş ve o ikisinin Hz. Peygamber'in yolundan kesinlikle sapmadıklarını dile getirmişti.

7. Hz. Ömer'in Hz. Ali'nin Kızını İstemesi

İbn Kesîr'in (v. 774/1372) *el-Bidâye*'sinde bu konuyla ilgili şöyle bir bilgi yer almaktadır: "Ömer, henüz küçük yaşta bulunan Ebû Bekir es-Sıddîk'ın kızı Ümmü Külsûm'e talip oldu. Dünür olarak Hz. Aişe'yi ona gönderdi. Ümmü Külsûm: '*Benim onunla evlenmeye ihtiyacım yok*' dedi. Hz. Aişe de ona: '*Sen, Emîrû'l-Mü'minînle evlenmeye yanaşmayıp ondan yüz mü çeviriyorsun?*' diye sordu. Ümmü Külsûm de: '*Evet, o, yaşantısı kıt kanaat ve zor olan bir kimsedir*' diye karşılık verdi. Bünün üzerine Aişe, Amr b. el-Âs'a haber gönderdi. Amr b. Âs da Hz. Ömer'i Ümmü Külsûm'le evlenmekten vazgeçirdi. Ve Hz. Ali ile

³²² Heytemî, *Savâik*, s. I/175-176.

³²³ Râğîb el-İsfahânî, Hüseyin b. Muahmed (v. 525/1033), *el-Müfredât Fî Ğaribi'l-Kur'ân*, Kitâbü'l-Cumhürîyye, Beyrut, Thz., s. 176.

³²⁴ Sarıcık, *Hz. Ali*, s. 174.

³²⁵ Bkz. Hz. Ali'nin mektubuna göre ilk iki halifenin sıfatları bölümü.

Rasûlüllah'ın kızı Fatıma'nın kızları Ümmü Külsûm'le evlenmesini teklif etti. Ona '*Böylece Rasûlüllah'la akrabalık kurmuş olursun*' dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer, Hz. Ali'den Ümmü Külsûm'ü istedi ve mehir olarak da ona 40000 dirhem verdi. Hz. Ali, kızını Hz. Ömer'le evlendirdi. Ümmü Külsûm, Hz. Ömer'e Zeyd ve Rukayye'yi doğurdu."³²⁶

İbn İshak bu konuyla ilgili daha detaylı bir açıklama getirmektedir: "Ali'nin, Hz. Peygamber'in kızı Fatıma'dan olma kızı Ümmü Külsûm, Ömer b. el-Hattâb ile evlendi. Ümmü Külsûm'ün Ömer'den Zeyd b. Ömer adında bir oğlu ve bir de kızı dünyaya geldi. Ömer, onunla evliyken vefat etti. Ömer b. el-Hattâb, Ali b. Ebû Tâlib'ten Rasûlüllah'ın kızı Fatıma'dan olan kızı Ümmü Külsûm'ü istedi. Ali, '*O, küçüktür*' diyerek özür beyan etti. Ömer ise, '*Allah'a yemin olsun ki, hayır! Gerçekten mazeret o değil. Esâsen, sen beni mahrum etmek istiyorsun. Eğer durum dediğin gibiyse, onu bana gönder*' dedi. Ali geri döndü, Ümmü Külsûm'ü çağırdı. Ona bir elbise verdi ve '*Bu elbiseyi Emîru'l-Müminîn'e götür ve babam sana bu elbise nasıl? diye soruyor, de*' dedi. Ümmü Külsûm, o elbiseyi Ömer'e getirdi ve ona babasının söylemesini istediği sözü söyledi. Ömer, Ümmü Külsûm'ün gömleğinin kolundan tuttu. Ümmü Külsûm, '*Bırak!*' dedi. Ömer onu bıraktı ve şöyle dedi: '*Şerefli, iffetli bir kadın. Babana git ve ona, o, ne güzel, ne hoş! Allah'a yemin olsun ki, senin dediğin gibi değilmiş, de.*' Bunun üzerine Ali, Ümmü Külsûm'ü onunla evlendirdi."³²⁷

Yine İbn İshâk'ın (v. 151/768) naklettiğine göre "Ömer b. el-Hattâb, Ali'den Hz. Fatıma'dan olan kızı Ümmü Külsûm'ü istedi. Ali ona, '*evdekilerden izin isteyeyim*' dedi. Fatıma'nın çocuklarına geldi ve durumu onlara anlattı. Onlar da '*Ümmü Külsûm'ü onunla evlendir*' dediler. Bunun üzerine Ali, Ümmü Külsûm'ü çağırdı. Ümmü Külsûm o sırada çocuk yaşta sayılırdı. Ona '*Emîru'l-Müminîn'e git ve babam sana selam söylüyor ve senin istediğini yerine getirdik diyor, de*' dedi. Ömer, Ümmü Külsûm'ü aldı, bağrına bastı ve '*Onu babasından istedim, onu bana verdi*' dedi. '*Ya emîru'l-Müminin! O, küçük olduğu halde onu niçin istedin?*' diye sorulunca, Ömer '*Rasûlüllah, kıyamet günü benim akrabalığımdan başka her türlü akrabalık bağı kesiktir, buyurdu. Ben de, benimle Rasûlüllah arasında evlilik yoluyla da olsa akrabalık bağı olsun istedim*' dedi."³²⁸

³²⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII/139; Hz. Ömer'in Ümmü Külsûm'den, Rukayye adlı bir kız ve Zeyd adlı bir oğlu oldu ancak bu çocuklar çok yaşamadı. Hz. Ömer'in vefatından sonra (23/644) Ümmü Külsûm amcası Ca'fer'in oğlu Avn'la evlendi ve ondan çocuğu olmadı. İkinci kocası Avn ölünce, bu kez onun kardeşi Muhammed'le evlenmişti. Onunla evliliği sürdürürken vefat etti; son kocasından çocuğu olmamıştı. Bkz. Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 103.

³²⁷ İbn İshâk, *Sîre*, s. 232.

³²⁸ İbn İshâk, *Sîre*, s. 233.

Hız. Ömer ile Hız. Ali'nin arasındaki ilişkiler sıcak ve dostane olmasaydı, Hız. Ali herhalde kızını Hız. Ömer'e vermezdi. Zira, Hız. Ali (r.a.) hiçbir zaman doğruları söylemekten kaçınmamıştır ve kimseden de korkmamıştır, hatta karşısındaki halife olsa bile yanlış gördüğü meselelerde itirazını yapmıştır.³²⁹ Böylece Hız. Ömer (r.a.), halifeliği sırasında, Hız. Ali'nin damadı oldu.

8. Hız. Ömer'in Hançerlendiğinde Vasiyet Ettiği Hilâfet Şûrasında Hız. Ali

Hız. Ömer (r.a.) vefat etmeden önce, kendisinden sonra halife olabilecek 6 aday belirledi ve devlet başkanının bu 6 adaydan biri olmasını istedi. Bu 6 aday, Hız. Ali, Hız. Osman, Talha b. Ubeydullah, Zübeyr b. Avvâm, Sa'd b. Ebû Vakkâs ve Abdurrahman b. Avf (r.a.) idi. Taberî (v. 310/992), *Târîh*'inde şûra meselesini ele aldığı bölümde, Hız. Ömer'in şûra üyelerini belirlerken Hız. Peygamber'in (s.a.s), onların cennet ehlinden olduğunu söylediğini vurgulamıştır.³³⁰

Hız. Ömer'in hançerlendikten sonra kendi yerine hiçbir kimsenin istihlaf etmeyerek bu işi şûraya bıraktığını, şûra üyelerinin de aralarından birisini seçmelerini daha önce mevzubahis etmiştik. Ayrıca Hız. Ömer'in Hız. Osman ile Hız. Ali hakkındaki görüşlerini ve onlara bazı ikâzlarda bulunduğunu da aktarmıştık. Ancak bu konuda şunu söylemek gerekir ki, Hız. Ömer (r.a.), şûra üyeleri içerisinde en tutarlı mutalaayı Hız. Ali hakkında yapmıştır. Öyle anlaşılıyor ki, Hız. Ömer, halifelik görevinde Hız. Ali'ye meyilliydi.³³¹

F. Hız. Osman ve Hız. Ali İlişkileri

Hız. Peygamber döneminde Hız. Osman ile Hız. Ali arasındaki ilişkilere değinmiştik. O dönemde ikisinin birbirleriyle samimi ilişkiler içinde olduğunu görmüştük. Şimdi ise, Râşid Halifeler döneminde, ikisi arasındaki ilişkileri incelemeye çalışacağız.

1. Hız. Osman'ın Halife Seçiminde Hız. Ali

Aralarından bir halife seçmekle görevli olan şûra üyeleri bir araya gelmişlerdir.³³² Hız. Ömer (r.a.), şûra neticeleninceye kadar 3 gün süreyle Suheyb b. Sinan'ın insanlara namaz

³²⁹ Rivayetlerden Hız. Ali'nin çok cesur ve korkusuz biri olduğu ortaya çıkmaktadır. Burada Şia'nın iddiası olan takiyye meselesi de çürümüş olmaktadır.

³³⁰ Taberî, *Târîh*, IV/228.

³³¹ Bkz. Hız. Ömer'in hançerlendiğinde vasiyet ettiği hilâfet şûrasında Hız. Osman bölümü.

³³² Uludağ, "Halife", DİA, XV/293-300.

kıldırmasını, şûra meclisinin hemen müzakereye başlamasını ve iş neticeleninceye kadar da bazı kimselerin bu toplantıya bekçilik yapmalarını emretmiştir.³³³

Şûra meclisi üyeleri, oturuma başlayıp bir odaya kapandıklarında halife seçim işini tartışmaya başlamışlardır. Ebû Talha'nın araya girmesiyle 3 şûra meclis üyesi, haklarını diğer 3 kişiye devretmişlerdi.³³⁴ Bu aşamada Abdurrahman b. Avf kendi hakkından vazgeçmiş ve ortada 2 güçlü aday kalmış bulunuyordu. Bu adaylar Hz. Ali (r.a.) ile Hz. Osman'dı. Hz. Abdurrahman b. Avf, Hz. Ali ile Hz. Osman'a şöyle demiştir: “*Allah'ın ve İslam'ın benim üzerimde hakkı olsun ki, bu iş için çalışacağım ve ikinizden hanginiz daha layıkça halifeliği ona vereceğim.*”³³⁵

Bundan sonra Abdurrahman, her ikisine hitaben taşıdıkları üstünlük ve faziletleri anlatmış, arkasından da ikisinden birini halifeliğe tayin ederken adaletli olacağına söz vermiş, diğerinden de halife yapmadığı takdirde, halife seçilene itaat edeceğine dair söz almıştır.³³⁶

Abdurrahman, aldığı görevden dolayı araştırmalarına devam etmiş ve hatta bir keresinde Hz. Ali ile Hz. Osman arasında şöyle bir konuşma geçmiştir: Abdurrahman Hz. Ali'ye “*Eğer seni halifeliğe tayin etmezsem, kimi halife olarak tayin etmemi tavsiye edersin?*” demiş ve Hz. Ali “*Osman'ı tavsiye ederim*” demiştir. Aynı soruyu Hz. Osman'a sorunca da: “*Ali b. Ebû Talib'i tavsiye ederim*” demiştir.³³⁷

Abdurrahman b. Avf, 3 gün 3 gece halk arasında dolaşmış, fikir sormuş ve belli bir kanaate vardıktan sonra Misver b. Mahreme'nin vasıtasıyla Hz. Ali (r.a.) ile Hz. Osman'ı (r.a.) çağırmıştır. Abdurrahman o ikisiyle beraber Mescid-i Nebevî'ye gitti. Daha önce halkın toplanması için Hz. Abdurrahman haber salmıştı. Halk da orada toplanmışlardı. Cemaatle namazı kıldıktan sonra Abdurrahman b. Avf, Hz. Ali'yi yanına çağırması ve onun elinden tutarak şöyle demiştir: “*Allah'ın kitabı, Peygamber'in sünneti ve Ebû Bekir'le Ömer'in tatbikatı üzere bana biat ediyor musun?*” Hz. Ali: “*Hayır, ancak bu hususta gücüm ve takatim nisbetinde biat edebilirim*” demiştir. Hz. Ali'nin bu sözü üzerine Abdurrahman, onun elini bırakmış ve Hz. Osman'ı yanına çağırmıştır. Hz. Ali'ye sormuş olduğu soruyu aynen ona da sormuştu. Hz. Osman: “*Evet*” diye cevap vermiştir.³³⁸ Abdurrahman, başını kaldırıp mescidin

³³³ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII/144.

³³⁴ Hz. Zübeyr, oyunu Hz. Ali'den, Sa'd, Abdurrahman b. Avf'tan, Talha, kendi oyunu Hz. Osman'dan yana kullanmıştı.

³³⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII/145.

³³⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII/145.

³³⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII/146.

³³⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII/146.

tavanına bakmıştır. Eli, Hz. Osman'ın elinde, üç kere “*Allah'ım, işit ve şahid ol*” demiştir. Sonunda insanlar koşup Hz. Osman'a biat etmeye başlamışlardır.³³⁹ İlk İslam tarihi kaynaklarının aktardığına göre, Hz. Osman'a ilk biat eden Hz. Ali (r.a.) olmuştur.³⁴⁰

Böylece Hz. Ali, Hz. Osman'a ilk biat eden kişi olmuş ve Hz. Osman da, 67 veya 68 yaşlarında iken, İslam'ın üçüncü halifesi olarak devletin başına geçmiştir.

Yukarıdaki olaylara dikkat ettiğimizde Hz. Osman-Ali ilişkileri açısından şu hususlar çıkmaktadır: Evvela, şûranın halife seçimi sırasında Abdurrahman b. Avf, önde gelen sahâbîlerle ve halkla görüşükten sonra en son Hz. Ali (r.a.) ve Hz. Osman'a (r.a.) kimin halife olmasının daha uygun olacağını sormuştu. Her ikisi de birbirlerini uygun görmüştü. Bu, Hz. Ali ile Hz. Osman arasındaki karşılıklı güveni göstermektedir. Daha sonra Hz. Ali'nin Hz. Osman'a duyduğu iyi niyeti göstermesi açısından da önemlidir. İkinci bir husus ise, Hz. Osman'a biat eden ilk kişi Hz. Ali olarak görülmektedir.

2. Hz. Ali'ye Göre Hz. Osman'ın Fazileti

Daha önce verdiğimiz rivayete göre, Hz. Ali'nin, Peygamber'den sonra insanların en faziletlisi olarak ilk Hz. Ebû Bekir'i sonra Hz. Ömer'i ve sonra da Hz. Osman'ı zikrettiğini görmüştük.³⁴¹ Yine aktardığımız diğer bir rivayette de Hz. Ali'nin (r.a.) halife olduktan sonra Kûfe camiindeki konuşmasında, kendisinden önceki üç halife ile ilgili tavsifte bulunduğunu zikretmiştik.³⁴² Yani aktardığımız rivayetlere göre, Hz. Ali (r.a.), Ebû Bekir (r.a.) ve Ömer'e (r.a.) hangi gözle bakıyorsa Hz. Osman'a (r.a.) da o gözle baktığı anlaşılmaktadır.

Bunların yanı sıra Hz. Ali'nin Hz. Osman'la ilgili şöyle dediği nakledilmektedir: “*Ben Osman'ın iyi yönlerini bilirim. Allah yolunda onun iyi bir mazisi vardır. Allah yapmış olduğu iyiliklerden sonra ona azap vermez.*”³⁴³

³³⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III/62; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII/149.

³⁴⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III/62; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII/149; Heytemî, *Savâik*, s. 104. Hz. Ali'nin Abdurrahman b. Avf'tan sonra ikinci kişi olarak biat ettiği de aktarılır. Bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III/62, 64; Yiğit, “*Osman*”, DİA, XXXII/439.

³⁴¹ Bkz. Hz. Ali'ye göre Hz. Ebû Bekir'in fazileti bölümü.

³⁴² Bkz. Hz. Ali'ye göre Hz. Ebû Bekir'in fazileti bölümü.

³⁴³ Belâzürî, *Ensâb*, V/9.

Hz. Ali (r.a.), bir başka ifadesinde yine şöyle demektedir: “*Ben Osman ile, Allah’ın şu sözündeki gibi olmak isterim: ‘Biz onların gönüllerinde olan kını çıkardık; artık onlar sedirlerinin üzerinde karşılıklı oturan kardeşlerdir.*”³⁴⁴

3. Mescid-i Nebevî'nin Genişletilmesi Konusunda Hz. Ali'nin Hz. Osman'a Desteği

Hz. Osman'ın emsalsiz hizmetlerinden biri, Hz. Peygamber'in Mescidi'ni genişletmesidir. Rasûlüllah'ın (s.a.s) döneminde Mescid-i Nebevî kerpiçten yapılmıştı. Çatısı hurma ağacının kerestesinden idi. Hz. Ebû Bekir döneminde hiçbir ilave ve ekleme yapılmayıp, Hz. Ömer döneminde biraz genişletilmiş ve Rasûlüllah'ın (s.a.s) inşa ettirdiği temeller üzerinde, aynı şekilde kerpiçlerle tekrar onarılmıştır. Hz. Ömer sütunlarını yine keresteden koydu. Ama Hz. Osman (r.a.), bundan daha ileriye adım attı ve mescitte büyük genişletme yaptı. Duvarlarını, üzerinde nakış ve desenler olan taşlardan yaptırdı ve boyattı. Sütunlarını desenli, işlenmiş taşlardan ve çatısını da sal ağacının kerestesinden yaptırmıştır.³⁴⁵

Hz. Ali (r.a.), Hz. Osman'ın bu işini beğenmiş ve ona, “*Yapılan şey ne güzel oldu, ben Rasûlüllah’ı (s.a.s) şöyle derken duymuştum: ‘Kim bir mescit bina ederse, Allah da cennette onun için bir ev bina eder’*” diye kanaatini belirtmişti.³⁴⁶

Yukarıdaki rivayete bakılırsa, Hz. Osman (r.a.) Mescid-i Nebevî'yi genişletmiş ve Hz. Ali (r.a.) bu durum sonucunda Hz. Osman’ı methetmiştir.

4. Hz. Osman Dönemindeki Fıkhî Konularda Hz. Ali'nin Konumu

Hz. Ali'nin, Hz. Osman döneminde bazı fıkhî meselelerdeki çözümünü göze çarpmaktadır. Ayrıca Hz. Osman'ın da bu konularda, Hz. Ali'nin verdiği fikirleri bazen benimsediği görülmektedir. Değişik kaynaklardan rivayet olduğuna göre, Cuheyne kabilesinden bir kadın 6 aylık bir çocuk doğurur. Kocasının durumu Hz. Osman'a anlatır. Hz. Osman da kadının recmedilmesini için emir verir. Bu haber Hz. Ali'ye ulaştığında Hz. Osman'ın yanına gider, ona verdiği kararın yanlış olduğunu bildirir ve Yüce Allah'ın bir âyet-i kerimede “*Onun taşınması ile sütten kesilmesi 30 aydır*”³⁴⁷ buyurduğunu diğer âyet-i kerimede ise “*Anneler, çocuklarını –emzirmeyi tamamlamak isteyen kimse için- tam 2 yıl emzirirler*”³⁴⁸ buyurduğunu, bu âyetlerden emzirmenin 24 ay; hamilelik süresinin ise 6 ay olabileceğinin

³⁴⁴ Hicr Suresi, 15/47; Belâzürî, *Ensâb*, V/10.

³⁴⁵ Nedvî, *Hz. Ali (Ali Murtezâ)*, s. 169-170.

³⁴⁶ Muhıbüddîn et-Taberî, *er-Riyâz*, II/113.

³⁴⁷ Ahkaf suresi, 46/15

³⁴⁸ Bakara suresi, 2/233.

anlaşıldığını Hz. Osman'a söyler. Hz. Osman ise bunu hiç düşünmediğini belirtir ve kadının geri döndürülmesi için emir verir. Fakat giden adamlar kadını recmedilmiş olarak bulurlar.³⁴⁹

Hz. Osman'ın böyle bir karar vermesi çok uzak bir ihtimal olsa gerektir. Zira Kurtubî (v. 671/1272) bu olayı naklederken Hz. Osman'nın kararından vazgeçip kadına had uygulamadığını kaydetmektedir.³⁵⁰ Bunun yanında İslam hukukuna göre bir kişi nâmuslu karısına zina isnadında bulunur veya çocuğun kendisinden olmadığını söylerse, iddiasını dört erkek şahitle ispat etmediği takdirde li'ân denen özel bir muamele tatbik edilerek bu karı-kocanın arası tefrik edilir. Zikredilen rivayet doğru kabul edilirse Hz. Osman'ın neden böyle bir yola başvurmadığı hususu sorgulanmalıdır.³⁵¹

Yine Ahmed b. Hanbel'in (v. 241/855) *Müsned*'inde Hz. Osman, Hz. Ali'nin fikrini benimsediğini görmekteyiz: Rivayete göre, humus esirlerinden olan Safiye adındaki bir kadın, yine humus esirlerinden biri ile zina yaptı ve bir çocuk doğurdu. Kocasını Yehnes ve zanîden her biri çocuğun kendilerine ait olduğunu iddia ettiler. Hz. Osman'ın yanında tartışıp çekiştiler. Hz. Osman, onları Hz. Ali'ye gönderdi. Hz. Ali, "*Ben Rasûlullah'ın verdiği hüküm ile aranızda hükmedeceğim. Çocuk yatak sahibinindir. Zanî ondan engellenir*" dedi ve her birisine ellişer değnek vurdu.³⁵²

Her iki rivayeti birleştirerek değerlendirdiğimizde, Şîi müellifler bu olayları Ehl-i Sünnet kaynaklarından aktararak Hz. Osman'ın şeriatla alay edip ona muhalefet ettiğini ve Müslümanların önderi sayılan birinin âyet-i kerimeleri kavramamasını hayretle karşıladıklarını belirtmektedirler. Ayrıca onlara göre, Halife Hz. Osman, hasımlar arasındaki ihtilafı çözecek bilgiye sahip olmadığından bazı davaları Hz. Ali'ye göndermiştir. Halbuki her üç halife de zaman zaman gerek Hz. Ali gerekse diğer sahâbîlerin bilgisine başvurmuşlar. Bu onların bilgisiz olduklarını değil aksine istişareye verdikleri önemi ortaya koymaktadır. Kanaatimizce bu örneklerin de bu şekilde algılanması gerekir.³⁵³

³⁴⁹ Ya'kûbî, *Târîh*, II/174; İbn Kesîr, *Tefsîr*, IV/158.

³⁵⁰ el-Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed (v. 671/1272), *el-Cami'u li Ahkâmi'l-Kur'an*, Beyrut, 1965, XVI/193.

³⁵¹ Arı, *İmamiye Şiası Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife*, s. 486.

³⁵² İbn Hanbel, *el-Müsned*, I/104.

³⁵³ Arı, *İmamiye Şiası Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife*, s. 486-487.

5. Hz. Ali'nin Hz. Osman'a İkazları

Hz. Ali (r.a.) ile Hz. Osman (r.a.) arasındaki münasebeti anlamak için, Hz. Osman'ın halifelik dönemindeki olayları incelemek gerekmektedir. Bu açıdan Hz. Osman döneminde cereyan eden olaylar, Hz. Ali ile Hz. Osman arasındaki münasebetin ne derecede sıcak veya soğuk olduğu tespitinde bize, yardımcı olmaktadır. Bu konuyu iki kısma ayırmak mümkündür: Birinci kısımda Hz. Osman'ın bazı sahâbîlere tavrı karşısında Hz. Ali'nin konumunu, ikinci kısımda ise Hz. Ali'nin valiler için Hz. Osman'a ikazlarını inceleyeceğiz.

a. Hz. Osman'ın Bazı Sahâbîlere Tavrı Karşısında Hz. Ali

Hz. Ömer'in vefatından sonra Hz. Osman'ın halife seçilmesi üzerine yeni devlet başkanını meşgul eden ilk olay, Hz. Ömer'in oğlu Ubeydullah'ın İran asıllı Hürmüzan'ı öldürmesi hâdisesidir. Kaynaklarda olayın şöyle geliştiği nakledilmektedir:

Hz. Ömer, suikasta uğramadan bir gün önce Hürmüzan, Ebû Lu'lu' Firuz ve Hire ahâlisinden Cüfeyne adlı bir Hıristiyan, aralarında sohbet ediyorlardı. Bir ara Hürmüzan, Ebû Lu'lu'un hançerini eline almış, bir müddet bakmış, iade ederken Abdurrahman b. Ebû Bekir üzerlerine çıkagelmiş ve bu esnada hançer yere düşmüştü. Ertesi sabah Hz. Ömer öldürülünce, Abdurrahman bir gün önce gördüklerini Hz. Ömer'in oğullarından Ubeydullah'a anlatmış o da bu işin tasarlanmış bir cinayet olduğunu zannederek gidip Hürmüzan'ı ve arkadaşını öldürmüştü.³⁵⁴

O sırada ashâbdan Sa'd b. Ebû Vakkas Ubeydullah b. Ömer'i tutup Halife'nin huzuruna getirmişti. Mecliste Hz. Ali ve Amr b. el-Âs da vardı. Halife bu durum karşısında ne yapılması gerektiğini sorunca, meclisten rey ve icthâdlar çeşitli olmuştu. Hz. Ali, şüphe üzerine adam öldürmenin İslam hukukuna uygun düşmediğini düşünerek "Ubeydullah'a kısas icrasını" rey olarak ortaya koydu. Mecliste bulunanlardan Amr b. el-Âs ise, "*Dün Ömer öldü bugün de oğlunun öldürülmesi doğru olmaz*" dedi. Bunun üzerine Halife Hz. Osman, "*Ben memleketin işlerini yürütmek yetkisini üzerinde taşıyan bir kişi olarak kısası, diyete çevirdim. Gereken diyetlerini kendi malımdan vereceğim*" dedi ve Ubeydullah'ı salıverdi.³⁵⁵

Ancak Hz. Osman (r.a.), bu konuda Hz. Ali'nin itirazıyla karşılaşmıştır. Hz. Ali (r.a.) suçluluğu kesin olmayan insanları öldüren Ubeydullah'ı affetmesinden dolayı Hz. Osman'a kızmış ve ona icthadından dolayı karşı çıkmıştı. Hatta "*Eğer elime güç geçerse, ona*

³⁵⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III/355-356, V/16; Taberî, *Târîh*, IV/240; İbnü'l Esîr, *el-Kamil*, III/75; ayrıca bkz. Arı, *İmamiye Şiası Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife*, s. 479.

³⁵⁵ İbnü'l Esîr, *el-Kamil*, III/75; ayrıca bkz. Arı, *İmamiye Şiası Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife*, s. 480.

(Ubeydullah b. Ömer'e) kısas uygulayacağım” demişti. Hz. Ali halife olunca onun bu sözünü unutmayan Ubeydullah, Muâviye'ye sığındı ve Sıffin savaşında öldürüldü.³⁵⁶

Hz. Osman'ın bu kararının isabetli olduğunu ve Hürmüzan'nın Hz. Ömer'in öldürülmesinde parmağının olduğunu savunanların delilleri şu şekilde nakledilmektedir: “Hürmüzan, İran asilzâdelerinden olan bu adam, İran saltanatının ihtişam ve debdebesi içinde yüzüyor, İran aristokrasisinin bütün nüfûz ve servetini kullanıyor, sonra hayatını kurtamak için İslam'a girerek Medine'nin mütevâzı bir köşesinde basit bir hayat sürmeyi kabul etmiş bulunuyordu. Hürmüzan ayarında bir adam, Müslümanlığı kabul etse de muhakkak ki şan ve servetini, nüfûz ve servetini imha eden, onu yerinden yurdundan, saraylarından ve sefâhatinden uzak yaşamaya mecbur edenleri affetmez ve onlardan intikam almayı hayatının en büyük ülküsü tanır. Hz. Ömer devrinde Medine'de yaşayan İranlılar içinde Hürmüzan'dan daha yükseği yoktu. Bundan dolayı Medine'de bulunan İranlıların ona büyük saygı gösterdikleri ve onun sözünden çıkmadıkları görülüyor. Bilhassa Hz. Ömer'in katili olan Ebû Lu'lu', Hürmüzan ile en çok düşüp kalkanlardandı. Hatta Hz. Ömer'in öldürülmesinden az bir süre önce Ebû Lu'lu'un Hürmüzan'ın yanında görüldüğü anlatılıyor.”³⁵⁷

Ayrıca Hz. Ömer'in katili olan Ebû Lu'lu'un, hançerini zehirledikten sonra Hürmüzan'a gösterip ondan fikir alışverişinde bulunduğu dair kaynaklarda değişik rivayetler bulunmaktadır.³⁵⁸ Bundan dolayı da Ubeydullah'a göre babasının öldürülmesinin gerçek müsebbibi Hürmüzan idi. Ubeydullah, babasının gaddar bir darbeye kurban gitmesine tahammül edemeyerek cinayetin asıl müsebbibi saydığı Hürmüzan'ın kanını dökmekle öç almış ve böylece babasının katiline karşı vazifesini yaptığını inanmıştı.³⁵⁹

Bir diğer önemli hâdise ise, Ebû Zer el-Ğifârî³⁶⁰ meselesidir. Ebû Zer'in mal edinme konusunda insanlara karşı takındığı tavırdan hoşlanmayan Hz. Osman, Medine'ye gelince ona, yaptığının doğru olmadığını; insanları zorla takvaya çağıramayacaklarını³⁶¹ söylemiş ve onu Rebeze'ye sürgün etmişti.³⁶²

³⁵⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V/17.

³⁵⁷ Mevlana Şiblî, *Asr-ı Saadet (İslam Tarihi)*, V/300-301; ayrıca bkz. Arı, *İmamiye Şiası Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife*, s. 482.

³⁵⁸ Bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III/355-356; Taberî, *Târîh*, IV/240; İbnü'l Esîr, *el-Kâmil*, III/75; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, IX/76.

³⁵⁹ Mevlana Şiblî, *Asr-ı Saadet (İslam Tarihi)*, V/301; ayrıca bkz. Arı, *İmamiye Şiası Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife*, s. 483.

³⁶⁰ Ebû Zer ile ilgili geniş bilgi için bkz. Abdullah Aydın, *“Ebû Zer el-Ğifârî”*, DİA, Ankara, X/266-269.

³⁶¹ Taberî, *Târîh*, IV/284.

³⁶² Belâzürî, *Ensâb*, V/53; İbnü'l Esîr, *el-Kâmil*, III/67.

Şîa kaynakları, Hz. Osman'ın Ebû Zer'i önce Şam'a sürgün ettiğini daha sonra Muaviye ile aralarında tartışma çıkınca, onu Medine'ye çağırıldığını ve sonra da oradan Rebeze'ye sürgün ettiğini ileri sürmektedir.³⁶³

Hz. Osman'ın Ebû Zer'i sürgün etmediğini ileri süren görüşler de bulunmaktadır. Onlara göre Ebû Zer kendi isteğiyle Medine'den çıktığını ve Hz. Osman'ın da ona izin verdiğini nakletmektedirler. Ayrıca delil olarak da şu rivayetleri öne sürmektedirler. İbn Sa'd, Ebû Zer'in kendi isteğiyle Rebeze'ye gittiğini kaydetmektedir. Rivayet olduğuna göre, Ebû Zer, Hz. Osman'a şöyle der: “*Medine'den çıkıp gitmeme izin verir misin? Zira Rasûlüllah Medine evlerinin Sel' dağı eteklerine vardığında buradan çıkıp gitmemi emretmiştir.*” Bunun üzerine Hz. Osman onun Medine'den çıkma iznini vermiş, o da Rebeze denilen yere gidip konaklamış ve orada bir mescid inşa etmiştir.³⁶⁴

Bir diğer rivayete göre, Ebû Zer Şam'dayken Muaviye onu Hz. Osman'a şikâyet etmiş, Hz. Osman da Ebû Zer'i Medine'ye çağırarak ona, Medine'den Şam'a niçin gittiğini sormuş. Ebû Zer ona şu cevabı vermiştir: “*Rasûlüllah bana, 'Medine'nin umranı (bayındırlığı) falan noktaya vardığı zaman buradan çık!' buyurmuştu. Onun için ben de Medine'den çıktım.*” Bunun üzerine Hz. Osman, “*O halde Şam'dan sonra hangi yeri seversin*” diye sordu. Ebû Zer, Rebeze'yi sevdiğini söylediğinden Hz. Osman da, oraya gidebileceğini söyledi.³⁶⁵

Ayrıca, Hz. Osman'ın Ebû Zer'e Rebeze'ye giderken bir miktar deve ile iki hizmetçi verdiği, ayrıca günlük hesabıyla atâ bağladığı ve Ebû Zer'in Medine'den uzak kalıp bedevî adetlerine alışmaması için Medine'ye gidip geldiği nakledilmektedir.³⁶⁶

Şîa kaynaklarının naklettiği rivayete göre, Hz. Osman ile Ebû Zer arasındaki tartışma şu şekilde gelişmiştir: Halife Osman, Mervan b. Hakem'e bazı mallar, Haris b. Hakem b. Ebü'l-Âs'a 300,000 dirhem ve Zeyd b. Sabit'e 1000 dirhem verdiğinde Ebû Zer, “*Mal biriktirenleri acıklı bir azab ile müjdele*” diyerek şu âyet-i kerimeyi okudu: “*Altın ve gümüşü biriktirip de onları Allah yolunda harcamayanlar var ya, işte onlara acı bir azabı müjdele!*”³⁶⁷ Bunun üzerine Mervan, Ebû Zer'i Hz. Osman'a şikâyet etti. O da kölesi Nail'i Ebû Zer'e göndererek bu hareketlerinden vazgeçmesini söyledi. Ebû Zer ise, “*Osman beni Allah'ın kitabını okumaktan ve O'nun emirlerini terk edenleri ayıplamaktan mı men ediyor? Vallahi benim için*

³⁶³ Bkz. Arı, *İmamiye Şiasî Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife*, s. 492-493.

³⁶⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/227; ayrıca bkz. Arı, *İmamiye Şiasî Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife*, s. 495.

³⁶⁵ Şibli, *Asr-ı Saadet*, IV/294.

³⁶⁶ İbnü'l Esîr, *el-Kâmil*, III/115; ayrıca bkz. Arı, *İmamiye Şiasî Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife*, s. 496.

³⁶⁷ Tevbe suresi, 9/34.

Osman'ı darılmak karşılığında Allah'ı hoşnut etmek, Osman'ın hoşnut olması mukabilinde Allah'ın hışmına uğramaktan daha sevimli ve daha hayırlıdır” dedi. Hz. Osman onun bu cevabında hiddetlenmiş ise de sabretmişti.³⁶⁸

Bir gün Hz. Osman, devlet başkanının (imâm) Beytülmâl'den borç para alıp bilâhare ödemesinde bir sakıncanın olup olmadığını sordu. Ka'bu'l-Ahbâr, “*Bunda bir sakınca yoktur*” deyince Ebû Zer ona, “*Ey Yahudi'nin oğlu! Dinimizi sen mi bize öğreteceksin?*” dedi. Hz. Osman, “*Bize eziyetin ve arkadaşlarımıza ta'rizin haddi geçti. Kalk, Şam'a git*” dedi. Onu Şam'a sürgün etti.³⁶⁹

Ebû Zer'in sürgün edilmesi, Hz. Ali ile Hz. Osman'ın arasını açtı. Hz. Ali (r.a.) Ebû Zer'i yolcu ederken Mervân ona engel olmak isteyince, Hz. Ali de elindeki kırbaçla Mervân'ın devesine vurdu. Bundan dolayı Hz. Ali ile Hz. Osman arasında kırıcı bir tartışma oldu. Hz. Osman, Hz. Ali'ye “*Benim nazarımda hiçbir faziletin yok!*” dedi ve birbirlerine kötü sözler sarf ettiler.³⁷⁰

Ebû Zer'in,³⁷¹ Rebeze'ye (veya Medine dışı her hangi bir yere) gitmesi ile ilgili olarak Şîa'nın naklettiği rivayetler ile Hz. Osman'ı savunan müelliflerin naklettikleri rivayetler arasında esas itibarıyla büyük bir fark yok gibidir. Aradaki en esaslı fark, birinde Ebû Zer'in kendi isteğiyle Rebeze'ye nakledilmesi, ikincisinde onun sürüldüğünün söylenmesidir.

Hz. Osman'ın Ebû Zer'e yaptıklarından son derece rahatsız olan Hz. Ali'nin bunu halifeye karşı sözleriyle daha sonra da dile getirdiği görülmektedir. Ammâr b. Yâsir olayında geleceği üzere Hz. Ali, Ebû Zer'e yaptığından dolayı Hz. Osman'ı suçlamıştır.³⁷²

Belâzürî'deki (v. 279/892) bir rivayete göre, Müslümanlar Hz. Osman'ın beytülmâldan yakınlarına yardımlarda bulunmasını hoş görmemiş ve şiddetle eleştirmişlerdi. Hz. Osman ise bunlara “*Kavimlerin gururunu incitse de feyden ihtiyacımız olanı alırsız*” şeklindeki sözleriyle karşılık verdi. Hz. Ali ve Ammâr b. Yâsir de Hz. Osman'ı bu uygulaması nedeniyle uyardılar.

³⁶⁸ Bkz. Arı, *İmamiye Şiası Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife*, s. 492.

³⁶⁹ Bkz. Arı, *İmamiye Şiası Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife*, s. 493.

³⁷⁰ Belâzürî, *Ensâb*, V/54; Mes'ûdî, Ali b. Hüseyin el-Mes'ûdî (v. 346/957), *Mürûcü'z-Zeheb*, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, 1986, II/350.

³⁷¹ Ebû Zer, h. 32 yılının Zilhicce ayında Rebeze'de vefat etti. Cenaze namazını, bir kabile ile birlikte oradan geçmekte olan Abdullah b. Mes'ûd'un kıldırıldığı söylenir (geniş bilgi için bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/232-235; Taberî, *Târîh*, IV/308-309; İbnü'l Esîr, *el-Kâmil*, III/133-134). Şîi müellifler Hz. Osman'ın, Ebû Zer'i defnettiğinden dolayı Abdullah b. Mes'ûd'a 40 kamçı vurduğunu nakletmektedirler. Bkz. Arı, *İmamiye Şiası Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife*, s. 496.

³⁷² Belâzürî, *Ensâb*, V/54.

Fakat Belâzürî'nin naklettiğine göre Hz. Osman (r.a.), Ammâr'ın kendisi hakkında söylediği sözlere oldukça sinirlendi ve onu dövdürdü.³⁷³

Hz. Osman'ın sinirlenerek Hz. Ammâr'ı dövdürtmesi tartışmalı bir konudur. Çünkü her şeyden evvel bu riyavetin senedi zayıftır.³⁷⁴ Diğer yandan, âsîlerin Hz. Osman'ın evini kuşattığı sırada, kendisine yardıma gelenlere savaşmamalarını ve dolayısıyla kan dökülmemesini isteyen birisinden böyle bir hareket beklenemez. Ayrıca Ammâr b. Yâsir, Rasûlüllah'ın (s.a.s) büyük sahâbîlerinden birisidir. Hz. Osman da aynı şekilde ilk Müslümanlardan, Hz. Peygamber'in damadı, ilk iki İslam halifesinin danışmanı ve onlardan sonra da İslam halifesi olan birisidir. Bunların yanında Hz. Osman (r.a.), ağır başlılığıyla ve hayasıyla bilinen bir zâttır. Dolayısıyla Hz. Osman'ın Hz. Ammâr'ı (r.a.) dövdürtmesi çok inandırıcı gelmemektedir.

Hz. Osman, daha sonra da Ammâr'ın Medine'den sürgün edilmesini emretti. Ammâr, halifenin emri gereği Medine'den çıkmaya hazırlandığı sıralarda, durumdan haberdar olan Hz. Ali, Hz. Osman'a giderek “*Ey Osman! Allah'tan kork! Müslümanlardan iyi bir kişiyi sürdün, helak oldu. Şimdi ise, bu şekilde onu da sürmek istiyorsun*” dedi. Hz. Osman da buna “*Sen sürülmeyi ondan daha fazla hak etmişsin!*” şeklinde sert bir şekilde karşılık verdi. Hz. Ali'nin yanıtı da “*Sür istersen!*” şeklinde oldu. Sonra Müslümanlar her konuşanı ve itiraz edeni sürmekle bir yere varamayacağı konusunda Hz. Osman'ı uyardılar ve o da Ammâr'ı sürmekten vazgeçti.³⁷⁵

Hz. Osman'ın yaptıklarını savunan alimler, Hz. Osman'ın Ammâr'ı dövdüğü isbat edildiği takdirde bile, bir devlet başkanının gerek gördüğünde, bazı kişileri terbiye amacıyla dövebileceğini söyleyerek bunun Hz. Osman için bir noksanlık teşkil edemeyeceği görüşündedir.³⁷⁶

Ammâr b. Yâsir'in, Hz. Osman'ın aleyhinde bulunduğu, hatta onu tekfir ettiği sahih olduğu var sayıldığı takdirde bile, bu bir telakki ve ictihâd meselesidir. Onun bu telakkide yalnız kaldığı görülür. Çünkü ashâb, bu telakki üzerine ittifak etmiş olsalardı Hz. Osman'ı ya derhal hal' ederler yahut diğer bir zat etrafında birleşirler ve ona cezasını verirlerdi. Halbuki

---

³⁷³ Belâzürî, *Ensâb*, V/54.

³⁷⁴ Bkz. Sallâbî, *Osman Zün-Nûreyn*, s. 612; ayrıca İbnü'l Esîr'in *el-Kâmil*'i ve İbn Kesîr'in *el-Bidâye*'sinde böyle bir rivayete rastlanılmamaktadır.

³⁷⁵ Belâzürî, *Ensâb*, V/55.

³⁷⁶ Şiblî, *Asr-ı Saadet*, V/308.

H. Osman'ın muhalif olmayan ilim adamlarından hiçbirisi, Ammâr'ın H. Osman aleyhinde böyle bir söz söylemiş olduğunu kabul etmez.³⁷⁷

H. Osman ile Ammâr arasında Şîa'nın ve muhaliflerinin bahsettikleri böyle bir macera vuku' bulmadığını isbat edecek kuvvetli bir delil, H. Osman'ın h. 35 senesinde vilayetlerde tahkikat yapmaya memur ettiği zevat arasında Ammâr b. Yâsir'in de zikredilmesidir. Tahkikata memur edilenler; Kûfe'ye giden Muhammed b. Mesleme, Basra'ya gönderilen Üsâme b. Zeyd, Şam'a gönderilen Ubeydullah b. Ömer ve Mısır'a gönderilen Ammâr b. Yâsir'dir. Hepsisi de tarafsızlıklarıyla, itidalleriyle herkesin nazarında haiz olukları itimat ve hürmetle, hiçbir suiistimale iştirak etmemiş, hiçbir töhmetle itham edilmemiş olmakla tanınmış idiler.³⁷⁸ Bu zatlardan birisi H. Osman aleyhtarı veya H. Osman aleyhtarlarının taraftarı olmakla tanınmış olsaydı, onu tahkikata memur edilmesi tasavvur edilemezdi. Bilhassa Ammâr'ın o zamanki karışıklıkların en mühim merkezi olan Mısır'a gönderilmesine ve oradaki vaziyeti tetkik etmesine müsaade edilmezdi. Taberî (v. 310/922), Ammâr b. Yâsir'in Mısır'a gönderildiğini gayet sarîh bir surette anlatıyor.³⁷⁹ Ammâr'a böyle mühim bir görevin verilmesi onun tamamıyla tarafsız olduğunu, onunla H. Osman arasında herhangi bir husumet ve düşmanlık bulunmadığını ifade ve isbat ediyor. Aksi takdirde H. Osman'ın onu bu kadar mühim bir işe tayin etmesine imkan yoktu.³⁸⁰

Belâzürî'nin (v. 279/892) diğ. bir rivayetine göre de, Abdullah b. Mes'ûd ile H. Osman arasında Mescid'de bir tartışma geçmiş ve o halifenin kölesi tarafından dövülmüştü. Buna oldukça sinirlenen H. Ali (r.a.), Halife'ye “*Ey Osman! Rasûlüllah'ın arkadaşına Velîd b. Ukbe'nin kavline göre mi bunu yaptırdın?*” diye sorunca o da “*Bunu Velîd'in sözüne göre yapmadım. Fakat Zübeyd b. es-Salt el-Kindî'yi Kûfe'ye gönderdim. İbn Mes'ûd'un ona 'Osman'ın kanı helaldir' dediğini söyledi*” diye cevap verince H. Ali ona “*Gerçeği öğrenmeden Zübeyd'in sözü ile mi onu cezalandırdın?*” diyerek çıkıştı.³⁸¹

b. H. Ali'nin Valiler İçin H. Osman'a İkazları

H. Osman (r.a.) valiliklere akrabalarını tayin etmesiyle, illerde sorunlar yaşanmaya başlamış, H. Ali, Talha ve Zübeyr, kendisine gelerek “*Ömer sana Ümeyyeoğulları'nı insanların üzerine musallat etmemeni tenbih etmemiş miydi?*” diyerek bundan duydukları

³⁷⁷ Arı, *İmamiye Şiası Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife*, s. 502.

³⁷⁸ Bkz. Arı, *İmamiye Şiası Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife*, s. 503.

³⁷⁹ Bkz. Taberî, *Târîh*, IV/341; ayrıca bkz. İbnü'l Esîr, *el-Kâmil*, III/155.

³⁸⁰ Şiblî, *Asr-ı Saadet*, V/308-309; ayrıca bkz. Arı, *İmamiye Şiası Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife*, s. 503..

³⁸¹ Belâzürî, *Ensâb*, V/36-37.

hoşnutsuzluğu dile getirmişlerdir. Rivayete göre Hz. Osman bu uyarıya cevap veremeyerek sessiz kalmıştır.³⁸² İbn Sa'd'ın naklettiğine göre Hz. Ali valiler konusunda eleştirilerini devam ettirmişti. Hatta bir keresinde Ümeyyeoğulları'nın yöneticileri hakkında sert bir ifadeyle şunları söylediği rivayet edilmektedir: “*Ümeyyeoğulları beni Muhammed'in mirasına üstün tutuyorlar. Şayet hilâfete geçecek olursam, kasabın işkemenin pisliğini silkelediği gibi onları görevlerinden silkeleyeceğim.*”³⁸³

Bir grup Mısırlı Medine'ye gelerek Abdullah b. Ebî Serh'i, halifeye şikâyet ettiler. Çünkü İbn Ebî Serh Mısır'da kendisinden hoşnut olmayan ve Hz. Osman'a şikâyette bulunan topluluklara zulmediyor ve hatta bazılarını öldürtüyordu. Bunun üzerine Hz. Ali (r.a.), Hz. Osman'a (r.a.) gelerek “*İnsanlar onu kan dökmekle suçluyorlar. Onu görevden al, aralarında hüküm ver. Eğer onun üzerinde hakları varsa al, âdil ol*” şeklinde uyardı.³⁸⁴

Diğer taraftan, bir gün sabah namazını sarhoş halde kırdıran Kûfe valisi Velîd b. Ukbe de Medine'ye gelen iki kişi tarafından halifeye şikâyet edilmişti. Fakat halifenin soruna kayıtsız kalması üzerine durum Hz. Ali'ye iletildi. Hz. Ali, Hz. Osman'a, Velîd'in suçlu olduğunu ve cezalandırması gerektiğini söyledi. Hz. Osman, Hz. Ali'nin uyarısı üzerine valiyi azledip Medine'ye getirilmesini emretti. Yapılan araştırmalardan sonra suçlu olduğu anlaşılınca, Hz. Osman kırbaç cezasının uygulanması için Hz. Ali'ye “*Ey Ebü'l-Hasan! Kalk onu kırbaçla*” diye emir verdi. O da oğlu Hasan'dan Velîd'i kırbaçlamasını istedi. Fakat Hz. Hasan, haddin halife veya bir akrabası tarafından uygulanmasının daha doğru olacağını söyleyince, Hz. Ali kırbaç yeğeni Abdullah b. Ca'fer'e vererek “*Kalk onu kırbaçla*” dedi. Abdullah b. Ca'fer de cezayı uygulamaya başladı. Hz. Ali, Velîd'e 80 kırbaç vurulana dek saydı ve cezayı uygulatmış oldu.³⁸⁵

Sonuç olarak diyebiliriz ki, yukarıda verdiğimiz rivayetlere bakıldığında Hz. Ali'nin, Hz. Osman'a muhalefeti görülmektedir. O aslında, Hz. Osman'ı tenkide hakkı olan en önde gelenlerdendir. Hz. Ali aslında, Hz. Osman'a biat eden şûra üyelerinden biriydi. Dolayısıyla Hz. Ali'nin de şûra üyesi olması itibarıyla görüş bildirmeye, gerekirse tenkide hakkı vardı. Onun Hz. Osman'a muhalefeti, diğer bazı ashâb gibi yaptığı bazı yanlış icraatlarından dolayı Hz. Osman'ı uyarmaktı. Belirli konularda tenkitler yöneltmiş olmakla birlikte, halifeliği

³⁸² Belâzürî, *Ensâb*, V/30.

³⁸³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V/32.

³⁸⁴ Belâzürî, *Ensâb*, V/26.

³⁸⁵ Müslim, “*Hudûd*”, 35; İbn Mâce, “*Hudûd*”, 8, İbn Hanbel, *Müsned*, I/82; *el-İmâme*, I/36-37; Belâzürî, *Ensâb*, I/33-35; Yaman, “*Bir Müctehid olarak Hz. Ali*” *Hayatı, Kişiliği ve Düşünceleriyle Hz. Ali Sempozyumu*, s. 114; Belâzürî'de cezanın Hz. Ali tarafından infaz edildiğini gösteren, ayrıca kırbaç sayısının 40 olarak nakleden rivayet de mevcuttur. Bu konuda ayrıca bkz. Mes'ûdî, *Mürûc*, II/345; İbnü'l Esîr, *el-Kâmil*, III/53.

süresince onun yanında olmuş, gerekli tavsiyelerde bulunmuş, her zaman ona destek vermişti.³⁸⁶ Daha sonra genişçe anlatacağımız gibi, mesela Hz. Osman kendisinin korunmasını istememesine rağmen, onu korumaları için oğullarını göndermesi, muhasara esnasında susuz bırakıldığında ona su yollaması, âsîlerle görüşüp isyandan vazgeçirmeye çalışması vb. bu konudaki samimiyetin en önemli delilleridir.

Eğer Hz. Ali (r.a.), Hz. Osman'ın halifelikten azl edilmesini ve yerine halife olmayı düşünseydi, bu amacına ulaşmak için önüne gelen fazlaca fırsatı göz ardı etmemesi gerekirdi. Hz. Ali kendisine gelen isyancıların halife olması tekliflerini kabul etmediği gibi Hz. Osman'ın öldürülmesinden sonra da halifeliği kabul etmek istememiştir.³⁸⁷

Hz. Ali'nin, Hz. Osman'a eleştirilerini ve muhalefetini yapıcı eleştiriler olarak düşünmek gerekir. Bunun diğer bir kanıtı da onun, eleştirileri ve uyarıları ile birlikte çözüm önerilerini de halifeye sunmasıdır. Hz. Osman ile Hz. Ali'nin ilişkilerine bu pencereden bakıldığında daha isabetli olacaktır.

Vilayetlerde şikâyetler giderek artınca, Muhâcirlerin ricası üzerine yanına gittiği Halife ile Hz. Ali arasında şu konuşmalar geçmiştir:

Hz. Ali, Halife'ye: “*İnsanlar dışarıdadır. Benimle senin hakkında konuştular. Vallâhi ne söyleyeceğimi bilemiyorum. Habersiz olduğun bir şeyi sana anlatmıyorum, bilmediğin bir şeyi sana göstermiyorum. Sen bildiğimizi bilirsin, senden önce bir şeye vâkıf değiliz ki sana ondan haber verelim. Rasûlüllah ile arkadaşlık yaptın. Bizim duyduğumuz ve gördüğümüzü sen de duydun ve gördün. İbn Ebû Kuhâfe (Ebû Bekir) ve İbnü'l-Hattâb, hak yönünden senden daha önde değillerdi. Sen akrabalık bakımından Rasûlüllah'a daha yakınsın. Senin, Peygamber'e akrabalık yönünden elde ettiğini onlar elde edemediler Nefsin hakkında Allah'tan kork, Allah'tan!... Sen körlüğünden dolayı gözü açılacak, cahilliğinden dolayı bilgilendirilecek biri değilsin...*” dedi.³⁸⁸

Hz. Osman da ona şöyle cevap verdi: “*Allah'a yemin olsun ki, yerimde olsaydın ve akrabalık gözetseydin, kaybolmuşu misafir etseydin ve Ömer'in vali tayin ettiğini sen de etseydin, seni kınamazdım. Allah için söyle, Ömer, Muğîre b. Şu'be'yi vali tayin etmedi mi?*” Hz. Ali bunu onayladı fakat durumun Hz. Ömer döneminden farklı olduğuna dikkat çekmek

³⁸⁶ Muhammed b. Yahya İbn Ebî Bekir (v. 741/1340), *et-Temhîd ve'l-Beyân fî Makteli'ş-Şehîd Osman*, Thk. Mahmud Yusuf Zâyid, Doha, 1985, s. 28.

³⁸⁷ Hasan Onat, *Emevîler Devri Şii Hareketleri ve Günümüz Şiiliği*, TDV. Yay., Ankara, 1993, s. 155.

³⁸⁸ Belâzürî, *Ensâb*, V/60; Taberî, *Târîh*, IV/337-338; İbnü'l Esîr, *el-Kâmil*, III/75-76.

için: “*Muâviye'nin Ömer'den korkusu ve ona itaati büyüktü. Şimdi o, işleri sana haber vermeden yapıyor ve bitiriyor. Arkasından da insanlara bu Osman'ın işidir diyor. Yaptıklarını duyunca sen müdahale etmiyorsun*” diyerek halifeyi uyardı.³⁸⁹

6. Hz. Ali'nin Osman İle Âsîler Arasında Arabuluculuk Yapması

Hz. Osman (r.a.) âsîlerin Hz. Ali'ye mektup yazarak onunla konuşmak istediklerini öğrenince,³⁹⁰ onları ikna ederek geri dönmelerini sağlayabileceğini düşünerek Hz. Ali'ye âsîlerle konuşması için onlara gönderdi.³⁹¹ Hz. Ali (r.a.), isyancıların yanına gittiğinde bu hareketlerinden vazgeçmelerini öğütlediyse de onlar “*Biz bu adam (Hz. Ali) için savaşıyor ve halifeyi protesto ediyoruz. O da kalkmış bize onu savunuyor*” diye karşı çıkmışlardı. Hz. Ali onlarla konuşarak ikna etmeyi başardı ve belli konularda anlaşma sağlanarak geri dönmeye razı oldular.³⁹²

Hz. Ali (r.a.) isyancılarla anlaşıp bazı isteklerinin yerine getirebileceğine söz verdikten sonra Hz. Osman'a gelerek Mervân'ın görevden almasını söyledi. Ayrıca “*Çık! insanlara duymak istediği bir söz söyle ve kalbindekilere Allah'ı şahit kıl. Memleketin her tarafı sana karşı ayaklandı. Mısır, Kûfe ve Basra'dan başka grupların gelmeyeceğinden emin olma. O zaman tekrar bana 'Ey Ali! Çık, onları geri gönder' diyeceksin, yapmadığımda da 'O benden şefkatini kesti, hakkımı hafife aldı' deme*” dedi.³⁹³ Bunun üzerine Hz. Osman (r.a.) Mescid'e giderek insanlara hitap etti. Ancak bu sırada, Mervân'ı görevden almayı kabul etmemesi üzerine, hem kendisinden fitneyi önlemek üzere yardım istemesi hem de dediklerine aldırış etmemesi nedeniyle Halife'ye “*Eğer Mervân'dan razı olursan, hilekârlığın ve dininin bozulması nedeniyle senden kimse razı olmayacak. Onun senin öne süreceğini ve gerçeği açıklamayacağını görüyorum*” dedi.³⁹⁴ Ayrıca Mervân'a neden güvendiğini anlamadığını ve bir daha da kendisine gelip îkâzda bulunmayacağını söyledi. Bundan sonra öldürülmesine kadar da Hz. Osman'ın yanına hiç gelmedi. Hz. Osman'ın karısı Nâile de Mervân konusunda Halife'ye “*Ey Mü'minlerin Emîri! Vallâhi Ali'nin sana söylediği sözlerin hepsi hayırdır. Herkesin nefretini kazanan bu herifi def et*” diye uyarıda bulundu.³⁹⁵

³⁸⁹ Belâzürî, *Ensâb*, V/60; Taberî, *Târîh*, IV/337-338; İbnü'l Esîr, *el-Kâmil*, III/75-76.

³⁹⁰ Taberî, *Târîh*, IV/358.

³⁹¹ Belâzürî, *Ensâb*, V/61.

³⁹² Belâzürî, *Ensâb*, V/61; 64.

³⁹³ Belâzürî, *Ensâb*, V/64; Taberî, *Târîh*, IV/360-361.

³⁹⁴ Belâzürî, *Ensâb*, V/65; Taberî, *Târîh*, IV/362.

³⁹⁵ Belâzürî, *Ensâb*, V/65; Taberî, *Târîh*, IV/362.

Görüldüğü kadarıyla, Hz. Ali (r.a.), halife Hz. Osman ile âsîlerin arasında arabuluculuk yapmış ve âsîleri belli şartlar dâhilinde ikna etmiştir.

7. Hz. Ali'nin Âsîlere Karşı Tutumu

Bir rivayete göre Hz. Osman'ın evinin kuşatma altında bulunduğu son gün, âsîler Hz. Osman'a çok sıkıntı verdiler. O sırada Hz. Ali de Rasûlüllah'ın sarığını başına sarmış ve kılıcını kuşanmış olarak evinden çıkıyordu, oğlu Hasan ve damadı Hz. Ömer'in oğullarından Abdullah b. Ömer de onunla birlikteydi ve iki genç önünde yürüyorlardı. Olayın şâhidi olan Şeddad b. Evs'in aktardığına göre, bir Ensâr ve bir Muhâciri de yanlarına alarak Hz. Osman'ın evine ulaştılar ve kalabalık isyancı grubu dağıttılar. Ardından Hz. Ali, Hz. Osman'ın bulunduğu odaya girdi. Ona selam verdikten sonra şunları söyledi: "*Esselâmu Aleyke Ey Mü'minlerin Emîri! Gerçekten Rasûlüllah bu işe (güçlü duruma ve hilâfete), arkasında olanla kendisine karşı gelene vurmakla ulaştı. Vallahi gerçekten ben bu topluluğun seni katledeceğini görüyorum. Durum böyle iken, bize emret, biz de savaşalım (onlarla vuruşalım).*"³⁹⁶

Hz. Osman: "*Allah aşkına, Allah hakkını bilen bir adamın ve benim üzerimde bir hakkı olduğunu ikrar eden bir adamın, benim yolumda hacâmat şişesini dolduracak kadar kan dökmesi veya kendi kanını akıtması asla olmasın.*"³⁹⁷ Abdurrahman b. Avf da âsîlere karşı savaşma düşüncesindeydi. Hz. Osman'ın söyledikleri açık ve düşüncesi belliydi. Ne sebeple olursa olsun kendinden dolayı kan aksın istemiyordu.³⁹⁸ Hz. Ali talebini tekrarlayınca, Hz. Osman yine aynı karşılığı verdi. Bunun üzerine Hz. Ali yanından kalktı ve kapıdan çıkarken şöyle dedi: "*Allah'ım, mutlaka sen biliyorsun ki, biz gayretimizi (yapılması gerekeni) ortaya koyduk.*"³⁹⁹

Ardından Mescid-i Nebevî'ye geldi ve o sırada ezan okunmaya başladı. Cemaat ondan kendilerine namaz kıldırmasını istediye de Hz. Ali, halife, ev kuşatıldığı için mescide gelemiyorsa, kendisinin de namaz kıldırılmayacağını ifade etti. Ardından tek başına namazını kıldı. Namazını bitirmiş, mescitten çıkmış ve evine dönüyordu, o sırada oğlu Hasan ardından yetişip babasına son gelişmeyi haber verdi. "*Babacığım, vallahi ki tüm âsîler halifenin evine hücum ettiler.*"⁴⁰⁰

³⁹⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III/ 81; Muhibüddîn et-Taberî, *er-Riyâz*, II/128; Kandehlevî, *Hayâtü's-Sahâbe*, II/115.

³⁹⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III/ 81; Muhibüddîn et-Taberî, *er-Riyâz*, II/128; Kandehlevî, *Hayâtü's-Sahâbe*, II/116.

³⁹⁸ Apak, "*Hz. Ali'nin Siyâsî Kişiliği*", *Hayatı, Kişiliği ve Düşünceleriyle Hz. Ali Sempozyumu*, s. 32.

³⁹⁹ Kandehlevî, *Hayâtü's-Sahâbe*, II/116.

⁴⁰⁰ Kandehlevî, *Hayâtü's-Sahâbe*, II/116.

Hız. Ali oğluna karşı Şunları söyledi: "*İnnâ lillâh ve İnnâ ileyhi Râciûn. Vallâhi onu öldürürler.*"⁴⁰¹ Gerçekten dediği gibi halifenin evine birkaç kişi girmiŐ ve onu Şehit etmişlerdi. O sırada Hız. Ali'ye sordular:

"*Ey Ebu'l-Hasan, onun (Hız. Osman'ın) yeri neresidir?*"

"*Vallahi o pek yakın olan cennettedir.*"

"*Ya onu ldirenlerin yeri neresidir?*"

Hız. Ali bu soruya da  kez Şöyle cevap verdi:

"*Fin-Nâri, Vallahi, (Vallahi ateŐtedir).*"⁴⁰²

Bu hâdisle ilgili bazı dikkat çeken hususları Murat sarıcık'ın tespitleri doğrultusunda aynen vermek istiyoruz:

1. Bu rivayete göre Hız. Ali, Hız. Osman'ın Şehit edildiği gün Hız. Osman için kılıcını kuşanmış ve savaşmaya hazır olarak evinden çıkmıştır.

2. Hız. Osman kendisi için ne karşısında yer alanların ne de taraftarlarının kanının dökülmesini istiyor, silahlı çatıŐmaya izin vermiyordu. Bu durumda Hız. Ali devlet baŐkanına itaatsizlik yapmadı ve Hız. Osman'ın evinden ayrılırken "*elimizden geleni yaptık*" demekle yetindi. Bu konuda yapacağı fazla bir Şey de yoktu.

3. O zamanlar baŐkent'in büyük camiinde namazları halife kıldırıyordu. Hız. Ali, Halife Hız. Osman mecide gelmediği için cemaate namaz kıldırılmaya da yanaŐmadı.

4. Ayrıca Hız. Osman'ın Şehit edildiği haberi üzerine onun cennette olduğunu açıklamıŐtır. Rasûlüllah (s.a.s) da bir kaç kez Hız. Osman'ın cennetlik olduğuna işaret etmiş, hatta bir keresinde Hız. Osman'ın da içinde bulunduğu 10 kişiyi (AŞere-i MbeŐere) cennetle müjdelemiŐti.

5. Bu olay Hız. Osman ile Hız. Ali arasındaki ilişkiler açısından önemli bilgiler ortaya koymaktadır. Hız. Ali son 6 yıl içinde zaman zaman başka sahabler gibi Hız. Osman'ın bazı

⁴⁰¹ Kandehev, *Hayâtu's-Sahâbe*, II/116.

⁴⁰² Muhibüddîn et-Taberî, *er-Riyâz*, II/128; Kandehev, *Hayâtu's-Sahâbe*, II/116.

icraatlarını tenkit etse de onun muhalifi, düşmanı ve onu kendisine zulüm eden biri olarak görmemekteydi.⁴⁰³

8. Hz. Osman'ın Kuşatılması Sırasında Hz. Ali'nin Rolü

Medine dışından gelen âsî gruplar, sırayla Hz. Ali'nin yanına gelmek istediler. Bunun üzerine Hz. Ali, oğlu Hasan'ı Hz. Osman'a göndererek âsîlerin tekrar kendisine karşı toplandıklarını haber verdi.⁴⁰⁴

Kuşatma, Zilka'de ayının sonlarından itibaren başlayıp Zilhicce ayının 18'ine, Cuma gününe kadar devam etti. Kuşatma günlerinde, Hz. Osman'ın yanında sahâbîlerin önde gelenleri ve oğulları da vardı ki, bunlar büyük bir kalabalık teşkil ediyordu.⁴⁰⁵ Hz. Osman onlara, "*Üzerinde hakkım olan herkese yemin verdiriyorum, kalkıp evine gitsin*" dedi. Ayrıca kendi kölelerine de "*Her kim kılıcını kınına sokarsa o özgürdür, hürriyetine kavuşmuştur*" dedi.⁴⁰⁶

Hz. Osman öldürüleceği gün, isyancılar eve içme suyu temin etmesi için izin vermemişlerdi. Hz. Osman, yukarıdan halka göründü ve şöyle sordu: "*İçinizde Ali var mı?*" Aşağıdan seslendiler: "*Hayır.*" O yukarıdan tekrar sordu: "*İçinizde Sa'd (b. Ubâde) var mı?*" Cevap yine aynıydı: "*Hayır.*" Bunun üzerine o şu istekte bulundu: "*İçinizde bize su verecek biri yok mu?*" Olanlar Hz. Ali'ye ulaştınca ona üç kırba dolusu su göndermişti. Ama neredeyse bu su da isyancıların engellemesi yüzünden ona ulaştırılamayacaktı.⁴⁰⁷

O gün Hz. Ali'ye, Hz. Osman'ı öldürmeyi düşündükleri haberi geldi. İsyancılar da Hz. Osman'dan öldürmek için Mervan'ı istediklerini söylediler. Ama Hz. Ali (r.a.) her ihtimale karşı oğulları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e şöyle emretti: "*İkiniz kılıçlarınızla gidiniz ve nihayet Osman'ın kapısı önünde dikiliniz ve ona ulaşacak kimseyi içeri bırakmayınız.*"⁴⁰⁸

Bu arada Zübeyr b. Avvâm oğlu Abdullah b. Zübeyr'i, Talha oğlunu, sahâbîlerden bazıları da oğullarını Hz. Osman'a muhafızlık yapmak üzere gönderdiler. İsyancılar halifenin

⁴⁰³ Sarıcık, *Hz. Ali*, s. 262.

⁴⁰⁴ İbnü'l Esîr, *el-Kâmil*, VII/291.

⁴⁰⁵ İbnü'l Esîr'e göre, Hz. Osman'ın yanında bulunan kişinin sayısı 700'e yakındı. Bunların arasında, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Zübeyr, Hasan, Hüseyin, Mervan, Ebû Hüreyre ve bazı köleler vardı (İbnü'l Esîr, *el-Kamil*, VII/298).

⁴⁰⁶ İbnü'l Esîr, *el-Kâmil*, VII/298.

⁴⁰⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III/67; Muhibüddîn et-Taberî, *er-Riyâz*, II/125; Hasan İbrahim Hasan, (*Siyâsî, Kültürel, Dini, Sosyal*) *İslam Tarihi*, çev. İsmail Yiğit vd., Kayhan Yay., İstanbul, 1985, II/ 37; Sarıcık, *Hz. Ali*, s. 264.

⁴⁰⁸ Muhibüddîn et-Taberî, *er-Riyâz*, II/125; Haytemî, *Savâik*, s. 115; Sarıcık, *Hz. Ali*, s. 264-265; daha geniş bilgi için bkz. en-Nedvî, *Hz. Ali (Ali Murtezâ)*, s. 181-182; Yiğit, "*Osman*", DİA, XXXII/440-442.

evine ok atmaya başlayınca, Hz. Hasan yüzünden yaralanmıştı. Yaralanan başkaları da vardı.⁴⁰⁹ Durum üzerine evi saranlar, Hâşimîleri kızdırmaktan korktular. Eğer bu durum duyurulursa, evi saranlardan bir kısmının bu işten vazgeçeceğini düşündüler. Öyleyse bir başka yoldan Hz. Osman'a ulaşılmalıydı. Onlar da böyle yaptılar ve kimseye sezdirmeden bir Ensârın evinden duvara tırmandılar, kimseye sezdirmeden duvarı yarıp içeri girdiler ve Hz. Osman'ı katlettiler. Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve diğer muhafızlar, öldürenler evi terk edip kaçtıktan sonra ve Hz. Osman'ın hanımı Nâile, "*Emîrû'l-Müminîn öldürüldü*" diye dışarı çıkıp bağırınca ancak durumdan haberdar olup içeri girdiler. Gerçekten Hz. Osman katledilmişti. Olay Hz. Ali'ye, Talha b. Ubeydullah'a, Zübeyr b. Avvâm'a, Sa'd b. Ubâde'ye ve Medinelilere ulaşınca onlar ortaya çıktılar, sanki akıllarını yitirmiş gibiydiler. Hz. Osman'ın evine geldiler ve onu katledilmiş buldular. Hz. Ali o sırada iki oğluna kızdı. Hz. Hasan'a bir tokat attı, Hz. Hüseyin'in göğsüne vurdu ve şöyle dedi: "*İkiniz kapının önündeyseniz Emîrû'l-Mü'minîn nasıl katlediliyor?*" Sonra onların yanındaki Muhammed b. Talha'ya, Abdullah b. Zübeyr'e çıkıştı. Ardından öfkeli olarak oradan çıkıp gitti. Evine gelince halk da oraya geldiler. Ona biat etmek istiyorlardı. Ama o, "*Bu iş Ehl-i Bedir'in işidir. Bedir'e katılanlar kime razı olursa o halifedir*" diyordu.⁴¹⁰

Rivayete göre Hz. Osman'ın cenazesinde bulunanlar şunlardı: Zübeyr b. Avvam, Hasan b. Ali, Ebu Cerhem b. Huzeyfe ve bir görüşe göre Hz. Ali, Talha b. Ubeydullah ve diğer bir kısım sahâbe. Hz. Osman, Bakî' Kabristanı yanındaki çevriğe (Haş-şu kevkeb) defnedildi. Bu yer, Hz. Muâviye devrinde Bakî' Kabristanlığı'na dâhil edildi.⁴¹¹

Bu hâdise, Hz. Osman ve Hz. Ali ilişkileri açısından önemli ipuçlar taşımaktadır:

1. Hz. Osman su için önce Hz. Ali'nin adını anmıştır. Hz. Osman'ın evine su ulaştıran da Hz. Ali'dir.

2. Hz. Ali, iki oğlu Hz. Hüseyin ve Hz. Hasan'ı eli kılıçlı, Hz. Osman'ın kapısı önünde özel muhafız ve koruma olarak görevlendirmiştir.

3. Hz. Ali, Hz. Osman şehit edilince, muhafızların beceriksizliğine kızmış, Hz. Osman'ın öldürülmesine çok üzülmüştür.

⁴⁰⁹ Mühübüddîn et-Taberî, *er-Riyâz*, II/125-126; Sarıcık, *Hz. Ali*, s. 265; en-Nedvî, *Hz. Ali (Ali Murtezâ)*, s. 183.

⁴¹⁰ Heytemî, *Savâik*, s. 115-116; Sarıcık, *Hz. Ali*, s. 265; bu konu ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. en-Nedvî, *Hz. Ali (Ali Murtezâ)*, s. 181-184.

⁴¹¹ Zehebî, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 183; Yiğit, "*Osman*", DİA, XXXII/441; Fayda, "*Cennetü'l-Bakî*", DİA, İstanbul, 1993, VII/387.

9. Hz. Osman'ın Şehit Edilişi Sırasında Hz. Ali

Halife Hz. Osman'ın evinin âsîler tarafından kuşatıldığını, âsîlerin, onun susuz bıraktığını ve Hz. Ali'nin su ulaştırma çabalarını, Hz. Osman'ın (r.a.) ise, Hz. Ali'nin ikâzlarına kulak asmadığını daha önce zikretmiştik. Buna rağmen Hz. Ali ve diğer ashâbın oğulları Hz. Osman'ı korumak için onun yanında olduklarını rivayetlerden tespit etmeye çalışmıştık. Ayrıca Hz. Ali'nin (r.a.), Hz. Osman ile âsîlerin arasında arabuluculuk yaptığını da aktarmıştık. Artık sabrın tükendiği bir zamana ulaştığını ve Hz. Osman'ın şehit edilme zamanı gelmiş gibiydi. Muhâsara artık kaldırılamaz boyuta ulaşmış ve isyancılar etraftaki evlerden Hz. Osman'ın (r.a.) evine girmişti. Rivayete göre, Hz. Osman'ı öldürmek üzere eve girenlerin içinde Muhammed b. Ebû Bekir de vardı.⁴¹² Hz. Osman (r.a.) bu sırada Kur'ân okuyordu.⁴¹³ Sonunda bir grup âsî tarafından şehit edildi.⁴¹⁴

Hz. Osman (r.a.) âsîler tarafından 40 günden fazla muhâsara edildikten sonra 28 Zilhicce 35/656 yılında cuma günü akşamı öldürüldü.⁴¹⁵ Haberi duyan Hz. Ali ve bazı sahâbîler hızla onun evine geldiler. Hz. Ali (r.a.), Hz. Osman'ın üzerine kapanarak ağladı ve "*Siz buradayken Mü'minlerin Emîri nasıl öldürüldü?*" diyerek oğullarını azarladı. Hatta Hz. Hasan'ı tokatladığı, Hz. Hüseyin'in göğüsünü yumrukladığı ve yine Hz. Osman'ı korumak üzere orada bulunan Talha'nın oğlu Muhammed'i ve Zübeyr'in oğlu Abdullah'ı sert bir şekilde azarladığı rivayet edilmektedir.⁴¹⁶

Hz. Osman (r.a.) öldüğünde 85 yaşlarındaydı. Halifenin naaşı 2-3 gün yerde kaldı. Çünkü isyancılar naaşın defnine izin vermiyorlardı. Hz. Osman'ı defnetmek için Hz. Ali'den yardım talep ettiler. Hz. Ali (r.a.) de oğlu Hasan'ı Mısırlı isyancılara göndererek cenazenin defnine müsaade etmelerini istedi. Onlar da Hz. Ali'ye olan meyillerinden dolayı bunu kabul ettiler. Rivayete göre, Hz. Osman'ın cenaze namazına az sayıda kişi katıldı.⁴¹⁷

Bu konuyu kısaca değerlendirecek olursak; âsîlerin isyanı çığırından çıkmış ve Hz. Osman evinde kuşatılmıştı. Hz. Ali (r.a.) susuz bırakılan Hz. Osman'ın evine su göndererek yardım etmeye çalıştı. Hz. Ali (r.a.), oğlu Hz. Hüseyin'i halifeyi âsîlerden koruması için

⁴¹² Belâzürî, *Ensâb*, V/69; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII/184.

⁴¹³ Hz. Osman, şehit edilince üzerinden akan kanların Kur'an'daki Bakara Suresi 137. ayetin bulunduğu sayfaya düştüğü kaynaklarda rivayet edilmektedir. Ayetin meali: "*Onlara karşı Allah sana yeter*". Bkz. Belâzürî, *Ensâb*, V/93, 98; Taberî, *Târîh*, IV/384; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII/184.

⁴¹⁴ Belâzürî, *Ensâb*, V/97.

⁴¹⁵ Belâzürî, *Ensâb*, V/91; Taberî, *Târîh*, IV/385; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII/189.

⁴¹⁶ Belâzürî, *Ensâb*, V/70.

⁴¹⁷ Belâzürî, *Ensâb*, V/91; Taberî, *Târîh*, IV/412; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII/190.

gönderdi. Ancak bu kadar çabaya rağmen Hz. Osman (r.a.), âsiler tarafından fecî bir şekilde şehit edildi.

Hz. Ali (r.a.), Hz. Osman'ın şehit edildiği haberini alınca üzülmüştür. Hatta oğulları ile Hz. Osman'ı korumakla sorumlu olanları ağır bir şekilde azarlamıştır. Bir başka önemli husus ise, Hz. Osman'ın cenazesidir. Hz. Ali (r.a.), Hz. Osman'ın naaşını âsilerin elinden alınmasına vesile olmuş ve onun cenaze namazına katılmıştır.

SONUÇ

Netice olarak söylemek gerekirse, hulefâ-i râşidîni birbirleriyle olan ilişkileri açısından incelediğimizde gerek Hz. Peygamber döneminde gerekse kendi halifelik dönemlerinde her biri ayrı bir konuma sahiptirler. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in onlar için övgülerinin ve dualarının bulunmasının da önemi büyüktür. Ayrıca râşid halifelerin birbirleriyle olan akrabalık bağları da aralarındaki muhabbet ve samimiyeti önemli ölçüde artırmaktadır. Özellikle Hz. Peygamber dönemine baktığımız zaman, râşid halifelerin, her zaman birbirleriyle dost ve samimi olduklarını görmekteyiz.

Bu çerçevede, Hz. Ebû Bekir'in Hz. Ömer ile kardeşçe bir ilişkisinin olduğunu; Hz. Ebû Bekir ile Hz. Osman'ın arasındaki ilişkinin de Hz. Ebû Bekir'in Hz. Ömer ile olan samimiyetinden daha az olmadığını söylemek mümkündür. Zaten Hz. Ebû Bekir ile Hz. Osman'ın, İslamiyet'i kabul etmeden önce de birbirleriyle samimi oldukları bilinmektedir. Aynı şekilde Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ali'nin arasındaki ilişkileri de müspet anlamda yorumlamak mümkündür. Zira Hz. Ebû Bekir ilk Müslümanlardan olup Rasûlullah'ın en yakın dostu iken; Hz. Ali de Hz. Peygamber'in amcasının oğlu olup, Peygamberimizin evinde büyümüş ve ilk Müslüman çocuklardan olmuştur. Sonuçta her ikisi de Hz. Peygamber'in en yakını olarak tanınırlar. Her ikisi Peygamberimiz ile bu kadar yakın ilişki içindeyken kendi aralarında da yakın ilişki içerisinde olmaları gerekir. Mesela Hz. Ebû Bekir Hz. Ali'den yaşça büyük olmasına rağmen Hz. Ebû Bekir Hz. Ali'ye saygı duyuyor ve her zaman onun için övgü dolu sözler sarfediyordu. Hz. Ali de Hz. Ebû Bekir'in Rasûlullah'ın (s.a.s) katındaki değerinin farkındaydı; bunun için Hz. Ali'nin de Hz. Ebû Bekir'e saygı gösterdiği ve onu çok sevdiğini görmekteyiz.

Hız. Peygamber döneminde Hız. Ömer ile Hız. Osman'ın ilişkilerine bakıldığında, aralarında saygı ve sevginin olduğu görülmektedir. Aynı zamanda Hız. Ömer'in Hız. Ali ile de yakın oldukları ve aralarında muhabbetin bulunduğu görülmektedir. Hız. Ömer ile Hız. Osman arasındaki ilişkiye bakıldığında da aralarındaki samimiyet anlaşılmaktadır. Hız. Osman ve Hız. Ali'nin arasındaki muhabbet ve samimiyet az değildi. Her şeyden önce o ikisi, Hız. Peygamber (s.a.s) ile münasebetleri sebebiyle akraba durumundaydılar, yani iki bacanaktılar.

Hız. Peygamber'den sonraki dönemde, yani dört halifenin halifelik dönemlerinde birbirleriyle olan ilişkileri ile ilgili tespitlerimizi aktarırsak, aralarında soğukluk ve kırgınlıkların olmadığını, birbirlerine saygı ve sevgiyle yaklaştıklarını söylemek mümkündür. Hulefâ-i râşidînin halifelik dönemlerinde bazı olayların yaşandığı görülse de, halifelerin bu konudaki tavırları birbirlerini destekleyecek tarzda olmuştur.

Hız. Peygamber döneminde Hız. Ebû Bekir ile Hız. Ömer'in birbirlerine karşı besledikleri dostuk ve sevgi, kendilerinin halifelik dönemlerinde de aynı şekilde sürmüştür. Hız. Ebû Bekir halifeliği döneminde daima Hız. Ömer ile istişarelerde bulunmuş, Hız. Ömer de bu hususta elinden geleni yapmıştır.

Hız. Ebû Bekir ve Hız. Osman arasındaki münasebet de, Hız. Ebû Bekir ve Hız. Ömer arasındaki ilişkide olduğu gibi, sevgi ve saygıya dayanmaktaydı. Hız. Osman, Hız. Ebû Bekir'in halifeliği esnasında hep onun yanında yer almış ve onu desteklemiştir. Hız. Ebû Bekir ile Hız. Ali'nin bu dönemdeki ilişkilerinde bazı özel durumlar göze çarpsa da birbirleriyle olan ilişkileri genelde saygı ve sevgi çerçevesinde olmuştur. Hız. Ali'nin Hız. Ebû Bekir'e ne zaman biat ettiği konusunda farklı rivayetler bulunsa da Hız. Ali'nin kesinlikle biat ettiğini bilmekteyiz. Hız. Ali, her zaman Hız. Ebû Bekir'in yanında olmuş ve onu desteklemiştir. Yine Hız. Ali'nin halifelik dönemine baktığımız zaman kendisinden önceki halifelerden hep övgüyle bahsetmiştir ve onların uygulamalarına ters düşecek bir davranışta bulunmamıştır.

Hız. Ömer ile Hız. Osman arasındaki ilişkilere gelince, Hız. Ebû Bekir kendisinden sonra halife vasiyet edeceği sırada Hız. Osman'ın olumlu onayını almıştır; aynı zamanda Hız. Osman halifenin kâtibi olarak Hız. Ömer'in ismini bizzat yazan kişidir. Ayrıca Hız. Ömer'in her zaman Hız. Osman'la istişare ettiği de görülmektedir. Hız. Ömer'in kendisinden sonra halife tayini için altı kişilik şûranın içerisinde Hız. Osman'ın da bulunduğunu dikkate alarak değerlendirdiğimizde bu iki halife arasındaki ilişkilerin, Hız. Peygamber dönemindeki gibi sıcak ve dostâne olduğunu görüyoruz. Hız. Ömer ile Hız. Ali arasındaki ilişkilere bakıldığında, Hız. Ömer'in Hız. Ali'ye hep itina ile yaklaştığını, sanki Hız. Peygamber'in bir emaneti olarak

gördüğünü söylemek mümkündür. Aynı şekilde Hz. Ali'nin de Hz. Ömer'i sevdiğini ve saygı duyduğunu, Hz. Ömer halife seçilince hiçbir itirazda bulunmadan biat ettiğini, her zaman Hz. Ömer'e doğru fikirleriyle yardım ettiğini görüyoruz. Dolayısıyla Hz. Ömer ile Hz. Ali arasında olumsuz bir durumun aks ettiğini söylemek mümkün değildir. Ayrıca Hz. Ali'nin kızı tarafından Hz. Ömer'e akraba olarak bir yakınlığı da vardır. Bunlarla birlikte, Hz. Ali'nin daha sonraları İslam'ın ilk iki halifesiyle ilgili yorumlarını da dikkatte aldığımızda, onun ilk iki halifeye karşı her hangi bir olumsuz tavrının olmadığı görülmektedir.

Hz. Osman ve Hz. Ali ilişkilerine gelince önümüze iki safha çıkmaktadır. Bu safhalar, Hz. Osman'ın ilk halifelik yıllarıyla daha sonraki yıllarıdır. Hz. Osman halife seçileceği sırada Hz. Ali de ona biat etti ve herhangi bir itirazda bulunmadı. Hz. Osman Hz. Ali'yi kendinden önceki halifeler gibi kendine danışman almıştır. Hz. Ali daha sonra, Hz. Osman'ın uyguladığı politikadan rahatsızlık duymuş, kendisini ikaz etmiş ve Hz. Osman da kendisine yöneltilen bu itirazların bazılarını uygulamıştır. Hz. Osman'ın uygulamalarından rahatsız olan bazı gruplar ortaya çıkınca Hz. Ali'nin Hz. Osman'ı uyarması/itiraz etmesini şahsî bir mesele olarak değil, daha sonraki olaylara bakıldığında Hz. Osman'ın iyiliğini düşündüğü ve desteklediği şeklinde değerlendirmek gerekir. Bunun yanı sıra Hz. Osman'ın evinin kuşatılması ve şehit edilmesinde, Hz. Ali'nin tavrı açık ve net bir şekilde görülmektedir. Bütün bunlar gösteriyor ki Hz. Ali, Hz. Osman'ı desteklemiştir. Hz. Ali halife olunca, râşid halifeleri yâd ettiği ve onların yolunu takip ettiği dikkate alınırsa onun seleflerine karşı olumlu bir bakış açısına sahip olduğu görülmektedir.

Binâenaleyh, çalışmamızda tespit ettiğimiz kadarıyla râşid halifeler arasında çok büyük anlaşmazlıkların olmadığını, birbirlerine yönelik bazı ikaz ve itirazlarının her hangi bir kötü amaç için değil, ıslah ve düzeltme amaçlı olduğunu söylersek isabetsiz olmayacaktır. Bütün bu değerlendirmeleri göz önünde tutarak, Hz. Ali etrafında teşekkül bulan bazı fırka ve grupların iddialarının tamamen siyasî olduğunu, Kur'an, sünnet ve Hz. Ali'nin kendisiyle de hiçbir alâkasının olmadığını söylemek de, konunun önemine binaen münasiptir. Zira çalışmamızda Hz. Ali'yle diğer halifeler arasında Şîa'nın iddia ettiği gibi herhangi bir olumsuz sonuca varılmamıştır. Şîa'nın ortaya attığı iddia imanî olmaktan öte, siyasî maksatlı ve taraflıdır.

Dört halife arasındaki olumlu münasebetlerin ister Hz. Peygamber'in hayatta olduğu dönemde, isterse Hz. Peygamber'in vefatından sonra olsun sekteye uğramadığını, aksine İslam dininin verdiği "Mü'minler birbiriyle kardeştir" mesajının bilinci ve ruhuyla hareket

ettiklerini, bu vesileyle münasebetlerinin daha da perçinleştığını söylesek mübalağa olmayacaktır. Zira onlar Hz. Peygamber'in bizzat yanında yetişen, İslam Dini'ni herkesten çok iyi bilen, anlayan bireyler olarak Kur'an ve Hz. Peygamber'in sünnetinin ruhunu zedeleyecek her hangi bir eylemde bulunmaları kanaatimizce muhal görülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

AHMED B. HANBEL (v. 241/855), *el-Müsned*, I-VI, Mısır, 1313.

AHMEDYÂN, Hâc Molla Abdullah, *Ömer b. Hattâb*, Kitâb Hâne-i Akîde, Mahâbâd, 1381.

AHMED CEVDET PAŞA (v.1312/1895), *Kısâs-ı Enbiyâ*, I-II, Bedir Yay., İstanbul, 1981.

el-AKKÂD, Abbâs Mahmud, *Hz. Ebû Bekir'in Şahsiyeti ve Dehası*, çev. Ali Özek, Fatih Matbaası, İst., 1968.

ALGÜL, Hüseyin, "Fedek", DİA, İstanbul, 1995, XII/294-295.

ALTUN, İsmail, "Hz. Ebû Bekir ile Hz. Fatıma Arasında Yaşanan Fedek Meselesine Sünnî ve Şîî Yaklaşımların Analizi", İslam Araştırmaları Dergisi, Sayı: 27, Yıl: 2012, İstanbul, s. 1-20.

_____, "Hz. Ebû Bekir'in Hicretten Vefatına Kadar Olan Dönemdeki Faaliyetlerine Genel Bir Bakış", İSTEM, Yıl: 3, Sayı: 6, Konya, 2005, s. 105-120.

_____, "Muâhât", DİA, İstanbul, 2005, XXX/308-309.

APAK, Adem, *Anahatlarıyla İslam Tarihi 2 (Hulefâ-i Râşidîn Dönemi)*, Ensar Yay., 7. bsk., İstanbul, 2012.

_____, "Hz. Ali'nin Siyâsî Kişiliği", *Hayatı, Kişiliği ve Düşünceleriyle Hz. Ali Sempozyumu*, Bursa Müftülüğü, Bursa, 2005, 29-50.

_____, "Muhammed b. Ebû Bekir", DİA, İstanbul, XXX/518-519.

_____, *Hz. Osman Dönemi Devlet Siyaseti*, İnsan Yay., İstanbul, 2003.

ARI, Mehmet Salih, *İmamiye Şîası Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife*, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2011.

AVCI, Casim, "Hilâfet", DİA, İstanbul, 1998, XVIII/539-546.

_____, "Kûfe", DİA, Ankara, 2002, XXVI/334-342.

AYDINLI, Abdullah "Ebû Zer el-Gıfârî", DİA, Ankara, 1994, X/266-269.

_____, Abdullah Aydınli ve İsmail L. Çakan, "Aşere-i Mübeşşere", DİA, İstanbul, 1989, III/597.

AZİMLİ, Mehmet, "*Hulefâ-i Râşidîn Dönemi Halife Seçimleri*", Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Sayı: I, Yıl: 2007, Samsun, s. 36-44.

BAKKAL, Ali, "*Ebû Bekir'in Halife Seçilmesinde 'İmamlar Kureystendir' Hadisinin Rolü Üzerine*", İSTEM, Yıl: 3, Sayı: 6, Konya, 2005, s. 87-103.

el-BELÂZÜRÎ, Ahmed b. Yahya b. Câbir (v. 279/892), *Ensâbü'l-Eşrâf*, I-XIII, Kahire, 1936.

_____, *Futûhü'l-Büldân*, çev. Mustafa Fayda, I-II, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1988.

el-BEYHAKÎ, Ebû Bekir Ahmed İbnü'l-Hüseyn b. Ali el-Beyhakî (v. 458/1066), *Delâilü'n-Nübüvve*, Thk. Abdülmü'tî Kal'acî, I-II, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1405.

_____, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ, I-XI, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1424.

BİLGE, Mustafa L., "*Necran*", DİA, İstanbul, 2006, XXXII/507-508.

el-BUHÂRÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil (v. 256/870), *el-Câmiu's-Sahîh*, I-VIII, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İst., Thz.

CANAN, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, I-XVIII, Akçağ Yay., İstanbul, 1993.

ÇELEBİ, Ahmet, *Örnek Halifeler Dönemi*, çev. Hasan Fehmi Ulus, Seriyeye Kitapları Yay., İstanbul, 1997.

ÇAĞRICI, Mustafa, "*Fitne*", DİA, İstanbul, 1996, XII/156-159.

ÇUBUKÇU, Asri, "*Ebû Kuhâfe*", DİA, İstanbul, 1994, X/177-178.

ed-DÂRİMÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman (v. 255/869), *Sünenü'd-Dârimî*, Thk. Abdullah Hâşim Yemânî el-Medenî, I-VI, Kâhire, 1966.

EBÛ DÂVÛD, Süleyman b. Eş'as (v. 275/888), *es-Sünen*, I-IV, Hıms, 1388/1969.

Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, I-XV, Çağ Yay., İstanbul, 1988.

EBÛ NUAYM el-İSFAHÂNÎ, Ahmed b. Abdullah (v. 430/1038), *Hilyetü'l-Evliya ve Tabakâtü'l-Esfiyâ*, I-X, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1406.

FAYDA, Mustafa, "*Abdurrahman b. Ebû Bekir*", DİA, İstanbul, 1988, I/159.

_____, "*Cennetü'l-Baki*", DİA, 1993, İstanbul, VII/387.

_____, "*Ebû Bekir*", DİA, İstanbul, 1994, X/101-108.

_____, "*Fey*", DİA, İstanbul, XII/511-513.

_____, "*Hulefâ-i Râşidîn*", DİA, İstanbul, 1998, XVIII/325-330.

_____, "*Hz. Ömer*", DİA, İstanbul, 2007, XXXIV/44-51.

_____, "*Ridde (Ridde olayları)*", DİA, İstanbul, 2008, XXXV/91-92.

- FIĞLALI**, E. Ruhi, "*Abdullah b. Sebe*", DİA, İstanbul, 1988, I/132-133.
- _____, "*Ali*", DİA, İstanbul, 1989, II/371-374.
- _____, "*Cemel Vakası*", DİA, İstanbul, 1993, VII/320-321.
- _____, "*Hasan*", DİA, İstanbul, 1997, XVI/282-285.
- el-ĞAZZÂLÎ**, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed (v. 505-1111), *İhyâü-Ulûmi'd-Dîn Tercümesi*, I-IV, çev. Ahmed Serdaroğlu, Bedir Yay., İstanbul, 1974.
- el-ĞAZZÂLÎ**, Muhammed, *Fıkhu's-Sîre (Rasûlüllah'ın Hayatı)*, çev. Resul Tosun, Risâle Yay., 5. bsk., İstanbul, 2010.
- el-HALEBÎ**, Ali b. İbrahim b. Ahmed el-Halebî (v. 1044/1634), *es-Sîretü'l-Halebiyye*, I-III, Dâru'l Kütübi'l-İlmiyye, 2. bsk., Beyrut, 1427.
- HAMİDULLAH**, Muhammed (v. 2002), *İslam Peygamberi*, I-II, çev. Salih Tuğ, İrfan Yay., İstanbul, 1980.
- _____, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1987.
- HASAN İBRAHİM HASAN**, (*Siyâsî, Kültürel, Dinî, Sosyal*) *İslam Tarihi*, çev. İsmail Yiğit vd., I-VI, Kayhan Yay., İstanbul, 1985.
- el-HEYSEMÎ**, Nüreddin Ali b. Ebî Bekir el-Heysemî (v. 807/1405), *el-Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid*, I-X, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1402.
- el-HEYTEMÎ**, Ahmed b. Hacer (v. 974/1566), *es-Savâiku'l-Muhrika*, Mektebetü'l-Kâhira, Kâhira, 1385.
- HİZMETLİ**, Sabri, *İslam Tarihi (Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar)*, AÜİF Yay., Ankara, 1991.
- İBN ASÂKİR**, Ebü'l-Kâsım Ali b. Hasan (v. 571/1175), *Târîhu Dimeşk el-Kebîr*, Thk. Ahmed Emin, Ahmed Zeynî, İbrahim el-Ebyârî, XXX, Kâhire, 1949.
- _____, *et-Târîhu'l-Kebîr*, Thk. Abdülkâdir Bedrân, I, Ravzatü's-Şâm, 1329.
- İBN EBÎ BEKİR**, Muhammed b. Yahya (v. 741/1340), *et-Temhîd ve'l-Beyân fî Makteli's-Şehîd Osman*, Thk. Mahmud Yusuf Zâyid, Doha, 1985.
- İBN HACER**, Ebû'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Hacer el-Askalânî (v. 852/1313), *Fethu'l-Bârî (Sahîh-i Buhârî Şerhi)*, I/XIV, Polen Yay., İstanbul, 2006-2008.
- İBN HİŞÂM**, Abdülmelik b. Hişâm (v. 213/828), *Sîretü'n-Nebî*, I-IV, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1981.
- İBN İSHÂK**, Muhammed b. İshâk (v. 151/768), *Sîretü İbn İshâk*, Thk. Muhammed Hamidullah, Hayra Hizmet Vakfı Yay., Konya, 1981.
- İBN KESİR**, Ebü'l-Fidâ İsmâil b. Ömer (v. 774/1372), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I-IV, Çağrı Yay., İstanbul, 1987.

- _____, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I-VI, Matbaatü's-Saâde, Mısır, 1932.
- İBN MÂCE**, Muhammed b. Yezîd (v. 273/887), *Sünenü İbn Mâce*, I-II, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, Thz.
- İBN SA'D**, Muhammed b. Sa'd (v. 230/844), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-VIII, Beyrut, Thz.
- İBNÜ'L-ARABÎ**, el-Mâlikî (v. 543/1148), *Sahihu't-Tirmizî bi Şerhi'l-İmâm İbnü'l-Arabî*, I-XIII, Mısır, 1934.
- İBNÜ'L ESÎR**, İzzüddin Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed (v. 630/1233), *el-Kâmil fi't-Târîh*, I-XII, Beyrut, 1385/1965.
- _____, *Üsdü'l-Ğâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*, I-VII, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 1433.
- el-İmâme ve's-Siyâse*, I-II, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1997.
- el-KANDEHLEVÎ**, Muhammed b. Yusuf, *Hayâtü's-Sahâbe*, I-IV, çev. Ahmet Meylani, İslâmî Neşeriyat, Konya, 1983.
- KANDEMİR**, M. Yaşar, "*Fatıma*", DİA, İstanbul, 1995, V/219-223.
- _____, "*Abdullah b. Ömer*", DİA, İstanbul, 1988, I/126-128.
- el-KAHTÂNÎ**, Said b. Ali el-Kahtânî, *el-Hikme fi'd-Da've ilallah-i Teâlâ*, Vezâreti's-Şu'ûn el-İslâmiyye ve'l-Evkâf ve'd-Dâve ve'l-İrşâd, Suudi Arabistan, 1423.
- KÖKSAL**, Muhammed Asım, *İslam Tarihi*, I-XII, Şamil Yay., İstanbul, 1972.
- el-KURTÛBÎ**, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed (v. 671/1272), *el-Cami'u li Ahkâmi'l-Kur'an*, Beyrut, I-XX 1965.
- KUTLUAY**, Abdülaziz, *Siyeru's-Sahâbe*, I-II, İpek Yay., İstanbul, 2005.
- LEKNEVÎ**, Abdüşşükûr, *Zindagânî Hulefâ-i Râşidîn*, çev. Mevlana M. Yusuf Hüseyin Pûr, Tahran, Thz.
- MAHMUD ŞÂKİR**, (Hz. Âdem'den Bugüne) *İslam Tarihi*, I-VIII, çev. Ferit Aydan Kahraman Yay., İstanbul, 2004.
- MARTİN LİNGS**, Hz. Muhammed'in Hayatı, çev. Nazife Şişman, İnsan Yay., 183. bsk., İstanbul, 2010.
- MECLİSÎ**, Muhammed Bâkır b. Muhammed Takî Meclisî, *Celâü'l-Uyûn*, I-II, İsfahân-Kâime, Tahran, Thz.
- el-MES'ÛDÎ**, Ali b. Hüseyin (v. 346/957), *Mürücü'z-Zeheb*, I-IV, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, 1986.
- MEVLANA ŞİBLÎ**, *Asr-ı Saadet (İslam Tarihi)*, I-V, çev. Ömer Rıza Doğrul, Eser Neşeriyat, İst., 1977.

MUHAMMED RIZA, (v. 1369), *Ebû Bekir es-Sıddık Evvelü'l-Hulefâi'r-Râşidîn*, Thk. Halil Şeyha, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut, 1424.

MUHİBBÜDDÎN et-TABERÎ, (v. 694/1295), *er-Riyâzu'n-Nadira Fî Menâkıbi'l-Aşera*, I-II, Mısır, Thz.

MUTÇALI, Serdar, *el-Mu'cemü'l-Arabî*, Dağarcık Yay., İst., 1995.

el-MÜTTAKÎ el-HİNDÎ, Alâüddin Ali b. Hüsâmüddin (v. 975/1567), *Kenzü'l Ummâl fî Süneni'l-Ekvâl ve'l-Ef'âl*, Thk. Bekrî Hayânî, 5. bsk., I-XVIII, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, Thz.

_____, *Müntehab Kenzü'l-Ümmal fî Süneni'l-Ekvâl ve'l-Ef'âl*, I-VI, Beyrut, 1978.

MÜSLİM, Ebü'l-Hasan Müslim b. Haccâc (v. 261/874), *el-Câmiu's-Sahîh (Sahîh-i Müslim ve Tercümesi)*, I-VIII, çev. Mehmed Sofuoğlu, İrfan Yay., İstanbul, 1388/1969.

en-NEDVÎ, Ebü'l-Hasan En-Nedvî, *Hz. Ali (el-Murtezâ)*, çev. Yusuf Karaca, Risâle Yay., İstanbul, 2011.

en-NEVEVÎ, Muhyiddin Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref (v. 676/1277), *Sahîhu Müslim bi Şerhi'n-Nevevî*, I-XVI, Mısır, 1930.

ONAT, Hasan, *Emevîler Devri Şîi Hareketleri ve Günümüz Şîiliği*, TDV. Yay., Ankara, 1993.

ÖNDER, Mustafa, "Hz. Peygamber'in Kardeşlik (Muâhât) Uygulaması ve Günümüz Açısından Değerlendirilmesi", AİBÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 14, Sayı: 1, Bolu, s. 232- 238.

ÖNKAL, Ahmet, "Hicret", DİA, İstanbul, 1998, XVII/458-462.

ÖZTÜRK, Mustafa, "Tefsir ve Hadis Tarihinde Hz. Ali," *Hayatı, Kişiliği ve Düşünceleriyle Hz. Ali Sempozyumu*, Bursa Müftülüğü Yay., Bursa, 2005, s. 57-88.

RÂĞİB EL-ISFAHÂNÎ, Hüseyin b. Muhammed (v. 525/1033), *el-Müfredât Fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, Kitâbü'l-Cumhûriyye, Beyrut, 1986.

SALLÂBÎ, Ali Muhammed, *Ali Murtezâ*, Kitâb Hâne-i Akîde, İrân, 1388.

_____, *Ebû Bekir Sıddık*, çev. Muhammed İbrahim Keyânî, Kitâb Hâne-i Akîde, İrân, 1388.

_____, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, çev. Hey'et-i İlmî İntişarâte Haremeyn, Kitâb Hâne-i Akîde, I-II , Tahran, 1385.

_____, *Osman Zün-Nûreyn*, Kitâb Hâne-i Akîde, İrân, 1388.

_____, *Ömer Fârûk*, Kitâb Hâne-i Akîde, İrân, 1388.

SARICIK, Murat, *Ehl-i Beyt'i Sevmek*, Nesil Yay., İstanbul, 2010.

- _____, *Dört Halife Dönemi*, Nesil Yay., İstanbul, 2002.
- _____, *Hz. Ali İlk Üç Halife İle Kavgalı mıydı?*, Nesil Yay., İstanbul, 2012.
- SARIÇAM**, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, DİB Yay., 4. bsk., Ankara, 2005.
- _____, "*Hz. Ali'nin Hayatı ve Şahsiyeti*" *Hayatı, Kişiliği ve Düşünceleriyle Hz. Ali Sempozyumu*, Bursa Müftülüğü Yay., Bursa, 2005, s. 17-26.
- SAVAŞ**, Rıza, "Râşid Halifeler Arasındaki Akrabalık Bağları", İSTEM, Yıl: 3, Sayı: 6, Konya, 2005, s. 122-133.
- SURUÇ**, Salih, *Peygamberimizin Hayatı*, I-II, Nesil Yay., 321. bsk., İstanbul, 2012.
- es-SÜYÛTÎ**, Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebû Bekir (v. 911/1505), *Câmiu'l-Ehâdis*, I-XIII, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1404.
- _____, *el-Hasâisü'l-Kübrâ*, Mısır, 1967.
- _____, *Târîhu'l-Hulefâ'*, Mısır, 1952.
- ŞANVERDİ**, Abdurrahman, *İlk Üç Halife Döneminde (Siyâsî, Dinî ve Sosyal Etkisi Yönüyle) Hz. Ali*, S.Ü.S.B.E., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- eş-ŞEVKÂNÎ**, Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî (v. 1250/1835), *Fethu'l-Kadîr*, I-VI, Dâru İbn Kesîr, Dimeşk, 1414.
- et-TABERÎ**, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (v. 310/992), *Târîhu't-Taberî (Târîhu'l-Rusül ve'l-Mülûk)*, I-X, Thk. M. Ebü'l-Fazl İbrahim, Dâru'l-Maârif, Mısır, 1968.
- et-TİRMİZÎ**, Ebû İsa Muahmmmed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî (v. 279/89), *Sünnenü't-Tirmizî (Sünen-i Tirmizî Tercemesi)*, I-VI, Yunus Emre Yay., İstanbul, Thz.
- ULUDAĞ**, Süleyman, "*Halife*", DİA, İstanbul, 1997, XV/299-300.
- ÜLKÜ**, Hayati, *İslam Tarihi (Başlangıçtan Günümüze)*, I-II, Akit Yay., İstanbul, Thz.
- el-VÂKIDÎ**, Muhammed b. Ömer (v. 207/882), *Kitâbü'l-Meğâzî*, I-III, Thk. Marsden Jones, Matbaatu Câmi'ati London, London, 1966.
- VAROL**, Bahaüddin, *Ehl-i Beyt Gerçeği*, Şamil Yay., İstanbul, Thz..
- el-YA'KÛBÎ**, Ahmed b. Ebû Ya'kûb b. Ca'fer b. Vehb el-Ya'kûbî (v. 284/897), *Târîhu'l-Ya'kûbî*, I-II, Necef, 1358.
- YAMAN**, Ahmet, "*Ehl-i Beyt Fıkhının İmanı Hz. Ali ve Takip Ettiği İctihad Yöntemi*", Marife, yıl: 4, Sayı: 3, Konya, 2005, s. 111-121.
- _____, "*Bir Müctehid olarak Hz. Ali*" *Hayatı, Kişiliği ve Düşünceleriyle Hz. Ali Sempozyumu*, Bursa Müftülüğü, Bursa 2005, s. 157- 168.
- YİĞİT**, İsmail, "*Osman*", DİA, XXXII, İstanbul, 2007, s. 438-443.
- _____, "*Tebük Gazvesi*", DİA, XXX, İstanbul, 2009, s. 228-230.

ez-ZEHEBÎ, Ahmed b. Osman (v. 748/1347), *Târîhu'l-İslâm*, Thk. Ömer Abdüsselam, I-III, Beyrut, 1990-1997.

ZAHÎR, İhsan İlâhî, *eş-Şîa ve Ehlü'l-Beyt*, es-Sünne, Lahur, 1982.

ZORLU, Cem, *İslam'da İlk İktidar Mücadelesi*, Yediveren Yay., Konya, 2002.